

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

„КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ

ISSN 0025-1089

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

ГОДИНА LXXI 2020

СКОПЈЕ
2020

Македонски јазик	ГОДИНА LXXI	стр. 1- 205	Скопје 2020
------------------	-------------	-------------	-------------

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

излегува еднаш годишно

Редакција:

Снежана Велковска (одговорен уредник)
Гоце Цветановски (заменик одговорен уредник)
Катица Топлиска-Евроска (секретар)
Елена Јованова-Грујовска
Еленка Стоевска-Денчова
Весна Миовска
Наталија Андријевска
Елена Верижникова (Русија)
Милан Михаљевиќ (Хрватска)
Вера Смоле (Словенија)
Ана Цихнерска (Полска)
Станислав Станковиќ (Србија)

Уредувачки одбор:

Кирил Конески
Коста Пеев
Трајко Стаматоски
Влоѓимјеж Пјанка (Полска)
Рина Усикова (Русија)
Виктор Фридман (САД)

Адреса:

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, п. фах 434

www.imj.ukim.edu.mk

број на жиро-сметка

40100-788-1242

Република Северна Македонија

Министерство за култура

Финансирано од Министерството за култура на Република Македонија

СОДРЖИНА

ПОВОДИ

- Снежана Велковска
ШТО НАПРАИВМЕ И ШЧО ТРЕБИТ ДА ПРАИМЕ
ЗА ОДНАПРЕД 75 години македонска азбука и правопис7

СТАТИИ

- Лидија Аризанковска, Македонка Додевска
ДЕЛ ОД ЛЕКСИКАТА СО РАЗЛИЧЕН КОРЕН ВО МАКЕДОНСКИОТ
И ВО СЛОВЕНЕЧКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК СПОРЕД
СФЕРАТА НА УПОТРЕБА.....13
- Симона Груевска-Маџоска
ОСТАТОЦИ ОД СОВЕТИЗМИТЕ ВО
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК25
- Јасминка Делова-Силјанова
ФРАЗЕМИ СО КОМПОНЕНТА ‘КОСА/ВЛАКНО’
(МАКЕДОНСКО-ЧЕШКИ ПАРАЛЕЛИ)37
- Васил Дрвошанов
ИМЕНУВАЊАТА НА *НАПЛАТОТ* ВО
МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ45
- Марија Кусевска
УЧТИВОСТА И ЈАЗИКОТ ВО ТЕЛЕВИЗИСКА ЕМИСИЈА.....55
- Виолета Николовска
А КАМОЛИ... ИМПЛИЦИТНА НЕГАЦИЈА СО ГРАДАЦИЈА65
- Зоран Спасовски
НОВ ПОГЛЕД ЗА НАСТАНОКОТ НА ОЛКОНИМОТ РАДОВИШ.....73
- Марија Стевковска, Маријана Клеменчич
УПОТРЕБАТА НА ФРАЗЕОЛОШКИОТ ИЗРАЗ ‘СКРШИ НОГА’ ВО
СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК КАКО ДИРЕКТЕН ПРЕВОД
НА АНГЛИСКИОТ ИЗРАЗ ‘BREAK A LEG’81
- Сара Чепишевска Витларова
АРТИКУЛАЦИЈАТА НА ГЛАСОВИТЕ *С, З, Ц* И *S* КАЈ ТУРЦИ
ШТО ГО УЧАТ МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК91
- ### РЕАКЦИИ
- Реакција на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“.....103
Реакција на Советот за македонски јазик.....113
- Љупчо Коцарев
Поздравна реч-7 јули 2020 МАНУ115
- Катица Ќулавкова
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК – КОНТИНУИТЕТ ВО
ВРЕМЕ И ПРОСТОР.....119
- Снежана Велковска
ПОГЛЕДИ ЗА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....123

Димитар Пандев	
ПРИГОДНА РЕЧ ПО ПОВОД ВТОРОТО ИЗДАНИЕ НА „МАКЕДОНСКА ХРЕСТОМАТИЈА“, МАНУ 2020	131
Марјан Марковиќ	
ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (СПОРЕД МАТЕРИЈАЛИТЕ НА ОЛА)	135

ПРИКАЗИ

Елена Јованова-Грујовска	
МОЈОТ НАЈНОВ ЧАС ПО ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ИЛИ ОСВРТ КОН КНИГАТА „КАКО ДА СЕ НАЦРТА РАЗГОВОРОТ“ од Свето Стаменов и Људмил Спасов (Пагома прес, Скопје 2019)	139
Веселинка Лаброска	
Весна Миовска, ТОПОНИМИЈАТА ВО КРИВОПАЛАНЕЧКО Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 2020 Посебни изданија кн. 87, 266 стр. (Финансирано од Градскиот музеј и од Општината во Крива Паланка)	143
Веселинка Лаброска	
Снежана Петрова-Џамбазова, РЕКЛАМАТА КАКО ТЕКСТ (со посебен осврт на јазичните особености на телевизиската реклама), Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Посебни изданија, бр. 86, Скопје, 2019, 187 стр.	149
Веселинка Лаброска	
Марјан Марковиќ, Зузана Тополињска, МАКЕДОНСКИ ~ ПОЛСКИ СЕМАНТИЧКА ДЕРИВАЦИЈА НА ОДБРАНИ ПРАСЛОВЕНСКИ КОРЕНИ Скопје: МАНУ, 2019, 177 стр.	153
Дијана Петровска	
УПАД ВО МАКЕДОНСКАТА ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА Воислав И. Илиќ, БИТОЛСКИОТ ГОВОР (приредувач и јаз. Редактор Васил Дрвошанов) Скопје: Бата прес милениум 2020, 258 стр.	161
Снежана Веновска-Антевска	
Елена Јованова-Грујовска	
Антологија на македонската лингвистика (Иван Глигоровски, Македонски лингвисти, I и II дел, Скопје 2019) ...	167
Веселинка Лаброска	
ВАСИЛ ДРВОШАНОВ, ЈАЗИЧЕН МОЗАИК Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Посебни изданија, 88, Книгоиздателство „Бата Прес Милениум“ Скопје, 2020, 237 стр.	169
Елена Јованова-Грујовска	
ФОЛКЛОР – ТРАДИЦИЈА – ЈАЗИК (Зборник на трудови од меѓународниот научен собир во рамките на манифестацијата „Денови на Благоја Корубин“ одржана на 17 и 18 мај 2018 година)	173

Надежда Јовић

ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА

„ОПСЦЕНА И ДРУГА КОЛОКВИЈАЛНА ЛЕКSIKA

У СРПСКОМ И МАКЕДОНСКОМ ЈЕЗИКУ”

(Ниш: Филозофски факултет, 2019, стр. 463)177

Гоце Цветановски

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ОД НАУЧНИОТ СОБИР

„ОПСЦЕНА И ДРУГА КОЛОКВИЈАЛНА ЛЕКSIKA У

СРПСКОМ И МАКЕДОНСКОМ ЈЕЗИКУ“ / ОПСЦЕНА И

ДРУГА КОЛОКВИЈАЛНА ЛЕКSIKA ВО

СРПСКИОТ И МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК“

(Филозофски факултет, Ниш, 2019, стр. 463)183

ХРОНИКИ

Борче Арсов

ЛШ ЛЕТНА ШКОЛА (17 – 28 АВГУСТ 2020 Г.) НА

МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК,

ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА.....187

Гоце Цветановски

XLVII МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА НА

МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК,

ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА (4 септември 2020, Охрид)191

Катица Топлиска-Евроска

ДВАЕСЕТ И ЧЕТВРТИ „ДЕНОВИ НА БЛАГОЈА КОРУБИН“

Меѓународен научен собир:

ЈАЗИКОТ ВО УМЕТНИЧКАТА ЛИТЕРАТУРА.....197

Борче Арсов

ОТВОРЕНИ ДЕНОВИ НА ИНСТИТУТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

(19 – 22 октомври 2020 г.)

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА „МАКЕДОНСКИОТ

ЈАЗИК – ИЗВОР НА НАУЧНИ ИСТРАЖУВАЊА

(ДОМА И НАДВОР)“ (20 – 21 октомври 2020 г.)199

УДК 811.163.3(091)

УДК 811.163.3'26

ШТО НАПРАИВМЕ И ШЧО ТРЕБИТ ДА ПРАИМЕ ЗА ОДНАПРЕД 75 години македонска азбука и правопис

Моево излагање ќе опфати три главни точки: историјат, состојби и перспективи.

Историјат.

Во многу прилики се зборувало на оваа тема, тоа го има во сите школски граматика, ама, бидејќи *повиџорувањето е мајка на знаењето*, и ние ќе повториме уште еднаш.

Со решение на Првото заседание на АСНОМ на 2 август 1944 македонскиот јазик се воведува како службен во Народна Република Македонија.

Комисијата за азбука и правопис ги дефинирала своите ставови во Резолуција, донесена на 3 мај 1945 година, а усвоена од Народната влада на федерална Македонија на 5 мај 1945 година. Правописот е озаконет на 7 јуни 1945.

Зошто толку доцна, подоцна од соседните словенски јазици, македонскиот јазик ја доживеал својата кодификација. Како прво и основно е тоа што Македонија била поделена, и сè уште е, меѓу соседните држави по Букурешкиот договор. Јужниот дел (Егејска Македонија) и припаднал на Грција, северниот дел (Вардарска Македонија) на Србија и источниот дел (Пиринска Македонија) ч припаднал на Бугарија, а западниот на Албанија. Притоа, во периодот меѓу двете светски војни во Македонија, во зависност од тоа кој дел каде/кому припаднал, во официјална употреба се наметнуваат јазиците на соседните држави со силно изразена асимилаторска политика. Во Грција македонскиот јазик се забранува дури и за домашна употреба. Ќе го споменеме *Абеџедароџи* наменет за учење на азбуката, содржел кратки четива а бил напишан на лерински говор. Никогаш не заживеал, но е силен аргумент за постоењето на македонскиот народ и за неговата борба за самодокажување. Тоа е, всушност, значи официјалното признавање на македонскиот јазик.

Во Кралството на Србите, Хрватите и Словенците, подоцна преименувано во Кралство Југославија, македонскиот јазик е сведен на фамилијарен јазик. Сакајќи да ја истражат новоосвоената „српска“ земја (Радовановиќ и други), всушност го потврдуваат постоењето на македонскиот јазик, бидејќи во своите трудови запишуваат изворен македонски јазик и даваат релевантни податоци за македонското население. И покрај сите репресии, македонскиот јазик наоѓа своја подиздигната употреба под форма на регионална литература. Ќе ги споменеме драмата *Ленче Кумановче* (1928) на

Мисирков“, Филозофскиот факултет, со катедрата за македонски јазик итн. итн.

Тука нема да ги набројувам изданијата на Правописот, на Граматиката на Конески, Речникот на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања во три тома како и многубројните проекти завршени или што се во тек низ годините. За нив е пишувано многу, а тука еден училишен час би ни бил малку само да ги споменеме. Сепак, по нешто треба и да се каже.

2. Состојби.

Ќе зборуваме само за работата на Институтот за македонски јазик. И покрај неповолното финасирање работата на Институтот се одвива во некакви задоволителни рамки. Го завршивме *Толковниот речник на македонскиот јазик* во шест тома и ја добивме највисоката награда за наука во Македонија, наградата „Гоце Делчев“. Свеските на Одделението за историја на македонскиот јазик редовно излегуваат, пред неколку години излезе од печат и Прологомената на Одделението за дијалектологија. Отпечативме резултати и од неколку други помали проекти, за еден месец успеавме да ја објавиме книгата *Поџледи на македонскиот јазик на повеќе од 700 страници*. Во Институтот за македонски јазик повеќе од 20 години, поточно 24 се организираат познатите *Денови на Блаџоја Корубин* од кои по секој научен собир објавуваме соодветен зборник со трудови од научните конференции. Тие се широко прифатени во науката за јазикот и надвор од нашата земја за што сведочи нивната цитираност. Во последниве години заживеа уште една конфереција во Институтот во рамките на Отворените денови, а која оваа година носи наслов „*Македонскиот јазик извор на научни истражувања – дома и надвор*“.

Едициите на Институтот редовно носат нови научни сознанија и нивните бројки се навистина импозантни. Така во едицијата *Посебни изданија* имаме над осумдесетина книги, во едицијата *Јазикот наш денешен* триесетина итн. Списанијата *Македонски јазик* и *Македонистика* редовно излегуваат и се достапни во електронска форма на нашата веб-страница.

Македонскиот јазик се изучува на многу странски универзитети. Прецизни податоци се објавени во извештаите на Семинарот за македонски јазик и литература. Но бројот на нашите лекторати постојано опаѓа. И тука не направивме ништо да ја подобриме ситуацијата.

Постојано опаѓа и бројот на вработени во институциите што се занимаваат со македонистика, Институтите за македонски јазик, за литература и за фолклор. Само Институтот за историја е во нешто подобра положба. За пример ќе го земеме Институтот за македонски јазик каде што нема примено подмладок од 1998 година, со исклучок пред три години еден научен работник. Ако состојбата не се промени не сакаме ни да мислиме што ќе се случи. Сите ќе се пензионираме или ќе изумреме. И ако порано се водеше сметка сите студенти што се истакнале во текот на студиите да бидат згрижени во институциите, сега имаме доктори на наука кои се без работа или надвор од соодветните институции.

Прашањето по проектите е исклучително тешко. Нашите проекти не се финансираат веќе десетина година. Сите наши напори и укажување не вродија

со плод. Ова го одбележуваат дури и нашите соседи (во Србија на пр.) и го прикажуваат дури малку и со потсмев.

Македонската јазична територија постојано се намалува. Ја споменавме поделбата на Македонија што секако влијае на бројот на говорители на македонскиот јазик. Во поново време се среќаваме со најновиот одлив на население поради подобри услови за живот во западноевропските земји. Ќе го споменеме и купувањето бугарски пасош при што треба да се даде изјава за бугарскиот карактер на семејството. Факт е дека Бугарија е членка на Европската Унија и со бугарски пасош има повеќе отворени врати отколку со македонски. Сега тие се во офанзива кон нашето малцинство во Република Албанија.

Од друга страна „конфликтот“ во 2001 ни донесе двојазичност. Ние како институција соодветно реагиравме на тоа, што значи тоа и како ќе се рефлектира на севкупната јазична ситуација во Македонија. Тука нема да повторувам. Само ќе укажам на фактот дека јазикот е кохезивно средство во една држава, а македонскиот јазик тоа повеќе не е.

3. Перспективи.

Се додека има активни говорители на македонскиот јазик, македонскиот јазик не е загрозен. Затоа многу пати сме потенцирале дека јазикот се брани со добра економија. Не само да се задржат говорителите на македонскиот јазик дома, туку и да можат институциите задолжени за проучување и негување на македонскиот јазик правилно да функционираат. Веќе ги набројав проблемите и правецот на нивното решавање. Тука би додала уште неколку работи.

Под назнака **итно** треба да се пристапи кон дигитализација на трудовите посветени на македонскиот јазик. Тука мислам пред сè, на **Толковниот речник на македонскиот јазик**, како и негово преиздавање, дигитализација и на сите други проекти, *Интенцијално-синтаксички речник на македонскиот глаголи* проект што беше прогласен за трет по значење во славистиката на славистичкиот конгрес во Охрид 2008. Тука нема да ги набројувам сите оти ги има многу и тука се потребни многу пари. Имаме случаи кога не се цитираат дела на наши видни, истакнати лингвисти само затоа што не се во електронска форма.

Македонскиот јазик нема електронски корпус на интернет и тоа е нешто за кое зборуваме со години. На една трибина во Охрид пред неколку години набројавме какви се речници ни фалат, и тука нема да повторувам. Но за да се направат, покрај финансии, ни требаат и луѓе. Вистина Институтот сега има најсовремена опрема, зградата е целосно реновирана, ама пак ќе повториме, комјутерите сами не работат. Со години бараме нов кадар.

И последно што ќе го предложиме на овој вака значаен ден. Време е да се направи Македонистички конгрес на кој ќе поканиме научници од целиот свет, и особено да ги поканиме колегите од Република Бугарија. Ние научниците оперираме со факти. Да видиме што е што.

И конечно, ние лингвистите треба ги зацртаме заеднички нашите црвени линии. Одамна познати, не е лошо и да ги ставиме на хартија, ако треба. Да се знае!

Уште еднаш, на крајот, дозволете ми да им го честитам големиот јубилеј 75 години азбука и правопис на сите говорители и на сите вљубеници во македонскиот јазик. Да го славиме во вјеки веков.

Снежана Велковска¹

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, snvelkovska@yahoo.com

УДК811.163.3'373:811.163.6'373

УДК811.163.6'373:811.163.3'373

Лидија Аризанковска¹Македонка Додевска²

ДЕЛ ОД ЛЕКСИКАТА СО РАЗЛИЧЕН КОРЕН ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО СЛОВЕНЕЧКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК СПОРЕД СФЕРАТА НА УПОТРЕБА

Апстракт: Предмет на истражувањето ќе биде дел од лексиката со различен корен во македонскиот и во словенечкиот литературен јазик, разгледувана според сферата на употреба, сакајќи притоа да ја покажеме заедничката генеза меѓу овие два јазика, како дел од словенскиот јазичен свет.

Клучни зборови: лексеми со различен корен, лексеми со исто значење, сфера на употреба, македонски јазик, словенечки јазик.

PART OF THE LEXICA WITH DIFFERENT ROOTS IN THE MACEDONIAN AND IN THE SLOVENIAN/SLOVENE LITERARY LANGUAGE ACCORDING TO THE SPHERE OF USE

Abstract: The subject of the research will be a part of the vocabulary with different roots in the Macedonian and Slovenian/Slovene literary language, considered according to the sphere of use, in order to show the common genesis between these two languages, as part of the Slovene language world.

Key words: lexemes with different roots, lexemes with the same meaning, sphere of use, Macedonian language, Slovenian/Slovene language.

0. Вовед

Предмет на анализа во овој труд се лексемите образувани со различен корен, а со исто значење во македонскиот и во словенечкиот литературен јазик. Поаѓаме од лексемите и нивните значења во македонскиот и во словенечкиот јазик. Со изборот на лексемите и нивните лексички значења ќе се обидеме да дадеме кус преглед на дел од македонската и на дел од словенечката лексика со различен корен, а исто значење, на тој начин покажувајќи ја сродноста на овие два јазика, но и разликите, нагласувајќи притоа дека му припаѓаат генетски на словенскиот јазичен свет.

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје, larizankovska@yahoo.com

² Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје, makedonkadodevska@yahoo.com

1. Изборот на лексемите ќе го претставиме според класификацијата од македонскиот дијалектолошки прашалник *Прашалник за собирање мајџеријал за македонскиот дијалектотен атлас* (Видоески 2000) и од словенечкиот дијалектолошки прашалник *Vprašalnica po številkah, Dialektološka sekcija-popovne objave člankov s kartami za SLA* (Slovenski lingvistični atlas 2008), а во случајов преземена од монографијата *Лексичко-семантичка анализа на именките со субјективна оценка во македонскиот јазик* (Јованова-Грујовска 2012: 72–127).

1.1. Лексеми во врска со делови од човечкото тело

1.1.1. Лексеми во врска со надворешните делови од човечкото тело

1.1.2. Лексеми во врска со внатрешните делови и органи од човечкото тело

Во групата **лексеми во врска со надворешните делови од човечкото тело** се izdelуваат лексемите: бут - **bedro, stegno**, веѓи - **obrvi**, влакно - **las**, газ - **zadnjica**, зглоб - **sklep**, канџа - **krmepelej**, лакот - **komolec**, мустаќи - **brki**, ноздра - **nosnica**, образ - **lice**, опашка - **rep**, половина - **križ**, тупаница - **pest**.

бут 'ногата од колкот до коленото'	bedro, stegno 'noga nad kolenom'
влакно 'израсток во облик на конец на главата'	las 'nitast izrastek na človeški glavi'
зглоб 'делот каде што се составуваат две коски'	sklep 'gibljiv stik dveh ali več kosti'
мустаќи 'влакна оставени да растат на горната уста на маж'	brki 'dlaka pod nosom'
опашка 'најзаден дел од телото на животно во форма на израсток'	rep 'gibljiv, različno oblikovan podaljšek zadnjega dela trupa nekaterih živali'

Во групата **лексеми во врска со внатрешните делови и органи од човечкото тело** се izdelуваат лексемите: бел дроб - **pljuča**, бубрези - **ledvice**, гради - **prsi**, крајник - **bezgavka**, писка - **meča**, слепоочница - **sence**, стомак - **trebuh**, црн дроб - **jetra**, череп - **lobanja**.

бубрези 'два органа во абдоминалната шуплина што ги отстрануваат отпадните материи од крвта и лачат урина'	ledvice 'parni organ v trebušni votlini, ki odstranjuje iz krvi sečne snovi in jih izloča v obliki seča'
гради	prsi

‘предниот горен дел на телото’	‘sprednji del človeškega ali živalskega trupa med vratom in trebuhom’
слепоочница ‘делот од челото до увото’	sence ‘del obraza ob strani čela’
стомак ‘долниот дел на трупот, под градите’	trebuh ‘del človeškega ali živalskega trupa med prsmi in nogami nasproti hrbtenice’
череп ‘коскена обвивка на мозокот’	lobanja ‘okostje glave’

1.2. Лексеми во врска со физички и психички особини на човекот

Во групата лексеми во врска со физички и психички особини на човекот се изделуваат лексемите: куц - **šepav**, мешест - **trebušast**, мрсул - **nahod**, нервозен - **živčen**, слаб - **suh**, ќелав - **pleša**.

куц ‘човек што не може нормално да оди’	šepav ‘ki zaradi krajše ali bolne noge nenormalno hodi’
мешест ‘човек со голем мев’	trebušast ‘ki ima velik, debel trebuh’
мрсул ‘лигава супстанца што се лачи низ носот’	nahod ‘vnetje nosne sluznice, pri katerem se močnejše izloča sluz ali gnoj’
нервозен ‘човек исполнет со немир, грижи или страв’	živčen ‘nanašajoč se na živec, živce’
ќелав ‘човек што нема коса’	pleša ‘del lasišča, na katerem so izpadli lasje’

1.3. Лексеми во врска со роднински односи

1.3.1. Лексеми во врска со природни роднински односи

1.3.2. Лексеми во врска со вештачки сроднички односи

1.3.3. Лексеми во врска со возраста

1.3.4. Лексеми во врска со називи на лица според субјективното гледање и местото во општеството

Во групата лексеми во врска со природни роднински односи се изделуваат лексемите: баба - **stari mati**, дедо - **stari oče**, дете - **otrok**, родители - **starši**, татко - **oče**, чичко - **stric**.

Дете 'сопствениот син или ќерка на родителите'	otrok 'deček ali deklica v prvih letih življenja'
родители 'родители се таткото и мајката на своите деца'	starši 'moški in ženska v odnosu do svojega otroka'
татко 'машки родител на дете'	oče 'moški v odnosu do svojega otroka'
чичко 'татковиот брат'	stric 'očetov ali materin brat'

Во групата лексеми во врска со вештачки сроднички односи се изделуваат лексемите: братучетка - **sestrična**, кум - **boter**, кума - **botra**.

братучетка 'син или ќерка од татковиот или мајчиниот брат или сестра'	sestrična 'hči strica ali tete'
кум 'за крштевање деца, но не и за венчавање'	boter 'zastopnik otroka pri krstu ali priča pri birmi'
кума 'за крштевање деца, но не и за венчавање'	botra 'zastopnica otroka pri krstu ali priča pri birmi'

Во групата лексеми во врска со возраста се изделуваат лексемите: свекор - **tast**, свекрва - **tašča**, младоженец - **ženin**, баба - **stari mati**, дедо - **stari oče**, семејство - **družina**.

свекор 'мажовиот татко'	tast 'ženin ali možev oče'
свекрва 'мажовата мајка'	tašča 'ženina ali moževa mati'
младоженец 'момчето што се жени'	ženin 'moški in ob poroki nekaj časa pred njo'
семејство 'родителите, децата и најблиските што живеат заедно'	družina 'zakonski par z otroki ali brez njih'

Во групата лексеми во врска со називи на лица според субјективното гледање и местото во општеството се izdelува лексемата: посинок – **pastorek**.

посинок 'тој што не е роден син туку доведен'	pastorek 'sin iz prejšnjega zakona v odnosu do materinega drugega moža ali očetove druge žene'
---	--

1.4. Лексеми во врска со храна

1.4.1. Лексеми во врска со напивки и пијалаци

Во групата лексеми во врска со храна се izdelуваат лексемите: брашно – **moka**, качамак – **žganci**, леб – **kruh**, нафора – **hostija**, ручек – **kosilo**, ужина – **malica**, урда – **skuta**.

брашно 'бел прав добиен со мелење житарици'	moka 'izdelek, ki se pridobi z mletjem žita in uporablja za pripravo živil'
качамак 'јадење од пченкарно брашно'	žganci 'jed zlasti v obliki grudic, navadno iz moke, vode'
ручек 'јадењето напладне'	kosilo 'obrok hrane, ki se je opoldne ali zgodaj popoldne'
ужина 'лесен obrok меѓу главните obroci'	malica 'manjši obrok hrane, ki se je sredi dopoldneva ali popoldneva'
урда 'изварка'	skuta 'mehka snov, ki ostane po odstranitvi sirotke iz posnetega mleka'

1.5. Лексеми во врска со обичаи, вера и општествен живот

Во групата лексеми во врска со обичаи, вера и општествен живот се izdelуваат лексемите: бајрак – **bandero**, венчавка – **poroka**, гробишта – **pokopališče**, своно – **navček**, ковчег – **krsta**, крст – **križ**, крштевање – **krst**, крштивка – **križev pot**.

бајрак 'знаме што го носи бајрактарот на свадба'	bandero 'cerkvena zastava na prečnem drogu z verskimi simboli'
венчавка 'прослава при стапување во брак, веселба кога некој се жени, се мажи'	poroka 'obred, s katerim možki in ženska postaneta pred družbo, javno stjo priznana kot mož in žena'

ковчег 'направа во која се положува телото на мртовецот'	krsta 'priprava, navadno iz desk, v katero se položi mrlič'
крст 'симбол на христијанството'	križ 'naprava iz dveh tramov, lat, položenih pravokotno drug cez drugega'

1.6. Лексеми во врска со болести и лекување

1.6.1. Лексеми во врска со болести

Во групата **лексеми во врска со болести** се izdelуваат лексемите: треска - **mrzlica**, црвеница - **šen**.

треска 'висока телесна температура'	mrzlica 'drgetanje (mišic) z občutkom mraza pred naglim povišanjem telesne temperature'
---	---

1.7. Лексеми во врска со облека и обувки

1.7.1. Лексеми во врска со облека

1.7.2. Лексеми во врска со обувки

1.7.3. Лексеми во врска со накит и други додатоци

Во групата **лексеми во врска со облека** се izdelуваат лексемите: кошула - **srajca**, панталони - **hlače**, чорапи - **nogavice**.

кошула 'дел од облекло за горниот дел од телото, со ракави, јака и копчиња по должината на предниот дел, а се носи под палто или џемпер'	srajca 'moško oblačilo za k hlačam, navadno iz tanjšega blaga'
панталони 'дел од облека што го покрива телото од појасот до глуждовите поделен на два дела'	hlače 'oblačilo, zlasti moško, ki obdaja spodnji del telesa in vsako nogo posebej'
чорапи 'плетен дел од облека во кој се вовлекува ногата'	nogavice 'pletено oblačilo za na nogo'

1.8. Лексеми во врска со дом, покуќнина и посатки

1.8.1. Дом, градба и делови од градбата

1.8.2. Покуќнина и посатки

Во групата **дом, градба и делови од градбата** се изделуваат лексемите: визба - **klet**, сид - **stena**, куќа - **hiša**, ограда - **plot**, скали - **stopnice**, таван - **podstrešje**.

визба 'место каде што се произведува или чува вино'	klet 'del stavbe od pritličja navzdol, navadno v zemlji'
сид 'делот од куќата меѓу темелот и покривот'	stena 'vsak od delov stavbe, ki omejuje prostor, prostore ob straneh'
куќа 'објектот во кој живееме'	hiša 'stavba, namenjena zlasti za bivanje ljudi'
ограда 'тоа со што е заграден дворот'	plot 'ograja iz kolov, lat'
скали 'делот по кој се качуваме на кат'	stopnice 'vsaka od vodoravnih med seboj odmaknjenih ploskev v različnih višinah za lažjo hojo navzgor, navzdol'

Во групата **покуќнина и посатки** се изделува лексемата: разбој - **statve**.

разбој 'направата на која се ткае платно, клашни и друго'	statve 'stroj ali priprava za tkanje'
---	---

1.9. Лексеми во врска со орудија и предмети од опкружувањето

1.9.1. Лексеми во врска со земјоделски и занаетчиски орудија и предмети

Во групата **лексеми во врска со земјоделски и занаетчиски орудија и предмети** се изделуваат лексемите: јарем - **igo**, чекан - **kladivo**, паличник - **lemež**.

јарем 'дрвениот дел што им се клава на воловите на вратот при орање'	igo 'vprežna priprava, ki se da živali na čelo'
чекан 'предмет со кој се клепа косата'	kladivo 'orodje za tolčenje iz držaja in na njem nasajenega navadno kosa'
паличник 'железниот дел на плугот што влегува в земја и ја сече земјата'	lemež 'del pluga v obliki železnega rezila, ki zemljo izpodreзује'

1.10. Лексеми во врска со занаети и професии

Во групата лексеми во врска со занаети и професии се izdelуваат лексемите: аџија - **romar**, бискуп - **škof**, вршач - **mlatič**, клисар - **mežnar**, млекар - **planšar**, поп - **župnik**, селанец - **kmet**, слуга - **hlapec**.

аџија 'лице што било на аџилак'	romar 'verniki, ki gre ki romarski cerkvi, v sveti kraj'
вршач 'лице што врши жито'	mlatič 'kdor mlati žito'
млекар 'човек што продава млеко'	planšar 'kdor pase, oskrbuje v planinah živino, zlasti govejo, in se ukvarja s predelovanjem mleka'
селанец 'жител од село'	kmet 'neroden, neuglajen človek'
слуга 'човек што работи кај некого секаква домашна работа, подолго време'	hlapec 'stalno najet možki na kmetiji za pomoč pri kmečih delih'

1.11. Лексеми во врска со растителен свет

Во групата лексеми во врска со растителен свет се izdelуваат лексемите: боровинка - **brinje**, грав - **fižol**, гранка - **veja**, даб - **hrast**, евла - **jelša**, капина - **robidnica**, каранфил - **nagelj**, кромид - **čebula**, лоза - **trta**, лук - **česen**, праска - **breskev**, пченка - **koruza**, слива - **češplja**, тиква - **buča**.

грав 'мешункасто растение со зрнести плодови'	fižol 'kulturna rastlina z navadno rahlo obarvanimi cveti in dolgimi stroki ali njeni sadovi'
даб 'дрво или грмушка со назабени листови што раѓа желади'	hrast 'veliko listnato drevo z navadno hrapavim debelom in trdim lesom'
лоза 'ползчко растение со дрвенесто стебло што раѓа грозје'	trta 'kulturna rastlina, ki se goji zaradi grozdja, vina'
слива 'овално овошје со слатко и сочно месо околу плосната семка'	češplja 'sadno drevo ali njegov modri jajčasti koščičasti sad'
тиква 'растение со ластари и широки листови'	buča 'kulturna rastlina s plazečim se stebлом ali njen debeli sad'

1.12. Лексеми во врска со животински свет

Во групата лексеми во врска со животински свет се изделуваат лексемите: бумбар - **čmrlj**, вепар - **merjasec (divji prašič)**, глушец - **miš**, гуштер - **kuščar**, дива свиња - **merjasec**, дождовник - **močerad**, змија - **kača**, коњоштип - **bramor**, куче - **pes**, лилјак - **netopir**, мал гуштер - **martinček**, отровна змија - **gad**, пастув - **žrebec**, пор - **dihur**, поскок - **modras**, стадо - **čreda**, стаорец - **podgana**, шатка - **rasa**.

бумбар 'голема влакнеста пчела што гласно брмчи'	čmrlj 'čebeli podobna žuželka z debelim, kosmatim telesom'
глушец 'ситен глодач со издолжена муцка и прилично големи уши и заби'	miš 'majhen škodljiv glodavec z dolgim, golim repom, ki se hrani z živili, poljskimi pridelki'
лилјак 'животно што лета ноќно време'	netopir 'miši podoben sesalec, ki je sposoben letati'
пастув 'коњ што се чува за приплод'	žrebec 'odrasel samec konja'
поскок 'ситна отровна змија со роговиден израсток на главата'	modras 'strupena kača, z verigi podobnimi lisami po hrbtu in rožičkom na glavi'

1.13. Лексеми во врска со релјеф и хидрографија

1.13.1. Лексеми во врска со изгледот на релјефот

1.13.2. Географска лексика од областа на хидрографијата

Во групата лексеми во врска со изгледот на релјефот се изделуваат лексемите: бавча - **virt**, бачило - **planina**, брдо - **gora**, гумно - **skedenj**, ливада - **travnik**, село - **vas**, рид - **hrib**.

бавча 'заградено место каде што има овошки'	virt 'manjše zemljišče, navadno blizu hiše, na katerem raste trava, drevje, se goji vrtnina, okrasne rastline'
бачило 'провизорна планинска куќичка каде што се преработува млекото'	planina 'ograjen prostor, v katerega se zapira živina'
ливада 'место каде што се коси сеното'	travnik 's travo poraslo zemljišče, ki se kosi večkrat na leto'

село 'мала населба'	vas 'navadno manjše naselje, katerega prebivalci se ukvarajo večinoma s kmetijstvom'
рид 'помало возвишение од планина'	hrib 'višja vzpetina zemeljskega površja'

Во групата **географска лексика од областа на хидрографијата** се изделуваат лексемите: бунар - **studenec**, вир - **mlaka**, водопад - **slap**, клисура - **soteska**.

бунар 'дупка ископана во земја за добивање вода'	studenec 'manjši izvir vode'
вир 'длабоко место во река'	mlaka 'plitvejša kotanja s stoječo vodo'
водопад 'место во реката каде што водата паѓа од височина'	slap 'večja količina vode, ki v loku pada z višjega mesta na nižje zaradi navpičnega, strmega zemljišča'
клисура 'тесно место каде што се пробива река меѓу две стрмни страни'	soteska 'ožja rečna dolina z zelo strmimi, deloma skalnatimi pobočji'

1.14. Лексеми во врска со метеорологијата

14.1. Лексеми во врска со времето и временските односи

14.2. Лексеми во врска со атмосферските појави

Во групата **лексеми во врска со времето и временските односи** се изделуваат лексемите: вршидба - **mlačev**, година - **leto**, лето - **poletje**, седмица - **teden**.

вршидба 'вермето кога се врши житото'	mlačev 'delo, dejavnost, povezana s spravljanjem zrnja iz klasja, latja s cepcem mlatilnico'
година 'време од 12 месеци'	leto 'čas dvanajstih mesecev, ki se začne'
седмица 'време од седум дена'	teden 'čas sedmih dni od ponedeljka do nedelje'

Во групата лексеми во врска со атмосферските појави се изделуваат лексемите: бура - **vihar**, град - **toča**.

бура 'силен ветер со снег'	vihar 'močen veter, navadno ob neurju'
град 'замрзнати капки што паѓаат летно време кога врне'	toča 'padavine v obliki večjih ledenih zrn'

2. Заклучок

Преку анализата на дел од материјалот, собран според македонскиот дијалектолошки прашалник *Прашалникоӣ за собирање материјал за македонскиоӣ дијалектолошки аџлас* (Видоески 2000) и словенечкиот дијалектолошки прашалник *Vprašalnica po številkah, Dialektološka sekcija-popovne objave člankov s kartami za SLA* (Slovenski lingvistični atlas 2008) доаѓаме до заклучок дека покрај големиот број на лексеми со ист корен во македонскиот и во словенечкиот јазик (в. Аризанковска, Додевска 2016: 137–149) не е мал и бројот на лексеми со различен корен во македонскиот и во словенечкиот јазик, а со исто значење, што уште еднаш ја потврдува тезата за заедничкото потекло на овие два јазика, но и разликите кои се јавуваат кај нив, главно поради несловенското опкружување, иако анализираниот материјал покажува дека потеклото на коренот главно е словенско, но фреквенцијата на употребата низ историјата видно заслабнува во одделните јазични подрачја, што придонесува некои од лексемите да ја променат употребата во даден временски период, но сепак се присутни во системот како на македонскиот така и на словенечкиот јазик. Ваквата слика е уште поизразита во однос на употребата по одделни дијалекти наспрема употребата во современите стандардни јазици.

Литература

- Аризанковска Л., Додевска М. 2016: „Дел од лексиката со ист корен во македонскиот и во словенечкиот литературен јазик според сферата на употреба“, *Зборник на трудови од научноӣ собир Јазикоӣ наш денешен – јазикоӣ наш насушен, одржан на 14-15 аџрил 2016*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 137–149.
- Додевска, М. 2013: *Овчџолскиоӣ и словенечкогоришкиоӣ (гориџански) дијалекти – две паралели во јужнословенскиоӣ јазичен свеџи*. Магистерски труд. Универзитет „Св. Кирил и Методиџ“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.
- Јовнова-Грујовска Е. 2012: *Лексичко-семантиџичка анализа на именкиџе со субјектиџивна оценка во македонскиоӣ јазик*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Толковен речник на македонскиот јазик I–VI, 2003-2014, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Извори

Видоески, Б. 2000: *Прашалник за собирање материјал за македонскиот дијалектен атлас*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V, 1987-1991, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana.

--- 2008: *Vprašalnica po številkah, Dialektološka sekcija-ponovne objave člankov s kartami za SLA (Slovenski lingvistični atlas)*, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana.

Summary

Macedonian and Slovenian/Slovene belong to the South Slavic group of languages. The subject of analysis in this paper are the lexemes formed with different roots, and with the same meaning in the Macedonian and Slovenian/Slovene literary language. We start from the lexemes and their meanings in the Macedonian and Slovenian/Slovene language. With the choice of lexemes and their lexical meanings, we will try to give a brief overview of a part of the Macedonian and a part of the Slovenian/Slovene lexicon with different roots, and the same meaning, thus showing the similarity of these two languages, but also the differences, emphasizing that they belong genetically to the Slavic language world.

The analysis of the material once again confirms the thesis about the common origin of these two languages, but also the differences that occur in them, mainly due to the non-Slavic environment, although the analyzed material shows that the root origin is mainly Slavic, but the frequency of use throughout history in the separate language areas, which contributes some of the lexemes to change its use in a given period of time, but they are still present in the system of both the Macedonian and the Slovenian/Slovene language. This projection is even more pronounced in relation to the use of individual dialects compared to the use in modern standard languages.

УДК 811.163.3'373.45=161.1

Симона Груевска-Маџоска¹

ОСТАТОЦИ ОД СОВЕТИЗМИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Апстракт: Предмет на овој труд е анализа на советизмите во современиот македонски јазик. Советизми се зборови, идиоми, скратеници, поговорки итн. од рускиот јазик кои означуваат предмети и појави што се однесуваат на општествениот поредок, односно на реалноста од времето на Советскиот Сојуз. Такви се, на пример: *апаратчик, бољшевик, генсек, гулаг, колхоз, контрапленум, контрапротест, перестројка, петолетка, товариш, уравниловка, фискултура, чистка* и др. Примерите се ексцерпирани од интернет-порталите, при што е уочено проширување на основните значења на советизмите, како и нивната стилска маркираност.

Клучни зборови: лексика, советизми, русизми, македонски јазик, лексичко значење, стилска маркираност.

Вовед

Контактот меѓу македонскиот и рускиот јазик датира од XIX век, главно по книжевен пат, како и преку јазици посредници, пред сè, бугарскиот и српскиот јазик.

Под поимот **русизам** во поширока смисла се подразбира: 1. македонски збор од руско потекло во кој е зачувана формално-семантичката врска со моделот, 2. македонски збор од руско потекло кај кој таа врска ослабела, 3. македонски збор од руско потекло кој навлегол во македонскиот јазик преку српскиот или бугарскиот јазик како јазици посредници, 4. македонски збор кој нема руско потекло, но е навлезен преку рускиот јазик како јазик посредник (в. Ајдуковиќ 1997: 18).

Советизми се зборови, идиоми, скратеници, поговорки итн. од рускиот јазик кои означуваат предмети и појави што се однесуваат на општествениот поредок, односно на реалноста од времето на Советскиот Сојуз.

Мокиенко и Никитина (1998) советизмите ги делат на:

1. семантички советизми – претходно неутрални зборови кои добиле ново, политизирано значење во советскиот период (выбросить / исфрли – ‘пусти в продажю’ / ‘пушти во продажба’)

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, simonagrumb@imj.ukim.edu.mk

2. лексичко-зборообразувачки советизми – зборови образувани на различни начини за опишување на „новиот социјалистички живот“ (ИТР – инженерно-технически работник / инженерско-технички работник, агитмасработа – агитационно-масовая работа среди населения / агитирачко-масовна работа меѓу населението)
3. стилистички советизми – стереотипни номинации, клишеа кои се користеле за определен стилски ефект (вожд мирового пролетариата – о В. И. Ленине / водач / вожд на светскиот пролетаријат В. И. Ленин)
4. специфична советска ономастика – зооними (корова Комунарка / крава комунарка), антропоними (Красарма од Красная Армия / Црвена армија) и изведени деривати од нив (хрущовка, хрущоба – ‘малогабаритная квартира в пятиэтажном доме, построенном в 50-60-х гг.’ / хрущовка, хрущоба – ‘мал стан во петкатница, изграден во 50-тите – 60-тите години’).

Овде се задржуваме само на оние заемки кои навлегле од четириесеттите години на XX век, односно во текот и по II светска војна. За време на војната, јазик посредник за русизмите/советизмите е бугарскиот јазик, како јазик на администрацијата и образованието. Од 1942 година, во периодиката од НОБ се јавуваат и нови заемки, а особено во 1944 година преку ТАНЈУГ (Телеграфска агенција на нова Југославија) (в. Чундева 2017: 172).

По војната, со создавањето на НР Македонија и кодифицирањето на македонскиот јазик, а во согласност со политичката клима, имало иницијативи за позајмување руска лексика, но од мај 1945 година новата Комисија за јазични прашања решила лексичкото збогатување на македонскиот јазик да се прави главно од дијалектите, со зборообразувачки средства, а минимално со туѓи зборови.

Како што пишува Чундева (2017: 212): „Во првите повоени години во македонскиот јазик настануваат не само квантитативни промени (појава на нови лексеми, скратеници) туку и подлабоки, квалитативни промени обусловени, пак, од екстралингвистички фактори.“

Екстралингвистичките фактори се секако политичките, поточно пресвртот во 1948 година, така што веќе од педесеттите години се намалува значително влијанието од рускиот јазик, а се зголемува влијанието од западноевропските јазици.

Состојбата со русизмите/советизмите во македонскиот јазик

Голем дел од русизмите/советизмите што навлегле во овој период преминале во пасивниот фонд на македонскиот јазик и се употребуваат речиси исклучиво во историски текстови или во уметничколитературниот стил кој опфаќа дејство од овој временски период. Такви се: *агитпроп*, *боец*, *главнокомандуващ*, *гулаг*, *двосотник* (ударник што го надминува планот за

двесте проценти), *доказателство*, *доклад* (извештај, реферат), *јавка* (1. парола за распознавање; 2. лице што координира тајна врска), *колхоз*, *колхозник*, *комсомол*, *комсомолец*, *парторганизација*, *партком*, *пехота* (пешадија), *пехотен*, *позор* (срам), *политбиро*, *политически*, *политком*, *поодка* (од), *правителство*, *предател*, *припаси* (муниципалитет), *самопожртвување*, *сатрудничество*, *совнархоз*, *совхоз*, *согласие*, *состојание*, *стахановец*, *товариш*, *тормоз*, *трудоден*, *убеждение*, *участие*.

Не мал број русизми/советизми се адаптирале во македонскиот јазик и речиси воопшто не се чувствуваат како туѓи, иако голем дел се стилски маркирани. Такви се, на пример, именките: *впечаток*, *гибел*, *господство*, *гостилница*, *градинка* (детска), *двигател*, *залог*, *заработка*, *заседание*, *здание*, *злодејание*, *злодејство*, *интелигенција* (интелектуалци), *интервенција*, *јасли* (детски), *колективизација*, *комбајн*, *крепост*, *кружок*, *мнение*, *мракобесие*, *образец*, *опит* (експеримент), *опитествен*, *опитество*, *отклон*, *патрон*, *пионер*, *погром*, *полк*, *поприште*, *почва*, *раздор*, *самокритика*, *самоопределување*, *устав* (статут), *чистка* итн.; придавките: *бездарен*, *знаменит*, *насушен*, *целесообразен*; глаголите: *се возгордее*, *се челичи*, *созерцава* итн.; синтагмите: *орудија за производство*, *поделба на трудот*, *производни сили*, *средства за производство* (термини од политичката економија), *времена влада*, *град херој*, *дом на културата*, *култ на личност*; глаголските синтагми: *нанесе загуби*, *нанесе пораз*, *падне со духот* (*падне духом*); фразеологизмот *во едно грло викаа* (в. Чундева 2017).

Советизмите во современиот македонски јазик

Врз основа на разгледаниот материјал од електронски извори, може да се види дека некои советизми сè уште се употребуваат во современиот македонски јазик, обично стилски маркирани и со развиени нови значења.

Лексемата *апаратчик* означува ‘професионален партиски активист во времето на СССР’. Во македонскиот јазик се развило и пренесено значење: ‘партиски послушник вработен во државната администрација’, што може да се види и од следните примери:

*Чистење до последниот апаратчик заглибен во калта на ропската послушност и арамилакот*²

*Како сервилен партиски апаратчик г. Стефан отиде да фрла малтер во служба на една фирма, наместо во овие тешки времиња да се покаже како личност која ќе најде начин да ги држи обединети сите граѓани на нашата татковина, пазејќи го така нејзиното единство.*³

² <http://plusinfo.mk/mislenje/2756/cistenje-do-posledniot-apatcik-zagliben-vo-kalta-na-ropskata-poslushnost-i-aramilakot>

³ sobornopravoslavie.com/g-stefan-apatcchik-na-razdorot/

Притоа и двајцата клучни кандидати се типови добро познати во Русија, вели тој, и го споредува Трамп со „најновите Руси“ – самозаборавени бизнисмени, а Клинтон – со „советски партиски апаратчик“.⁴

Лексемата *большевик* означува ‘припадник на лево (револуционерно) крило на Руската социјалдемократска работничка партија (РСДРП) по нејзината поделба на большевици и мењшевици. Большевиците се организирани професионални револуционери кои биле основани од В. И. Ленин’. Во македонскиот јазик се развило и пренесено пејоративно значење на ‘закоравен социјалист/комунист’.

...доаѓаме до суштинска разлика помеѓу Стравински и неговите современници во Соцреалистичка Русија, или поточно, помеѓу космополит и большевик.⁵

Василиј Микхаилович Блокхин е роден на 7-ми јануари 1895 година во селското семејство и сакал еден ден да стане фармер. Но, пристигнала Првата светска војна во која се борел, а кога војната завршила се придружил на Комунистичката партија, а потоа и на тајната полиција на большевик – ЧЕКА (назив за тајна полиција во СССР).⁶

Еден зборообразувачки модел карактеристичен за советскиот период се „сложените скратени зборови составени од почетниот слог или од почетните слогови на синтагмата и од цел збор. На поширок круг говорители им стануваат познати скратениците со првиот дел полит-: *политком* (политички комесар), *политбиро*, *политкружок*, и со првиот дел парт-: *партком* (партиски комитет), *партконгрес*, *парторганизација* и др.“ (Чундева 2017: 175). Од ваквиот тип зборообразување кај нас е актуелен примерот *генсек* за генерален секретар.

Кoj е новиот генсек на владата: Универзитетски професор со 3 магистратури и 2 доктората⁷

Новиот Генсек: Бегалците треба да се распределуваат во целиот свет (новиот генерален секретар на ОН, Антонио Гутереш)⁸

Лексемата *гулаг* е акроним од Главна управа на логорите и колониите (Главное управлѐние исправително-трудо́вых лагере́й и колони́й) и означува ‘логор за принудна работа’. Се употребува и со пејоративно значење како стилски маркирана лексема, многу често дополнета со синоними заради поголема разбирливост, како на пример: *логор*, *затвор* итн.

Глобален гулаг: Македонскиот медиумски мрак и севкупната истренираност светот да го мериме од „Шара до Гевгелија“ направија

⁴ <http://lokalno.mk/rusite-trampolubtsi-klinton-sovetski-aparatchik/>

⁵ <http://www.o-p-a.org/images/solution/TinaIvanova.pdf?ItemID=95ADF9E61E562F4A99D713C7DC01A101>

⁶ <http://kumanovskimuabeti.mk/egzekutorot-na-stalin-dnevno-ubival-i-po-300-lugie/>

⁷ <http://fokus.mk/koj-e-noviot-gensek-na-vladata-univerzitetски-profesor-so-3-magistraturi-i-2-doktorata/>

⁸ <http://faktor.mk/noviot-gensek-begalcite-treba-da-se-raspredeluvaat-vo-celiot-svet>

Маклауновото светско село да се претвори во глобален затвор за слепите при очи.⁹

Македонскиот гулаг: Истражниот затвор Шутка!¹⁰

Гулаг – секојдневието во рускиот логор: Психичко и физичко насилство, ужасни услови за живот, напорна работа - таква е состојбата во руските казнени логори според оние што го преживеале ужасот. ДВ разговараше со поранешни затвореници.

„На почетокот бев шокирана“, се присетува Бахмина на доаѓањето во гулагот. „Околу сто жени беа сместени во една барака. Туширањето беше дозволено само еднаш неделно. Во бараката имаше само еден тоалет, но бидејќи не функционираше, нужда се вршеше надвор“.¹¹

Креативни зад решетки: 3 големи иновации кои настанале во Гулаг¹²

Скандалозно: Британија ставила во гулаг 1,5 милиони луѓе во 50-тите во Кенија¹³

Лексемата *колхоз* е акроним за колективно стопанство (коллективное хозяйство) и означува ‘селска задруга’. Освен во историските и уметничколитературните текстови кои се занимаваат со периодот по II светска војна, го сретнавме и во современиот македонски јазик со значење ‘заедница’, секако како стилски маркирана единица.

Одржлив колхоз: Со-Ор Сапуон си направиле концепт за „одржлива заедница“. Замислиле да има градинки каде ќе се одгледува зеленчук. Очигледно подобар концепт од општежитието (железничарско) кај Песталоци.¹⁴

⁹<http://prizma.birn.eu.com/%D0%BC%D0%BA/%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B8/%D0%B3%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD-%D0%B3%D1%83%D0%BB%D0%B0%D0%B3>

¹⁰ <http://www.dokazmk.com/makedonskiot-gulag-istrazhniot-zatvor-shutka/>

¹¹<http://www.dw.com/mk/%D0%B3%D1%83%D0%BB%D0%B0%D0%B3-%D1%81%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D1%98%D0%B4%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%BE%D1%82-%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D1%80/a-17132541>

¹² <https://mk.rbth.com/science/79749-inovacii-gulag>

¹³<https://forum.kajgana.com/threads/%D0%A1%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%BE-%D0%91%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D0%B3%D1%83%D0%BB%D0%B0%D0%B3-1-5-%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B8-%D0%BB%D1%83%D1%93%D0%B5-%D0%B2%D0%BE-50-%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B2%D0%BE-%D0%9A%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0.48523/>

¹⁴ <http://ajdedoma.mk/urbanizam/17-odrzhliv-kolhoz>

Според примерот на интернационализмите по потекло од западноевропските јазици кои влегле во македонскиот јазик со семантиката од рускиот јазик, или со зборообразувачкиот модел карактеристичен за рускиот јазик од советскиот период од типот на *контрареволуција*, *контрареволуционер*, се и актуелните *контрапротест*, *контрапленум* и сл.

Од 18 часот во Кавадарци ќе се одржи и контрапротест од Граѓанското движење за одбрана на Македонија.¹⁵

Паралелно со протестот на плоштадот Синтагма, на оддалеченост од само 800 метри, анархистите подготвуваат контрапротест, односно антифашистички собир. Официјалниот почеток е закажан за 12:00 часот, два часа порано од оној за „Македонија“.¹⁶

Истовремено пред претседателскиот дворец „Котрочени“ се одржуваат контрапротести во поддршка на Владата на премиерот Сорин Гриндеану со барање на оставка на претседателот Клаус Јоханис.¹⁷

Професорски контрапленум со поддршка на државниот испит.¹⁸

Според Професорскиот контрапленум целта на државниот испит е да се подобри вкупниот квалитет на македонското високо образование во полза на студентите и на професорите.¹⁹

Професорски пленум е група на професори кои застанаа позади студентите кои се против екстерното државно испитување. Вчера се појави список на друга група на професори кои се контрапленум, односно се за тоа да се воведат екстерно-државно испитување на студентите.²⁰

Лексемата *перестројка* е поим од 1987 година кој за првпат го употребил тогашниот претседател на СССР Михаил Горбачов за означување реформа што требало да ја подигне советската економија и значи ‘престројување’. Го среќаваме и во современиот македонски јазик, главно во основното значење, но и со проширено, кое се однесува на денешната руска реалност.

Седмото лого од создавањето на компанијата пред скоро половина век треба да ја означи конечната перестројка на руските традиционално издржливи но технички застарени возила во современи автомобили со модерен

¹⁵ <http://duma.mk/region/kavadarci/19120-2016-04-27-09-33-59>

¹⁶ <http://ohridpress.com.mk/?p=82684>

¹⁷ <http://www.ohridsky.com/2017/%D0%B2%D0%B5%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82-%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82-%D0%B2%D0%BE-%D0%B1%D1%83/>

¹⁸ <http://www.radiomof.mk/professorski-kontra-plenum-poddrshka-na-drzhavniot-ispit/>

¹⁹ <http://faktor.mk/so-200-potpisi-formiran-kontra-professorski-plenum/>

²⁰ <http://panika.be/procisten-i-prosiren-sipsok-na-kontraplenum/>

дизајн и напредни технологии. Во однос на досегашниот амблем, бротчето сега е подебело, едрото има линии, а целото лого е порелјефно.²¹

Перестројката стана единствен феномен, како и „новото политичко мислење“.²²

Кон крајот на април пред 30 години тогашниот генерален секретар на КПСС, **Михаил Горбачов**, на пленум на нејзиниот Централен комитет објави програма за широки реформи под мотото „Забрзување на социјално – економскиот развој на земјата“. Во средината на мај истата година, за време на посетата на Ленинград на средба со партискиот актив на градот тој за прв пат го употреби зборот „перестројка“.²³

Интересен е случајот со советизмот петолетка.

Во ТРМ е толкуван како „1. Период од пет години. 2. Петгодишен стопански план.“, а во Дигиталниот речник му е додадено и трето значење „Училиште до петто одделение“ дури со дадена стилистичка ознака дека се употребува разговорно. Третото значење е непостоечко бидејќи никогаш не постоело училиште што траело пет години, и веруваме дека нема никаква потврда или пример врз основа на кој е додадено ова значење.

Во текот на ексцерпцијата, не успеавме да најдеме примери за употреба на лексемата петолетка во првото значење, туку само во второто.

Примери со второто значење:

Новата „петолетка“ ќе ја претвори Кина во потрошувачко општество²⁴

По мирното, достоинствено и демократско разоружување, СК од Движење на Југославија ќе прерасне во Движење на Светот. Во 21 век ќе ги освоиме светските пазари со нашето најмоќно оружје – општествената сопственост. Таа е најефикасна. Така вели економскиот стручњак Драгиша Атанасовски. Бидејќи сиромашината Европа сè уште не дошла до ова значајно откритие, туку се мачи со целосно отворен, а нерегулиран пазар и никако не може да се извлече од пазувите на раниот капитализам. СК-ДЈ е тука да ја спаси и да ја воведи во социјализмот. За почеток ќе мора да ги затвори сите приватни кафеани, бакалници и увозно-извозни фирми и строго да ги почитува одредбите од првиот петгодишен план.

3. За да биде сè како во времето на првата петолетка се грижи и најдемократската македонска партија ВМРО.²⁵

²¹ <http://www.avtomagazin.com.mk/perestrojka.nspix>

²² https://mk.rbth.com/opinion/2015/03/20/perestrojka_do_kade_stasa_procesot_41593

²³ <http://faktor.mk/i-treba-li-na-rusija-nova-perestrojka>

²⁴ <https://kajgana.com/novata-petoleтка-kje-ja-pretvori-kina-vo-potroshuvachko-opshtestvo>

По примерот со *петолетка*, во активна употреба се и *осмолетка* (во ТРМ толкувано со ‘основно, осумгодишно училиште’ без стилистичка ознака) и поновото *деветолетка*, кое од разбирливи причини го нема во ТРМ.

Лексемата *товариш* означува ‘другар’ и служела за обраќање на комунистите меѓу себе, како и *камарад* (фр. *camarade*) со истото значење. Значењето се проширило и на припадниците на лево ориентираните партии, па го сретнавме во современи текстови како обраќање кон премиерот Зоран Заев од СДСМ, покрај текстови кои се однесуваат на современата руска реалност:

*Дејствуј, товариш Заев, дејствуј!*²⁶

*Товариш Заев, сакаме поинаков концерт!*²⁷

*Товариш, каде е мојот автомобил? Обама има Cadillac, Меркел има Audi. Рускиот претседател сака и тој да има сопствен автомобил од домашно производство. Можно е овој патриотски сон наскоро да му се исполни на првиот Русин.*²⁸

Лексемата *уравниловка* означува ‘рамномерна распределба на остварените приходи без оглед на поединечниот придонес’. Се користи и во современиот македонски јазик како стилски маркирана единица и со проширено значење ‘изедначување без оглед на придонесот или квалитетот’.

*Се прави политичка уравниловка на политичарите, рече адвокатот на Оливер Поповски*²⁹

*Нема дилема дека Годишната програма и порано сакала да се додворува на што повеќе корисници, со крајна цел прибирање повеќе изборни гласови (потврдено како бумеранг). Со последица – надвладување на квантитетот а не квалитетот. Уравниловка која раѓа незадоволство кај мнозинството. И популизам кој поради бројноста на потенцијалните консументи им дава повластен статус на музичките уметници (и „забавувачите“), макар и за нешто повеќе мрвички, наспроти ликовните уметници, поетите, писателите и сите останати.*³⁰

²⁵ https://sdk.mk/index.php/sakam_da_kazam/prva-petoletka/

²⁶ <http://www.plusinfo.mk/mislenje/3498/dejstvuj-tovarish-zaev-dejstvuj>

²⁷ <http://novatv.mk/tovarish-zaev-sakame-poinakov-kontsert/>

²⁸ <http://automedija.mk/objavi/%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%88-%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B5-%D0%B5-%D0%BC%D0%BE%D1%98%D0%BE%D1%82-%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB/>

²⁹ <http://makfax.com.mk/daily-news/%D1%81%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0-%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D0%BE/>

³⁰ <http://republika.mk/883113>

Лексемата *фискултура* претставува скратеница од *физичка култура*. Целосно е адаптирана во македонскиот јазик и е стилски неутрална.

*Факултетот за физичка култура пред банкрот: Студентите без фискултура?*³¹

*Со час по фискултура обележан Меѓународниот ден на здравјето*³²

*Учениците од ОУ „К.Ј.Питу“ Кичево часот по фискултура го одработуваат на разорана ледина или во училница како пред педесетите години.*³³

Лексемата *чистка*, покрај значењата ‘1. Отстранување на непријателски елементи од партија, кружок и сл. поради идејно-политичко застранување. 2. (прен., разг.) Отстранување на неподобни лица од некоја средина.’ (ТРМ), добива и ново значење на ‘распродажба; големо расчистување’, кое го нема во постоечките речници, вклучително и во Дигиталниот речник.

*Правиме чистка, вадиме сè надвор! За сите зависници од шопинг, оваа добро позната чистка е одличен начин за да го обноват гардероберот, да ги израдуваат најмилиите и да му дадат нова димензија со декоративни елементи на својот дом.*³⁴

Дизел чистка: Што ќе фрлат Германците, ќе возат Македонците

*Германија подготвува голема чистка на дизел возилата од патиштата, на дури се нудат субвенции до 10.000 евра за купување нов автомобил.*³⁵

*Квинс: Чистка на фаворитите (во тенис)*³⁶

*Чистка во гардероберот: 10 работи што треба да ги исфрлите*³⁷

Од примерите може да се види дека, покрај стандардната употреба во политиката, овој советизам го проширил своето значење и ја зголемил фреквенцијата на употребата во современиот македонски јазик.

³¹ <http://vecer.mk/kultura/studentite-bez-fiskultura>

³² http://www.kavadar4e.com/index.php?option=com_content&view=article&id=12749:2015-04-07-13-35-00&catid=41:tikvesija5&Itemid=80

³³ <http://kicevo.mk/kuzman-sala/>

³⁴ <http://ramstoremall.com.mk/pravime-chistka-vadime-se-nadvor-ramstoremall/>

³⁵ <http://faktor.mk/dizel-chistka-shto-kje-frlat-germancite-kje-vozat-makedoncite>

³⁶ <http://sitel.com.mk/kvins-chistka-na-favoritite>

³⁷ <http://www.crnobelo.com/dom/domakinski-soveti/52507-chistka-vo-garderobrot-10-raboti-shto-treba-da-gi-isfrlite>

Заклучок

Прашањето за местото на советизмите во современиот македонски јазик е широка тема за истражување не само на лексички туку и (особено) на стилистички план. Многу советизми, иако во речниците не се означени како стилски маркирани, всушност се, и со поширока ексцерпција на литература од повеќе функционални стилови, може да се утврди фреквенцијата на нивната употреба во македонскиот јазик и нивното место. Иако тие главно спаѓаат во пасивниот речник, освен во научната, особено историската литература, како и во уметничката литература, сепак, во зависност од политичката ситуација, ваквиот вид лексеми се активира особено во публицистичкиот стил, често со проширување на основното значење.

Литература

- Ајдуковиќ, Ј. 1997: *Русизми у српскохрватским речницима – принципи адаптације, речник*, Фото футура, Београд.
- Андрейчин, Л. 1952: „По вопроса за ролята на руския език от съветската епоха за развој на съвременния български език“, *Български език* 3–4, София, 173–182.
- Андрейчин, Л. 1957: „Ролята на руския език в развитието на съвременния български език“, *Български език* 5, София, 452–455.
- Бояџиев, Т. 2011: *Българска лексикологија*, Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, София.
- Груевска-Маџоска, С. 2017: „Лексиката и стилот во делата на Живко Чинго“, *Македонистика* 16, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 167–231.
- Купина, Н. А. *Советизмы к определению понятия*. УДК 81'27 ГСНТИ 16.21.27 ББК Ш 100.3 http://journals.uspu.ru/i/inst/ling/ling28/ling_28_03.pdf
- Мокиенко, В. М., Никитина, Т. Г. 1998: *Толковый словарь языка Совдепии*, Фолио-Пресс, СПб.
- Политическая лингвистика* 2 (28) 2009: Федеральное агентство по образованию Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования, Уральский государственный педагогический университет, Екатеринбург.
- Стоянова, С. 1957: „Влияние русского языка советской эпохи на болгарской язык“, *40 години од Великата октомврискијска социјалистическа револуција*, София, 566–573.
- Толковый словарь языка Совдепии*. <https://sovdep.academic.ru/>
- ТРМ: *Толковен речник на македонскиот јазик I–VI*, 2003–2014, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Фесенко, А. и Т. 1955: *Русский язык при Советах*. Нью-Йорк.
- Чундева, Н. 2016: „Русизмите во Толковниот речник на македонскиот јазик“, *Македонски јазик LXVII*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 131–145.

- Чундева, Н. 2017: *Русизмите во македонскиот литературен јазик*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Руски центар, Скопје.
- Chilton, P. 2004: *Analysing Political Discourse, Theory and practise*, Routledge, New York.
- Filipović, R. 1986: *Teorija jezika u kontaktu*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga, Zagreb.
- Levine, A. 2007: *Political Keywords. A Guide for Students, Activists, and Everyone Else*, Blackwell Publishing,
- Malenova, E. D. 2015: „Translating Subtitles – Translating Cultures“, *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences* 12 (2015 8), 2891–2900.

Summary

The purpose of this essay is to analyze the *sovietisms* present in the contemporary Macedonian language. Sovietisms are words, idioms, abbreviations, proverbs, etc. from the Russian language that signify objects or phenomena related to the social order and reality of the Soviet Union era. These include, for example: *апаратчик*, *большевик*, *генсек*, *гулаг*, *колхоз*, *контрапленум*, *контрапротест*, *перестројка*, *петолетка*, *товариш*, *уравниловка*, *фискултура*, *чистка*, and others. The examples have been excerpted from online portals, where we have observed a broadening of the primary meaning of sovietisms, as well as of their stylistic markings.

УДК 811.163.3'373.7:811.162.3'373.7

УДК811.162.3'373.7:811.163.3'373.7

Јасминка Делова-Силјанова¹

ФРАЗЕМИ СО КОМПОНЕНТА 'КОСА/ВЛАКНО' (МАКЕДОНСКО-ЧЕШКИ ПАРАЛЕЛИ)

Апстракт: Фраземите заземаат мошне важен дел од лексичкиот фонд на јазикот. Тие се сведоштво за креативноста и снаодливоста на говорителите на дадениот јазик и кажуваат многу за духовниот живот на одреден народ, за типологијата на неговите емоции и морални принципи, за неговиот севкупен начин на живот и поглед на свет, за неговата животна филозофија. Во овој труд ќе се обидеме да ги согледаме сличностите и разликите во македонскиот и во чешкиот јазик од аспект на тоа како двата јазика ги перцепираат деловите од човечкото тело, со посебен осврт на фраземите со компонента 'коса/влакно'.

Клучни зборови: македонска соматска фразеологија, чешка соматска фразеологија, коса

1. Косата се влакната на главата кај човекот. Се смета дека исто како ноктите и мускулите и косата на човечкото тело останува со нив во блиска врска и по нивното раздвојување. Ги симболизира неговите својства, собирајќи ги во духовна смисла неговите доблести. Оттаму и култот на световните религии (посебно култот кон праменот коса) којшто не содржи само чин на почитување, туку и желба за учество во нивните доблести. Затоа во многу семејства постои обичај на чување прамени коса и на првите млечни заби, не само за одржување на спомените, туку и како желба да се надживее состојбата на лицето кое ја носело косата.

1.1. Во Кина потстрижувањето на косата е осакатување еднакво на кастрирање и тоа спречувало пристап до некои функции. Кога во Франција почнала да се сече косата, само кралевите и принцовите ја задржале привилегијата да имаат долга коса, па таа била обележје на моќта. Во општи рамки таа е знак за неприфаќање на ограничувања и конвенции на индивидуалната судбина, на обичниот живот и на општествениот поредок. Некаде косата не се сече за времетраењето на војна, патување или како завет. Египјаните пуштале да им расте косата додека патуваат.

Современата историја наоѓа таков пример во Барбадосите на Фидел Кастро кои се заветиле дека нема да се бричат ни да ја сечат косата сè додека не ја ослободат Куба од тиранијата.

¹ Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, jasmindel@flf.ukim.edu.mk

1.2. Косата е едно од главните женски оружја; откриена или скриена, сплетена или расплетена, често е знак на расположеноста, предавањето или воздржаноста на жената. Во христијанската иконографија Марија Магдалена секогаш се прикажува со долга и расплетена коса што претставува повеќе знак на препуштање на Бога отколку потсетување на нејзината некогашна грешност. Во Русија мажената жена ја криела косата, па и една поговорка потврдува дека девојката може да се забавува сè додека главата не ѝ е покриена. Разбирањето на сетилниот предизвик поврзан со женската коса се наоѓа во почетоците на христијанското предание: имено, жената не смее во црква да влезе со откриена глава, бидејќи тоа би било знак за тежнеење не само за слободни права, туку и обичаи. Во Русија само девојките носат една плетенка: таа е знак на девственоста. По мажачката жената носи само две плетенки.

Да се чешла нечија коса е знак на внимание, добредојде, како што е и кај многу народи и требењето на вошки (Русија, индиските Друиди). Некој да те чешла е знак за љубов, доверба и блискост. Некој друг да се чешла значи умилкување, успивање, милување, па оттука и волшебни чешли во бајките на многу земји; оттаму без сомневање е и обичајот на руските ученици да избегнуваат чешлање пред испит за да не го забораваат наученото. Во праксата на христијанската црква сè што се однесува на христијанската црква претставува различни симболи.

Косата не се сметала за украс. Напротив, на оние што пристапувале во верата, и мажите и жените, во знак на покорување им ја сечеле косата. Да се отсеке косата на стар човек бил знак на зависност, некој вид на ставање под заштита. Се сметало дека силата е во носењето на долгата коса, па нејзиното сечење има значење на губење на моќта. (Миловановиќ 1994:242)

1.4. Косата се влакната на главата кај човекот и таа претставува негов природен украс. Во многу култури е симбол за моќ, сила, мажественост. Косата која е распоредена околу главата е сликата на сончевите зраци и се доведува во врска со небото. Не ретко таа е парс про тото за некоја личност, како кај Самсон во јудеистичката религија, чија коса била знак на харизматична светост, духовно здравје и сила. Начинот на сечење и нега на косата бил одредувачки елемент не само на личноста, ами и на односната општествена или духовна, индивидуална или колективна функција. За многу народи таа претставувала симбол на власт, на слобода и независност, па така кралевите и царевите носеле долга коса, а нивните слуги куса, при што косата на кралевите, свештениците и други видни личности честопати била предмет на табуа и не смеела да се стриже. Оттаму и големото значење на жртвувањето на косата како знак на предавање или казна. Германите ја сечеле косата за да го обесчестат злосторникот, додека американските Индијанци за време на војните отсекувале дел од косата на непријателот, за да му ја одземат силата. Во Стара Кина отсекувањето коса по својата симболика било блиско до скопувањето, а сè уште е задржано како симбол на понижување на воената дисциплина во одредени земји, бидејќи потстрижувањето не значело само жртвување, ами и предавање, т.е. откажување од моќта, привилегиите, па дури и од сопствената личност.

1.5. Косата се поврзува со индивидуалниот дух и се смета за средиште на душата. Затоа на малите деца има ја пуштале косата за да не ја изгубат душата. Во Стара Грција се отсекувале прамени коса од мртвиот за да ја пуштат душата слободно да замине во задгробниот живот.

Несредената коса, слабата влакнатост или косопастот се знак за сексуална разочараност и незадоволени чувства. Долгата бела коса, асоцијација за повозрасно доба, издигнато над сексуалните пориви, претставува симбол на мудрост, просветленост и добрина.

Одредени примитивни народи косата ја поврзувале со тревата – косата на земјата и растот на косата го поистоветуваат со растењето на хранливите билки.

Косата претставува и едно од најпознатите оружја на жената. Долгата коса означува девственост, поради што во христијанската иконографија Марија Магдалена и светите девојки секогаш носат долги пуштени коси, за разлика од скратените коси на блудниците (Тресидер 2001:115).

2. Во нашиот труд посветен на соматските фраземи во преводите од чешки на македонски јазик ќе направиме конфронтација на еден од пристапите на когнитивната лингвистика што се однесува на концептот за телесност и на соматските фраземи. Од целокупниот обем на клучни компоненти од деловите на човечкото тело, ги обработуваме само оние со компонента коса и/или влакно што ги одделивме во ексерпираниот материјал од чешките дела преведени на македонски јазик. Семантичката анализа потврдува дека човечкото тело и неговото физичко искуство за нашето размислување и за нашиот јазик претставува значително важен фактор.

3. Телото како средство за броење – Телото како мерка.

Телото исто така служи и како средство за броење и за одредување на некоја мерка. Телото како средство за броење и мерка може да изброи и конкретни нешта како висина или должина, но и апстрактни нешта како степен или успех. Од тоа може да се види дека и апстрактните значења имаме потреба да ги пренесуваме во конкретна област, а тоа е нашето човечко тело.

3.1. Чешката фразама (*jen*) *o vlásek chybit/ minout/ uniknout* има значење ‘тесно, за малку, само така...’. Во нашиот материјал се појави во три примери.

На македонски во сите три примери оваа фразама е преведена со целосен еквивалент. Преводот е направен со македонската фразама *за влакно* со значење ‘за многу малку, сосем малку’. За илустрација ќе дадеме само еден пример:

...že Alžbětu dělil jen nepatrný vlásek od smrti a že tou smrtí byl vinen on. str. 110	(jen) o vlásek chybit/ minout/ uniknout...: jen velmi těsně; jen tak tak (E.M.)
...дека Алжбета ја делеше само	За влакно – за многу малку (Сн.В.);

<p>влакно од смртта и оти за неа ќе беше виновен тој. str. 119; Алжбјета ја избегна смртта само за влакно и дека за нејзината смрт ќе беше виновен тој. стр. 111 (ЧХР)</p>	
--	--

3.2. Чешката фразема *něco/ život visí na vlásku* има значење '(нечиј живот е во) опасност' Во нашиот материјал се појави во еден пример.

На македонски имаме превод со целосен еквивалент со значење 'се наоѓа во многу несигурна положба':

<p>Všechna její chut' do života visela na jediném vlásku... str.67</p>	<p>ОПАСНОСТ <i>něco/ život visí na vlásku</i>: a) octl se v nebezpečí; jde mu o život b) má nebezpečné nebo velmi nejisté povolání (E.M.)</p>
<p>Сета нејзина волја за живот висеше на едно влакно... str.71MK960MK</p>	<p>Виси (се држи) на (конец) влакно – се наоѓа во многу несигурна положба (Сн.В.);</p>

4. Телото како жртва/гаранција

Важноста која им се припишува на одделните делови на телото може да биде концептуализирана и во смисла на телото како жртва. Во општи рамки, важи тоа дека деловите од човечкото тело можат да бидат дадени во корист на друго лице или на нешто кое што даденото лице го смета за важно.

4.1. Чешката фразема *vlas z hlavy nesejde/ nepadne (někomu)* во нашиот материјал ја сретнавме двапати. Има значење 'нема некому ништо да му се случи'.

На македонски е преведена со целосен еквивалент и во двата примери, за илустрација ќе дадеме еден пример:

<p>...nebála se, majíc v srdci pevnou, nezvratnou důvěru v Boha, v jehož moci celý svět, nebe i peklo a bez jehož vůle člověku vlas z hlavy nesejde.</p>	<p>Vlasz hlavy nesejde/ nepadne (někomu): bez boží vůle (ani) v. s hlavy nepadne(bibl., Něm.) <i>nic se nestane (SSJČ)</i>;</p>
<p>...не се плашеше, чувајќи в срцето цврста, неповратна доверба во Господа, во чија моќ го има цел свет, небото и пеколот и без негова волја на човека нема да му фали ниту влакно од главата. стр. 133BN1285MK</p>	<p>Не дава влакно да му падне (од главата) – многу се грижи, чува некого (К.В.); Ни влакно од главата нема да му фали – нема опасност за некого, е под нечија заштита, наполно е безбеден (Сн.В.);</p>

5. Човечкото тело и изразувањето емоции и човечки односи

Нашата емоционална состојба се одразува на нашето тело. Негативната енергија ја праќаме со очите, со погледот. Човечкото тело ни помага во изразувањето на заемните блиски човечки односи. Силно вкоренети во

фраземите се и стравот, љубовта, спокојството, смеата, изненадувањето и чудењето.

2.1. Страв (Strach)

Со една фразема некогаш можеме да изразиме повеќе значења. Можеме да изразиме страв, несогласување, грозење. Таков е случајот со чешката фразема со соматска клучна компонента **коса** – *vlasysy mu ježí na hlavě*. Со неа можеме да изразиме несогласување, шок, грозење. Значењето можеме да го согледаме од контекстот. Оваа фразема во нашиот материјал, според контекстот спаѓа во значењето „страв“.

2.1.1. Чешката фразема *vlasysy mu ježí na hlavě* во нашиот материјал се појави еднаш.

На македонски јазик е преведена со целосен еквивалент што не го потврдиле во македонските фразеолошки речници со кои располагаеме, но сметаме дека има таква фразема во македонскиот јазик.

...slyším ji jak divoce zasmát se, až mi vlasysy se zježily . str. 77	Vlasymu vstávají/ se mu postavily/ se mu ježí na hlavě: a) naprosto s nějakým řešením nesouhlasí, je nějakou představou šokován b) je bez sebe hrůzou (E.M.)
...ја слушнав и како диво се смее, дури косата ми се наежи . стр. 67BN1313МК	Му се крена косата на главата: вчудовиден е; чувствува срам, страв, ужас (ФРМЈ); непријатно се изненади (СН.В.)

5.2. Очај (Zoufalství)

Со помош на фраземите можеме да изразиме и очај, беспомошност од некаква ситуација или состојба. Кога чувствуваме беспомошност или очај, тогаш *kosaiia si ja kubeme, ni se eži kosiia i očiie šurum ěi oivorame*.

5.2.1. Чешката фразема *rvát/ trhat si vlasysy z hlavy* има значење ’гест што означува очајување, очај’. Во нашиот материјал ја извлековме во еден пример.

На македонски имаме превод со делумен еквивалент:

Já bych si rval vlasysy . Nezaplatil mně 1800 korun.... str. 179	Rvát/ trhat si vlasysy z hlavy: obrazné gesto vyjadřující zoufalství (E.M.)
Самиот себе би си ја искорнал косата . Не ми врати 1800 круни... str. 162JH1481МК	Ги корне/кубе косите – очај како резултат на несреќа (К.В.);

6. Телото како средство за комуникација / Телото како сигнал за договор / согласување / несогласување

Телото ни се претставува како средство за комуникација, како средство за искажување на некој гест, невербална комуникација и сликовити изразувања поврзани со човечкото тело.

6.1. Несогласување (Nesouhlas)

Мошне бројна група фраземи го сочинува изразувањето согласување или несогласување во рамките на комуникацијата. Ако со нешто или некаква ситуација не се согласуваме, тогаш *чкријеме со забиџие, ѓо креваме носоиџ* или пак *косаџа ни се крева на главаџа*.

6.1.1. Чешката фразама *vlasu mi vstávají/ se mi postavily* има значење 'несогласување, шок, грозење'. Во нашиот материјал се појави во еден пример.

На македонски јазик оваа фразама е преведена со целосен еквивалент:

...že mu vstávaly vlasy nad úžasností sil, mezi nimiž žijeme... str. 186	Vlasy mu vstávají/ se mu postavily: a) naprosto s nějakým řešením nesouhlasí, je nějakou představou šokován b) je bez sebe hrůzou (E.M.)
...што му се креваше косата од страшните сили меѓу кои живееме. str. 140КЃ190МК	Му се крена косата – силно се исплаши или возбуди (З.М.); му се крена косата на главата – непријатно се изненади (Сн.В.); косата му се крена – резултат на страв; нервирање кога некој повторува исто (К.В.)

7. Заклучок. Од нашата анализа на фраземите со компонента КОСА/ВЛАКНО во преводите на дела на чешки јазик преведени на македонски можеме да забележиме дека во поголемиот број примери во македонскиот јазик има целосни еквиваленти на чешките фраземи. Сметаме дека тоа е така со оглед на словенското потекло на двата разгледувани јазици и на блискоста во однос на поимањето на деловите од телото и на телесноста. Фразеологијата е дел од лексичкиот фонд на секој јазик и во одредена смисла го отсликува карактерот на народот. Секој јазик со својот лексички фонд изразува свои културни специфичности, а фраземите не се исклучок.

Литература

- Велјановска, К. 1998: *Фразеолошкиџе изрази во македонскиоџи јазик (со џосебен осврџиџ на сомаџискаиџа фразеологиџа)*, докторска дисертациџа. Скопје.
- Делова-Силјанова, Ј.2012: *Сомаџискаиџе фраземи во џреводиџиџе од чешки на македонски јазик и обраџино*, докторска дисертациџа (необјавена). Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.
- Миловановиќ, К. 1994: *Речник симбола*. Народно дело, Крагујевац.

- Ристески, Љ. 2003: *Културна географија на човечкојо шело*, ЕтноАнтропоЗум, ПМФ, Институт за географија, Завод за Етнологија, Скопје.
- Тресидер, Ц.2001: *Речник на симболи*. Издавачки центар „Три“, Скопје.
- Шевалие, Ж., Гербран, А. 2005: *Речник на симболиите*, Табернакул, Скопје.
- Čermák, F. 2007: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná. Czech and General Phraseology*. Praha, Nakladatelství Karolinum.

Речници:

- Slovník české frazeologie a idiomatiky: Přírovnání*. 1983: Academia, Praha. (SČFI) přír.
- Slovník české frazeologie a idiomatiky: Výrazy neslovesné*. 1988: Academia, Praha. (SČFI) v. nesl
- Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy slovesné A-P*. 1994: Academia: Praha. (SČFI)
- Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy slovesné R-Ž*. 1994: Academia: Praha. (SČFI)
- Mrhačová, E. 2000. *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice: Tematický frazeologický slovník II*. Ostravská univerzita Ostrava – Filozofická fakulta, Ostrava. (E.M.)
- Велковска, С. 2008. *Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник*. Скопје. (СН.В.)
- Фразеолошки речник на македонскиот јазик*. Том Први А-Ј. 2003. Огледало Скопје. (ФРМЈ)
- Фразеолошки речник на македонскиот јазик*. Том Втори К-П. 2008. Огледало Скопје. (ФРМЈ)
- Фразеолошки речник на македонскиот јазик*. Том Трети Р-Ш. 2009. Огледало Скопје. (ФРМЈ)

Извори:

- Čapek, K. 1989. *Krakatit*. Československý spisovatel: Praha. (KČ1CZ)
- Чапек, К. 1990. *Кракаитиит*. Детска радост: Скопје. (КЧ1МК)
- Hašek, J. 1984. *Osudy dobrého vojáka Švejka*. Československý spisovatel: Praha. (JH1CZ)
- Хашек, Ј. 1988. *Доживувањата на добриот војник Швејк*. т. 1 и 2. Наша книга: Скопје. (JH1МК)
- Němcová, V. 2008. *Babička*. Academia: Praha. (BN1CZ)
- Њемцова, В. 2010. *Бабишка*. Македонска реч: Скопје. (BN1МК)
- Kundera, M. 2007. *Žert*. Atlantis: Brno. (MK4CZ)
- Кундера, М. 1969. *Шега*. Нова Македонија: Скопје. (MK4МК)
- Кундера, М. 2007. *Шега*. Табернакул: Скопје. (MK5МК)

Summary

The terms for the parts of the human body (based on the metaphoric or metonymic meaning) are used everyday to express of great number of things, while the body is used for counting (fingers) and as a means to determine a quantity or measure (measures of distance as foot, thumb, elbow, step, handful, sip, bite).

The subject of interest in this paper is the phrases with a key somatic component 'hair' in the Czech works translated into Macedonian language.

УДК 811.163.3'28

Васил Дрвошанов¹**ИМЕНУВАЊАТА НА НАПЛАТОТ ВО МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ**

Апстракт: Македонскиот јазик низа векови се зачувал во дијалектна форма. Дури и денес, при постоење на македонски стандарден јазик, суштествуваат дијалектите на сета македонска јазична територија. Врз основа на дијалектниот материјал, користен од картотеката за проектот „Македонски дијалектен атлас“ при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје, авторот во овој напис ги разгледува именувањата на *најлајшој* ‘едно од дрвчињата под шината’ во македонските говори по методологијата на ареалната лингвистика. Притоа, тој забележува дека на македонската јазична територија се вкрстувале различни јазици што нашле одраз при именувањето на разгледуваниот предмет од тематското подрачје транспорт и комуникација. Авторот ја претставува распространетоста на големиот број лексеми и на нивните разновидности на сето македонско дијалектно подрачје. Освен тоа, тој дава неопходни етимолошки толкувања за секоја дијалектна лексема и врши проверка во македонските лексикографски трудови од аспект на нивната застапеност и од гледна точка на нивното значење.

Клучни зборови: *најлај*, македонски говори, македонски јазик, лексика, речници.

Со оглед на фактот што кодификацијата на современиот македонски јазик е извршена дури во петтата деценија од XX век, дотогаш македонскиот јазик опстојувал, главно, на дијалектно рамниште. Дури и денес, при постоење на македонски стандарден јазик, вграден во сите сегменти на општествено-политичкиот живот и при развиен воспитно-образовен систем на македонски стандарден јазик, суштествуваат дијалектите на сета македонска јазична територија. Сосема е разбирливо дека во македонските говори во голема мера продолжуваат да егзистираат затекнатите состојби пред кодификацијата на македонскиот јазик, па дури да се јавуваат и нови дијалектни разновидности на сите рамништа, а, особено, на лексички план. Тоа се согледува и во тематското подрачје транспорт и комуникација при именувањето на *најлајшој* ‘едно од дрвчињата под шината’ (Видоески 2000: 162) во македонските говори.

Во овој напис, врз основа на дијалектниот материјал, користен од картотеката за проектот „Македонски дијалектен атлас“ при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје, се претставува распространетоста на називите со значење ‘наплат’ на македонското дијалектно подрачје по методологијата на ареалната лингвистика. Имено, во врска со

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје (во пензија),
vasildrvoshanov@yahoo.com

именувањето на *најлајџојџ* во македонските говори се јавуваат многу називи со значителен број разновидности, сп.: *бурџ'иџа*², *џобел* (*џобел'*; *џобела*, *џобел'а*; *џобелка*, *џобел'ка*; *џобелица*; *џобелче*), *дрво* (*дџрво*; *дџрфче*), *коџче*, *лак*, *лакојџ* (*лакиџиџиџе*, *алиџ'иџче*, *лакиџ'иџиџе*, *лакиџиџче*, *лакиџ'иџче*, *лавиџиџиџе*, *лафиџиџиџе*, *лафиџиџче*, *џакиџиџиџе*, *џакиџиџче*, *лаџив'иџче*, *лаџи'иџче*), *лежиџиџе*, *можданок* (*маждалник*), *најлајџ* (*најџајџ*, *најлајџ*, *најлаџ*, *најлуџ*, *најл'ајџ*; *најлајџа*; *џлајџ'ина*), *обрач*, *обујало*, *ојџнок*, *џеро* (*џерка*; *џерџе*), *сџол*, *џабан* (*џаб'ан*, *џа^а'б'ан*, *џаб'ан*, *џаб'ан*; *џабанче*; *џабан'иџа*), *џака* и *џембер*.

Богатиот корпус називи за *најлајџојџ* зборува дека на македонската дијалектна територија во текот на историјата се преплетувале повеќе јазици што се рефлектирале при неговото именување. Тоа го потврдува етимолошката анализа на дијалектните лексеми, за кои вршме и проверка во македонските лексикографски трудови *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски џолкувања* (РМЈ I–III, 1961–1966) и *Толковен речник на македонскиот јазик* (ТРМЈ I–VI, 2003–2014) од аспект на нивната застапеност и од гледна точка на нивното значење.

При именувањата на ‘едно од дрвчињата под шината’ на македонската јазична територија се изделуваат четири дијалектни ареали.

Во првиот дијалектен ареал доминантен назив е праслов. лексема **nāplātъ* (БЕР IV, 1995: 494; Skok II, 1972: 678) со своите разновидности, сп.: *најлајџ* (Ефловец – Кичевско, Конопиште – Кавадаречко, Мутулово – Кукушко, Градобор – Солунско, Конско – Гевгелиско, Костурино, Габрово, Смоларе, Нивичино, Дукатино – Струмичко, Радовиш, Подареш, Конче, Дедино – Радовишко, Љуботен, Никоман, Долни Балван – Штипско, Спанчево, Соколарци, Припечани, Гратче – Кочанско, Веница, Лаки – Веничко, Саса, Каменица, Киселица, Тработевиште, Стар Истевник – Делчевско, Берово, Мачево, Пехчево, Двориште – Беровско, Судик, Лезово, Злетово, Лесново, Древено – Пробиштипско, Кратово, Долни Стубол – Кратовско, Страцин – Кумановско, Жидилово, Ранковци, Псача – Кривоаланечко), *најџајџ* (Калиманци – Делчевско), *најлајџ* (Вељуса – Струмичко), *најлаџ* (Миравци – Гвгелиско), *најлуџ* (Муртино, Робово – Струмичко), *најл'ајџ* (Шлегово – Кратовско) и *најлајџа* (Горенци – Дебарско, Штип, Габер – Кривоаланечко).

Во вториот ареал доминира балканскиот турцизам *џабан*, тур. *taban*: српскохрв. *tāban*, буг. *џабан*, алб. *tabān*, нгрч. *тапџани*, ром. *tabān*, аром. *tābān* (БЕР VII, 2010: 733–735; Skok III, 1973: 427–428) со своите разновидности, сп.: *џабан* (Нерези, Ракотинци, Зелениково, Дивле, Белимбегово, Црешево, Љубанце, Бардовци, Кучково – Скопско, Лугунци, Башино Село, Градско – Велешко, Радожда – Струшко, Праведник, Барово, Марена – Кавадаречко, Клисура – Неготинско, Кнежје, Преод, Богословец – Светиниколско, Романовце – Кумановско, Челопек – Тетовско), *џаб'ан* (Бујковци – Скопско, Ваташа –

² Акцентот е одбележен само во оние случаи, каде што има отстапување од акцентот во македонскиот стандарден јазик.

Кавадаречко, Павлешенци – Светиниколско, Четирце, Младо Нагоричане, Клецовце, Думановце, Орашац – Кумановско), *ӣа^аб'ан* (Пирава – Валандовско), *ӣаб'ан* (Патарос, Крецово – Кукушко, Гуменце – Еницевардарско, Црнешево, Сараќиново – Воденско, Стојаково, Фурка, Николитч – Гевгелиско), *ӣабан'ица* (С'ботско – Мегленско) и *ӣабанче* (Ростуше – Дебарско).

Во третиот ареал доминантна лексема е балтослов., општослов. и праслов. назив **olkъtь* (БЕР III, 1986: 294; Skok II, 1972: 263–264) со големиот број разновидности, сп.: *лакѣишиѣ* (Ѓавато, Кукуречани, Паралово, Путурос – Битолско, Крушовјани – Прилепско, Слепче – Демирхисарско, Прострање, Попоец–Кичевско, Ботун, Оровник – Охридско, Боровец – Струшко, Крушије – Ресенско), *лакѣишиѣ* (Скочивир – Битолско), *лакѣишиче* (Дихово – Битолско, Волино – Охридско, Струга), *лакѣишиче* (Живојно – Битолско), *лавѣишиѣ* (Љубојно, Царев Двор – Ресенско, Л'к, Граждено – Долнопреспанско), *лафѣишиѣ* (Лескоец – Охридско, Ресен, Стење, Арвати, Претор – Ресенско, Гломбчани, Шулин – Долнопреспанско), *лафѣишиче* (Драгош – Битолско, Трпејца – Охридско), *ѡкѣишиѣ* (Речица – Охридско), *лаѣишиче* (Д. Котари – Леринско), *алиѣишиче* (Тиолишта – Костурско) и *лакѣови* (Витолиште – Битолско).

Во четвртиот ареал доминира називот *ѡбел* со своите разновидности, сп.: *ѡбел* (Никодин, Тројаци, Прилепец, Дуње – Прилепско, Карабуниште, Подлес – Велешко), *ѡбел'* (Печково – Гостиварско, Брезно – Тетовско), *ѡбела* (Стровија, Слепче – Прилепско, Црквино, Извор – Велешко), *ѡбел'а* (Лешок, Теарце, Ракотинце – Тетовско), *ѡбелка* (Вранештица, Букојчани – Кичевско, Звечан, Г. Белица, Здуње – Бродско, Којнско – Охридско, Милетино – Тетовско), *ѡбел'ка* (Маврово – Гостиварско) и *ѡбелица* (Кнежино, Светорача – Кичевско).

Називот *ѡбел* Скок (II, 1971: 583) го доведува во врска со галското *campita*, со променета наставка *cambella*. Се среќава во српскохрв. *gòbela*, алб. *gavel*, истрором. *gaveja*, итал. *gavio* (Skok II, 1971: 583).

Називите *оѣинок* и *дрво* со значење 'наплат' се среќаваат во мал број населби, сп.: *оѣинок* (Туин – Кичевско, Н. Брезница – Скопско, Гумчевиште, Пожаране, Куново – Гостиварско), односно *дрво* (Рожден – Кавадаречко), *дѡрво* (Тремно – Кајларско) и *дѡрфче* (Стеблево – Дебарско).

Називот *оѣинок* произлегува од балтослов., општослов. и праслов. дијал. **a-rin-ъкъ*, **a-rin-ъкѡ*, произведено од итеративната форма **a-peti* (БЕР IV, 1995: 901; Skok II, 1972: 651–652), а називот *дрво* произлегува од ие., балтослов., општослов. и праслов. **dervo*, без балтички паралели (БЕР I, 1971: 458–459; Skok I, 1971: 438–439).

Во островски ареали со значење 'наплат' самостојно се јавуваат називите: *бурѡија*, *колче*, *лак*, *лежишиѣ*, *обрач*, *ӣерка*, *ӣака* и *чембер*, сп.: *бурѡ'ија* (Струпино – Воденско), *коѡч'ијна* (Г. Пожарско – С'ботско), *лак*, *лакови* (Огут – Кривоаланечко), *лежишиѣ* (Блатец – Виничко), *обрач*

(Пештани – Охридско), *ѵерка* (Ранци – Кајларско), *ѵака* (Клење – Дебарско) и *чембер* (Липинци – Кајларско).

Називите *бурџија* и *чембер* се балкански турцизми. Називот *бурџија* произлегува од *burgu/burgi* од основата на глаголот *burmak*: српскохрв. *burgija*, буг. *бурџија*, алб. *burgī*, ром. *burghiu* (БЕР I, 1971: 91; Skok I, 1971: 240), а називот *чембер* произлегува од тур. *çember*: српскохрв. *čember*, алб. *sembër/ci-* (Skok I, 1971: 306).

Називот *ѵака* веројатно е дојден преку грч. *τάκος* од итал. (венец.) *taco* (БЕР VII, 2010: 759; Skok III, 1973: 435).

Називите *кол*, *лак*, *лежишиѵе*, *обрач* и *ѵерка* се македонски наследени лексеми. Имено, називот *кол* произлегува од општослов. и праслов. **кълъ* (БЕР II, 1979: 543–544; Skok II, 1972: 122); називот *лак* произлегува од балтослов., општослов. и праслов. **lōkъ* (БЕР III, 1986: 550–551; Skok II, 1972: 280–281); називот *лежишиѵе* произлегува од општослов. и праслов. **ležati, ležō* од **legēti* (БЕР III, 1986: 346–347; Skok II, 1972: 281–283); називот *обрач* произлегува од балтослов., општослов. и праслов., стцслов. *obrōčъ* (БЕР IV, 1995: 756; Skok III, 1973: 168–170), а називот *ѵерка* произлегува од општослов. и праслов. **pera*, мн. *perā* и **peresi*, без паралели во балтичката група (БЕР V, 1999: 176–171; Skok II, 1972: 641–642).

Во ограничен број пунктови на македонската јазична територија дел од дијалектните називи или некои од нивните разновидности се дообјаснуваат, сп.: *ѵлаѵѵ'ини* 'па дооди обруч' (Кркља – Кривопаланечко); *ѵѵаб'ани* 'ги има шест, влегуваат во пирајката' (Немањинци – Светиниколско), *ѵѵабани* 'дрвч. под шината' (Драчево – Скопско), *ѵѵаб'ане* 'наплат' (Амбар Кој – Кукушко); *лаѵѵ'ишче* '5 латв'ишча 'има тркалото' (Поп'лжани – Леринско) и *ѵобел'а* 'има шес гобеле' (Вратница – Тетовско).

При именувањата на *наѵлаѵѵоѵѵ* во македонските говори не е карактеристична паралелната употреба на дијалектните називи. Меѓутоа, сепак се нотирани мал број паралелни фонетски разновидности од одделни називи, сп.: *лакѵѵишче* // *лафѵѵишче* (Љубаништа – Охридско), *ѵакѵѵишѵе* // *ѵакѵѵишче* (Старавина – Битолско) *ѵерѵа* // *ѵера* (Буф – Леринско), односно паралелна употреба на дијалектните називи, сп.: *наѵлаѵѵ* // *ѵѵаб'ан* (Шопско Рударе – Кратовско); *ѵѵабан* // *ѵобел* (Сараќинце – Тетовско), *ѵѵабан* // *маждеалник* (Катланово – Скопско); *лакѵѵишче* // *сѵѵолоѵ* (Буково – Битолско); *ѵобел* // *оѵѵинок* (Волковија – Гостиварско), *ѵобел'ки* // *обуѵѵи* (Тајмишта – Кичевско) и *ѵобелиѵа* // *мождеанок* (Лешница – Кичевско).

Називот *мождеанок* произлегува од ие., балтослов., општослов. и праслов. **mozgъ* (БЕР IV, 1995: 207–208; Skok II, 1972: 461–462); називот *сѵѵол* произлегува од општослов. и праслов. *stolъ*, без паралели во балтичката група (БЕР VII, 2010: 472–474; Skok III, 1973: 331–332), а називот *обуѵало* произлегува од праслов. **ab-u-ti, *ab-u-jō* (БЕР IV, 1995: 758–759). Според Skok (II, 1972: 538), називот е заемка на романскиот славизам *obială*, кој бил образуван од стцслов. *obiti* < *ob – viti* (Skok II, 1972: 538).

Само во две населби од македонскиот дијалектен ареал се прави извесна диференцијација меѓу дијалектните називи, односно меѓу дијалектните зборообразувачки разновидности, сп.: *џобел* ‘коларите’ : *лакџиџиџе* ‘селаните, почесто’ (Тополчани – Прилепско), односно *џобела*, *џобели* ‘на едначките’ : *џобелче*, *џобелчиња* ‘на четворките’ (Богомила – Велешко).

При проверката на дијалектните лексеми и на нивните разновидности за именување на *најлајој* во македонските лексикографски трудови *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски јазик* и *Толковен речник на македонскиот јазик* од гледна точка на нивната застапеност и од гледна точка на нивното значење можат да се забележат извесни совпаѓања и различности.

Од дијалектните називи со значење ‘едно од дрвчињата под шината’ во РМЈ (I–III, 1961–1966) се нотирани следните називи, сп.: *џобел* -бли *m gobela*, *нарлатак*, *v. наплата* (РМЈ I, 1961: 104), *лакџиџиџе m v. наплат* (РМЈ I, 1961: 379), *најлај m* и *најлаја¹ f* (еден од шесте делови на дрвениот круг од колцето) *нарлатак*, *gobela* (РМЈ I, 1961: 458).

Со други значења во РМЈ (I–III, 1961–1966) се забележани голем број од дијалектните називи, сп.: *бурџија* -ии *f burgija* (РМЈ I, 1961: 50), *дрво n drvo*; (fraz.) *камен* и *дрво пука руса drvo i kamen*; *дрво неделкано (glupak) seranica*; *пијан како дрво pijan kako drvo*; *дрвото се вие дури е младо (posl.) drvo se vije dok je mlado* (РМЈ I, 1961: 155), *дрвце n det.* од дрво. 1. *drvce*. 2. (dijal.) *križulja* (РМЈ I, 1961: 155), *колче n 1. det.* од кол *kočić*. 2. *dečja igra* (РМЈ I, 1961: 342), *лак¹ m luk*; *лак* и *стрела luk i strela* (РМЈ I, 1961: 379), *лак² m lak*. 1. (фирнајс) половина килограм *лак pola kilograma laka*. 2. (кожа за чевли и чанти) *чевли од лак cipele dod laka* (РМЈ I, 1961: 379), *лежиџиџе n лежиште* (РМЈ I, 1961: 382), *лакој* -кти *m* (1. зглоб на раката. 2. мера за должина.) *lakat* (РМЈ I, 1961: 379), *обрач m обруч*. 1. (дрвен или метален круг кој служи обично за стегање на дагите на бочва, каца и сл.) *железни обрачи gvozdeni obruči*; од старо дрво *обрач не се вие (posl.) drvo se savija dok je mlado*. 2. (fig. како воен термин) *обрачот околу нас се стегаше обруч se oko nas stezao* (РМЈ II, 1965: 16), *обујало n* обично *обујала pl* (dijal.) *v. објало* (РМЈ II, 1965: 18), *објало n* обично и *pl објала* (вид *дебели чорапи, завивки, навои на нозете, кога се обуени во опинци*) *обојак, обојси (u seljaka)* (РМЈ II, 1965: 9), *ојинок* -нци *m oranak*; *гумени опинци* (вид *опинци од поново време*) *gumeni oranci*; (fraz.) *ќе му ги земе опинците smisao: ne može mu ništa uzeti, nema šta da uzme od njega; ќе му ги јаде опинците nema šta da jede, nemam šta da mu dam da jede; опинци! šipak!* (РМЈ II, 1965: 66), *џерка f 1. пераја u ribe*. 2. *peraj (loratica na vodeničkom točku)*. 3. *list od kukuruza*. 4. (retko) *propeller, elisa*. 5. (на тркало) *перки paoci* (РМЈ II, 1965: 152), *џеро -a, je, -ja n pero*. 1. (кај птици; *pl перје, перја*)... 2. (метално – за пишување; *перце; pl пера*)... 3. (перодршката со перцето заедно; *pl пера*)... 4. (fig. во изрази – симбол на пишување, на труд на писател; само *sg*)... 5. (fig. автор; писател; *pl пера*)... 6. (зелен лист на праз, лук, кромид, цвекло *pl пера* и *перје, перја*)... 7. (кај рибите – *перка; pl пера i перје, перја*)... (РМЈ II, 1965: 153), *џлајина f hem.* (сиво-бел благороден метал) *platina* (РМЈ II, 1965: 177), *сјол m 1. stolica*; *дрвен, железен*

стол дрвена, gvozdена stolica; (fraz.) седи на два стола *sedi na dve stolice*. 2. (arh.) presto (PMJ III, 1966: 328), *џабан¹ т* (долната страна на ногата со која се гази) *taban*; рамни табани *ravni tabani*; го тепаа по табаните *tukli su ga po tabanima* (PMJ III, 1966: 352), *џабан² т* (arh. дебела, голема греда) *balvan* (PMJ III, 1966: 352), *џака тако*. I *adv* 1. (на тој начин, на истиот начин, на еден определен начин)... 2. (во една определена положба, состојба)... 3. (за количественост, кпјж.)... 4. туку така (без повод, без причина) *tek onako*, v. *туку така*. 5. исто така *takođe*. 6. и вака и така i *ovako i onako*... II *conj* 1. како... така и (со еднаков степен)... 2. (во сложени сврзници)...; и така (за воведување во нова реченица како заклучок за сè што се кажало пред тоа) i *tako*;... III *part* 1. (за потврдување и согласност)... 2. (за изразување на неопределеност)... 3. (за потцртување смислата на зборот со кој се сврзува) како така *kako to*; ... 4. и така натаму (итн.) i *tako dalje* (itd.) (PMJ III, 1966: 354–355) и *чембер¹ т* (arh.) 1. *gvozdeni obruč*. 2. *pljosnato gvožđe za obruče* (PMJ III, 1966: 530).

Во РМЈ (I–III, 1961–1966) воопшто не се забележани дел од дијалектните називи со некои од нивните разновидности, сп.: *џобела* (*џобелка*, *џобелица*, *џобелче*), *дрвче*, *лавџишиџе* (*лафџишиџе*, *лаџишиџе*, *лаџишиџе*, *алиџишиџе*), *можданок* (*маждедалник*), *наџлас* и *џабаниџа* (*џабанче*).

Во ТРМЈ (I–VI, 2003–2014) со соодветното значење ‘едно од дрвчињата под шината’ се забележани и се протолкувани следните дијалектни лексеми, сп.: *лакџишиџе*, *мн.* лактишта *ср.* Еден од шесте делови од дрвениот круг на тркалото (ТРМЈ III, 2006: 16), *наџлаџи*, *мн.* наплати *м.* и *наџлаџа*, *мн.* наплати *ж.* Еден од шесте делови што го прават дрвениот круг на колцето на запрежна кола (ТРМЈ III, 2006: 268).

Големиот број дијалектни називи во ТРМЈ (I–VI, 2003–2014) се забележани и се протолкувани со други значења, сп. *бурџиџа*, *мн.* бургии *ж.* 1. Алатка за дупчење на разновиден материјал; сврдел. *Од џорбаџа вади џесла*, *џурџи*, *бурџи*. 2. Дел од музички инструмент. 3. (разг.) Закачка, шега, досетка, бесмислица. *Диџломаџски бурџи* (ТРМЈ I, 2003: 197), *дрво*, *мн.* дрва (за употреба), *зб. мн.* дрвја (што растат) *ср.* 1. Повеќегодишно растение со корен, стебло и гранки. *Високо дрво*. *Лџово дрво*. *Шумски дрвја*. *Гранкиџе на дрвјаџа*. 2. Дрво што се користи за огрев или како материјал за обработка. *Оџревно дрво*. *Сџоваришиџе за дрва*. *Блаџородно дрво*. *Резбарено дрво*. \diamond *Фрла дрва и камења* – остро и жестоко напаѓа со зборови. *(Го) бара џод дрво и џод камен* – бара насекаде. *Дрвоџо се виџка дури е младо*. \parallel *дрвце*, *мн.* дрвца *ср.* дем. 1. Младо, ниско дрво; сп. дрво 1. *Во двороџи џсади едно дрвце*. 2. *Сџави во оџноџи уџиџе едно дрвце* (ТРМЈ I, 2003: 541), *кол*, *мн.* колови, *избр. мн.* кола, *зб. мн.* колје *м.* Дебело право и на едниот крај наострено дрво за забивање во земја. *Собирам колје за оџрада*. \diamond *Набие на кол* – (истор.) изврши смртна казна на тој начин. *Од кол на кол* – кога се оди од една во друга лоша работа, најпосле ќе се настрада. *Се собрале кој од кол, кој од ориџома* – се собрале најлошите, најдолните луѓе. \parallel *колче*, *мн.* колчиња *ср.* 1. дем. 2. Садилка, дрвена направа со помош на која се сади зеленчук, расад и сл. (ТРМЈ II, 2005: 553), *лак¹*, *мн.*

лакови, *избр. мн. лака м.* 1. (мат.) Дел од кружна или од друга крива линија меѓу две точки. *На небоио се ѿјави шарениоѿ лак на виножиоѿио. Лакоѿи на аркаѿи е ѿременоѓу ниско ѿосѿавен.* 2. (арх.) Свод. 3. а) Едноставно ловечко и воено оружје од кое се исфрлаат стрели. б) Спортски реквизит за гаѓање со стрела. *Тој ѿобеди во најѿпревароѿи во сѿрелање со лак и сѿрела.* 4. (муз.) Знак за поврзување тонови (ТРМЈ III, 2006: 14), *лакоѿи*, лакот, *мн. лакти м.* 1. (анат.) Дел од раката, зглоб што ги поврзува подлактицата и надлактицата. *Ги засука ракавиѿе над лакѿи и се фаѿи за рабоѿи.* 2. Стара мерка за должина, од лакот на раката до врвот на средниот прст. *Десеѿи лакѿи ѿлаѿино. | лакѿе, мн. лактиѿа ср. дем. и хип. (ТРМЈ III, 2006: 15), лежиѿиѿе, мн. лежиѿта ср. 1.* Елемент на кој се потпира конструкцијата при што товарот се пренесува на основата, машински дел од кој се врти крајот на оската во определена положба; сп. лагер¹. *Оскаѿи излезе од лежиѿиѿеѿо.* 2. Место каде што лежи нешто. *Ги сѿави курушумѿе во нивниѿе лежиѿиѿа. Каменоѿи беше заѓлавен во лежиѿиѿеѿо.* 3. Наоѓалиште на руда. *Лежиѿиѿе на јаѓлен (ТРМЈ III, 2006: 29), обрач, мн. обрачи м.* 1. Свиткана во форма на круг дрвена или метална прачка или лента што служи за стегање на дагите на бочва, каца и сл. *Железен обрач.* 2. (прен.) Опколување, опсада. *Се сѿесни обрачоѿи околу комиѿиѿе. Ноќеска мора да ѿ ѿробиѿе обрачоѿи. | обраче, мн. обрачиѿа ср. дем. кон зн. 1 (ТРМЈ III, 2006: 438), обујало (обично во *мн.*), обујала ср. (дијал.) в. објало (ТРМЈ III, 2006: 440), објало (обично во *мн.*), објала ср.* Завивки, навои на нозете во вид на дебели чорапи. *На нозеѿе имаше објала од сиво сукно (ТРМЈ III, 2006: 425), оѿинок, обично во мн. опинци м.* 1. Лесна, селска обувка обично од кожа или гума, која се стега околу ногата со ремчиѿа, опута и сл. *Тој ѿочна да ѿи собува ѿумениѿе оѿинци.* 2. (само *едн.*, разг., пејор.) Сиромав човек. \diamond *Ќе му ѿи земе оѿинциѿе* – не може ништо да му земе, нема што да му земе. *Ќе ми ѿи јаде оѿинциѿе* – ништо не ми може. *Железни оѿинци ќе искине (ќе обуе)* – голема упорност ќе покаже во нешто. | *оѿинче, мн. опинчиѿа ср. дем. | оѿинчиѿиѿе, мн. опинчиѿта ср. аугм. (ТРМЈ III, 2006: 524), ѿерка, мн. перки ж.* 1. Орган за пливање кај рибите и други водни животни. *Рибина ѿерка. Слаѿиководна риба со црвени ѿерки. Раѿирени ѿерки.* 2. Лопатест дел од воденичко тркало. 3. Лист од пченка. 4. (ретко) Елиса, пропелер. 5. Еден од деловите на тркало со кои се поврзуваат наплатите со главината; спица. 6. (спорт., обично во *мн.*) Долги гумени или пластични обувки со трапезоидна форма што се користат за побрзо движење во вода (ТРМЈ IV, 2008: 67), *ѿеро, мн. пера, зб. мн. перје и перја ср.* 1. Пердув, обично голем, од крило, од опашка на крупна птица. *Орлово ѿеро. Гускино ѿеро. Пеѿлови ѿерја. Црни ѿерје. Шарени ѿерје.* 2. (*едн. и мн.*) а) (истор.) Таков пердув приспособен за пишување. *Некоѓаш се ѿишувало со ѿускино ѿеро.* б) Метална плочка изработена во форма на клун која се става на перодршка и служи за пишување со мастило, туш; перце. *Челично ѿеро. Злаѿино ѿеро.* в) Перодршката и перцето заедно. *Дрвено ѿеро. Го раздени со ѿеро в рака.* 3. (*едн. и мн.*, прен.) Писател, новинар, критичар, автор на текст. *Осѿро ѿеро. Добро ѿлаѿино ѿеро. Две круѿни ѿера. Саѿирично ѿеро.* 4. (само *едн.* прен.)

Бројот на називите од туѓо потекло не е мал, но не е ниту многу голем. Заемките се сведуваат на балканските турцизми: *бурџија*, *џабан* и *чембер*; на грцизмот *џака* и на називот *џобел*, којшто, според Скок (II, 1971: 583), е од галско потекло.

Врз основа на изложениот материјал може да се констатира дека при именувањето на ‘едно од дрвчињата под шината’ на македонската јазична територија се izdelуваат четири дијалектни ареали – ареалите на називите *најлај*, *џабан*, *лакџиџије* и *џобел* со своите разновидности, наспрема називите *ојинок* и *дрво*, кои се среќаваат во мал број населби, односно наспрема називите: *бурџија*, *колче*, *лежиџије*, *обрач*, *џерка*, *џака* и *чембер*, кои се јавуваат во островски ареали.

Богатството од македонски наследени називи и од заемки за именување на ‘наплатот’ на своивен начин сведочи дека македонската јазична територија долго време била расцепкана и изложена на влијанија од различни култури и јазици. Заемките во народните говори ги откриваат патиштата што го поврзувале македонскиот народ со другите народи во текот на историјата. Сосема мал дел од македонските наследени називи се стандардизирале во современиот македонски јазик за означување на ‘едно од дрвчињата под шината’, сп. *лакџиџије*, *најлај* и *најлајна*, но поголемиот дел од нив и одомашените заемки се стандардизирале со други значења, а дел од дијалектните називи или некои од нивните разновидности со значење ‘наплат’ зборуваат дека македонските говори претставуваат постојани извори за збогатување на македонскиот стандарден јазик со нови називи.

Литература

- БЕР: *Български етимологичен речник I–VII*, 1971–2010, Издателство на Българската академия на науките, Софија.
- Видоески, В. 2000: *Прашалник за собирање материјал за Македонскиот дијалектен атлас*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- РМЈ: *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски џолкувања I–III*, 1961–1966, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- ТРМЈ: *Толковен речник на македонскиот јазик I–VI*, 2003–2014, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Skok, P. 1971–1974: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

Резюме

Македонскиот јазик на протјажении многих веков выживал в условиях чужого господства, сохраняя свои диалектные формы вплоть до современной кодификации в пятом десятилетии XX века. Даже и сегодня, когда македонский литературный јазик встроен во всех сегментах общественно-политической

жизни и при развитой воспитательно-образовательной системе на македонском литературном языке, существуют диалекты на всей македонской языковой территории.

На основании диалектного материала картотеки проекта „Македонский диалектный атлас“ Института македонского языка им. Крсте Мисиркова в Скопье, автор статьи рассматривает наименования слова *најлаи* 'одна из деревянных частей (обода) под бандажом' в македонских говорах по методологии ареальной лингвистики. При этом, он замечает, что на македонской языковой территории пересекались разные языки, что отразилось при наименовании рассматриваемого предмета тематической области транспорт и коммуникация. Автор показывает распространение большого числа лексем и их разновидности во всем македонском диалектном ареале. Кроме того, он дает необходимые этимологические толкования для каждой диалектной лексемы и делает проверку в македонских лексикографических трудах в смысле их распространенности и в смысле их значения.

Марија Кусевска¹

УЧТИВОСТА И ЈАЗИКОТ ВО ТЕЛЕВИЗИСКА ЕМИСИЈА

Апстракт: Целта на оваа статија е да ја илустрира употребата на јазикот за определени комуникациски цели. Во неа е направена анализа на една телевизиска емисија. Рамката за анализа ги опфаќа јазичното приспособување и две теории за учтивост, теоријата за лицето на Браун и Левинсон и општествениот модел на учтивост на Ватс. Анализата на јазичните средства кои ги користи водителот зависат од соговорникот и неговото прифаќање или неприфаќање на стилот на говорителот. Со тоа учтивоста се прикажува како динамична категорија која подлежи на постојана евалуација и адаптација. Таа исто така покажа дека во македонскиот јазик преовладува позитивна учтивост, што се гледа од тенденцијата на водителот за поврзување со публиката преку намалување на растојанието, употребата на деминутивни имиња, користење на интерперсонални дискурсни маркери и сл.

Клучни зборови: јазично приспособување, лице, учтивост, растојание, општествен модел

1 Вовед

Предмет на овој труд е употребата на јазикот за постигнување определена комуникациска цел во определена ситуација. Ситуацискиот контекст е ТВ емисија наменета за млади луѓе. Ние го следиме зборувањето на водителот на емисијата и го анализираме јазикот што го користи со цел да откриеме која е мотивацијата за користењето на посебните јазични средства. Рамката на истражувањето ја формираме врз основа на јазичното приспособување и две теории за учтивост, теоријата на Браун и Левинсон (Brown & Levinson 1987) и теоријата на Ватс (Watts, 2003).

1.1 Јазично приспособување

Во оваа статија ќе се осврнеме на јазикот како на средство за обележување на поврзаност со одредена група и како на средство преку кое се гради поддршка и соработка. Преку јазикот се открива кон која или кои групи лицето припаѓа: класна, родова, етничка или некој друг вид на групна припадност како припадност по занимање, политичка припадност, вероисповед и сл. При зборувањето, индивидуата ги открива оние карактеристики кои се важни за неа, но и оние карактеристики кои се однесуваат на групата.

Ситуацијата го определува и стилот на зборување. Многу често ова се однесува на степенот на формалност. Стилот може да биде крут, формален, службен, неформален или интимен (Edwards 2009: 29). Во зависност од ситуацијата, можеме да кажеме *Ќе може ли да ми го ѝозјмиѝе ѝенкалоѝо?*,

¹ Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Филолошки факултет, marija.kusevska@ugd.edu.mk

Имајте ли ѝенкало? или *Дај ми ѝенкало*. Неформалниот стил го користиме со членовите на групата на која ѝ припаѓаме, особено со пријатели. Во поформалните стилови објасненијата се важни, но во интимните размени на информации тие се помалку важни бидејќи голем дел од значењата се подразбираат. Сленгот е исто така многу важен. Во него се опфатени оние посебни зборови кои ги користат припадниците на групата. Луѓето често го менуваат стилот и се префрлаат од еден на друг стил, во зависност од соговорникот.

Контекстот влијае врз изборот на јазичните средства, но и јазичните средства влијаат врз ситуацијата. Користиме посебни јазични средства ако сакаме да ставиме посебен печат на конверзацијата, ако сакаме да им се приближиме на соговорниците и да го намалиме растојанието или, пак, ако сакаме да се оддалечиме од нив и да го зголемиме растојанието. Токму оваа карактеристика ја забележавме кај водителот на емисијата.

Зборувањето може да го приспособуваме заради различни причини. Но промената може да доведе и до извесни нарушувања на штета на говорителот. Истражувањата покажуваат дека приспособувањето се случува кога постои веројатност дека говорителот ќе има некаква корист од тоа. Тоа значи дека говорителот ќе примени приспособување преку употребата на одредени јазични средства кога сака да го модификува своето лице за да биде поприфатливо за слушателот (Edwards, 2009: 31).

Едвардс наведува уште три точки значајни за приспособување на говорот:

- Приспособувањето може да биде отворено или прикриено. Говорителот може да не е свесен за своето приспособување.
- Мотивацијата за прифаќање или одобрување не мора да биде единствена причина за приспособувањето. Причината може да биде и приближување и оддалечување.
- Приспособувањето за приближување не го дава секогаш саканиот ефект. За да му се приближиме на некој Французин, на пример, може да се обидеме да зборуваме француски, а потоа да се покаже дека не го зборуваме тој јазик добро па да се посрамиме.

1.2 Теорија на учтивост заснована на лицето

Учтивноста е еден од најважните сегменти во секојдневната комуникација. Таа претставува одржување и засилување на хармонијата во општеството преку позитивни евалуации и преку дејствија кои се прифатливи, очекувани или посакувани. Постојат неколку теории за учтивноста. Во овој труд ќе се задржиме на теоријата на Браун и Левинсон (Brown & Levinson 1987) и теоријата на Ватс (Watts 2003).

Централен концепт во теоријата на Браун и Левинсон е општествениот концепт *лице*: тоа е слика што говорителот сака да ја изгради за себе пред јавноста. Браун и Левинсон го позајмиле овој термин од Гофман (Goffman 1967), кој лицето го сфаќа како позитивна општествена вредност што индивидуата ја стекнала за време на определен контакт.

Лицето има две потреби кои треба постојано да се балансираат: од една страна лицето сака да биде прифатено и сакано од другите, а од друга сака да биде независно и слободно од наметнувањето на другите. Тие два аспекта на лицето се познати како *позитивно* и *негативно лице*, од кои првото се пројавува преку блискост и фамилијарност со соговорникот, а второто преку независно однесување и дистанцирање на говорителот. Термините *позитивно* и *негативно* немаат евалуативна функција на лошо или добро, туку означуваат дека се спротивни страни на човековото однесување. Меѓу лицето и учтивоста има корелација: позитивното лице, во склад со желбата за блискост и прифатеност, употребува јазични стратегии карактеристични за *позитивна учтивост*, а негативното лице, водено од желба за независност и индивидуалност, користи стратегии за *негативна учтивост*. Стратегиите за позитивна учтивост воспоставуваат блискост и топлина со соговорникот преку истакнување на пријателство и заедништво. Најчесто тоа се манифестира со фамилијарен тон, директен јазик, инклузивност, употреба на шеги, неформална лексика, пријателски па дури срдечен однос (*Добар ли си?, Што ми правии?*) и оддавање признание на соговорникот (*Во право беше, Ти си генуј*).

При изразување на негативната учтивост, говорителот, кој сака да одбегне наметнување, бира стратегии со кои ја потенцира својата независност, индивидуалност и почит кон соговорникот. За таа цел говорителот употребува разни средства: поформален јазик со конвенционални изрази за учтивост (*молам, благодарам, извинете, Вие*), поформални обраќања, лексички средства за ублажување и оградување на категоричните тврдења (*мислам, се чини, можеби, изгледа, малку, некако, би*), синтаксички конструкции за ублажување на наметнувањето (пасивни реченици во кои не се именува вршителот *Тука не се пишува* наместо активни *Не смеете да пишувате тука*; прашања *Можеш ли да ми помогнеш?*).

Во македонскиот јазик преовладува позитивната учтивост. Така, Нешковска (2014) забележува дека постојат разлики во перцепцијата на вредноста на општествениот параметар блискост кај македонските и кај англиските испитаници. При тоа, македонските испитаници покажале подготвеност за побрзо спуштање на нивото на формалност со недвосмислена цел да го намалат растојанието и да ја зголемат блискоста со своите соговорници. Дека во македонскиот јазик преовладува позитивната учтивост, покажува и истражувањето на извинувањето на Смичковска (2014) според кое македонските испитаници многу повеќе употребиле изрази за смирување на соговорникот, односно искажување грижа за заштита на позитивното лице на соговорникот. Тие повеќе ја истакнале ненамерноста на навредата и употребиле многу повеќе изрази на засраменост, што е карактеристично за културите со позитивна учтивост. Општо земено, говорните чинови на извинување во македонскиот јазик откриваат повеќе „работа на лицето“ за создавање топлина и лична ангажираност. Македонските испитаници покажале повеќе карактеристики на позитивната учтивост и во рамките на самото засилување, преку поголемиот број повторувања и комбинирање на изразите за извинување, како и со користење на извиците.

1.3 Општествен модел на учтивост

Колку и да има недостатоци, моделот на учтивост на Браун и Левинсон (Brown & Levinson 1987) и денес е највлијателен во прагматичките истражувања. Сепак некои лингвисти го критикуваат поради доминантно лингвистичкиот приод и претендирањето да се наметне како универзален (Eelen 2001; Spencer-Oatey 1996; Mills 2009; Bousfield 2008; Culpeper et al. 2017; Watts 2003; Haugh 2007; Arundale 2010).

Како негова алтернатива најчесто се наведува општествениот моделот на Ватс (Watts 2003). Ватс зборува за два вида учтивост: *(не)учтливост₁* и *(не)учтливост₂*. *(Не)учтливост₁* се однесува на вообичаениот начин на опишување на нечие однесување: покажува почит, им помага на другите, го оддржува дадениот збор, им дава предност на другите. Тука влегуваат и начините на обраќање, конвенционалните изрази (*Благодарам; Извинете; Ве молам*), како и други јазични средства со кои се ублажуваат изразите. Некои луѓе сметаат дека учтиво однесување е она однесување кое е соодветно во општеството; други сметаат дека учтивноста е однесување на воспитаност или дека е знак на скромност. Но има и такви кои учтивото однесување го сметаат за негативно. Терминот *(не)учтливост₂*, пак, е технички термин кој лингвистите го користат во своите теориски објаснувања.

Според Ватс (Watts 2003), учтивноста е *динамичен процес* подложен на постојана евалуација. Тој не зависи од употребените јазични структури туку од тоа дали учесниците во комуникацијата ги интерпретираат како учтиви или неучтиви. Во македонскиот јазик, на пример, исказите како *Благодарам* и *Пријатен ден*, обраќањата со *зосјодин/зосјоѓо*, обраќањата со *вие* наместо со *ми* се сметаат за учтиви додека *пцовките* се сметаат за неучтиви. Но за многу говорители, наведените учтиви средства се претерани и звучат неискрено. Токму заради тоа некои говорители брзо преминуваат од *вие* на *ми*. Од друга страна, во одредени средини во кои постои блискост меѓу учесниците во комуникацијата, *пцовките* се сосема прифатливи. Овие примери покажуваат дека во процесот на комуникација учесниците на извесен начин преговараат за учтивноста на исказите што ги користат.

Дали учесниците во комуникацискиот чин ќе сметаат дека еден исказ е учтив, неучтив или едноставно соодветен зависи од нивната проценка при утврдувањето на *односите во дадената комуникација* (Watts 2003; Locher & Watts 2008; Locher 2008). Односите меѓу учесниците во комуникацијата се определуваат врз основа на нивната моќ, блискоста и наметнувањето. Припадниците на заедницата ги прават овие проценки врз основа на нивното познавање на нормите и очекувањата во дадената ситуација.

2. Учтивост на дело: анализа на ТВ емисија

Како главни карактеристики на теоријата на учтивост на Браун и Левинсон (Brown & Levinson 1987) ги издвоивме позитивната и негативната учтивост, а на теоријата на Ватс (Watts 2003) ги издвоивме определувањето на односите меѓу учесниците во дадената комуникација, влијанието на претходното

искуство при определувањето на овие односи, динамичноста на учтивоста и нејзината подложност на евалуација. Во поглед на јазичното приспособување фокусот го ставивме врз приспособувањето на стилот на зборување во зависност од групата. Во продолжение ќе ги разгледаме овие карактеристики врз примерот на една телевизиска емисија која се одвива во живо и во која водителот разговара со гостите. Емисијата е наменета за млади луѓе (но не премлади). Стилот се движи од полуформален до неформален. Во анализата ќе обрнеме внимание на следните работи: како водителот ги дефинира односите со гостите, какви јазични средства користи за да го намали или да го зголеми растојанието, и како го приспособува своето однесување кон гостите и кон ситуацијата. За полесно спроведување на анализата, на гостите ќе им дадеме измислени имиња Марио (гостин 1, пејач), Маја (гостин 2, организатор) и Дарко (гостин 3, ветеринар).

Водителот користи службен стил за да ја најави и да ја одјави емисијата. Во текот на емисијата свесно се труди да го намали растојанието и да ја зголеми блискоста со очекуваната публика. Во текот на емисијата користи неформален стил за да се приближи кон групата кон чија припадност во моментот се стреми (публиката). Уште на самиот почеток на емисијата, водителот се стреми да воспостави блискост со публиката преку стратегии за намалување на растојанието:

- директно обраќање кон публиката: *Зайшоа ние се обидуваме барем ако нишишо друго да ви обезбедиме пријатно уживање. Се надевам дека како секојдневни наши телевизиски пријатели, дами и господа, момци и девојки, наши пријатели, ќе си бидете и понајаму со нашата шековна програма.*
- поврзување со публиката преку користење инклузивни форми: *Музички гостин поворно ќе си имаме, Ќе се појсетиме, Еве го и нашиот Марио заедно со целата тваа негова банда, Поворно ќе ја видиме нашата Маја.*
- намалување на растојанието и зголемување на блискоста со користење на дативната заменска форма *си* (*ќе си бидете и понајаму во нашата програма, да си размениме енергии*); маркерот за заедничко знаење *нели* (*бидејќи сејак нели ова е студио во кое има бројни гостини*); секојдневни изрази: *Ете така; како да кажам; ако не се лажам.*
- вокабулар карактеристичен за гледачите на емисијата: *пријателчиња, фанови, момци и девојки, англизми.*
- засилувачи: *ајсолуино, сујер, сејак, неверојатно, преќрасно.*

Прејсетување на првиот гостин

Водителот го претстави Марио срдечно, како да се добри пријатели, употребувајќи ги горенаведените стратегии. Марио позитивно одговори на ова одговорајќи со следни стратегии за намалување на растојанието:

- повикување на заедничко знаење со маркерот *знаеш* (*Знаеш како велам јас. Им требаше ова на луѓето знаеш. Па знаеш секој сам треба да се снајде*)
- користење на интерперсонални дискурсни маркери (*Па најдовме ние како да го исполнуваме денот; Па за да се одржи духот, јас имам еден рецитир; Е како да ти кажам; Е па сега; А па и шоа е филозофија на живојот*)

- користење на дативната заменска форма *си* и маркерот на солидарност *бе* (*Си викаш а бе овој вирус знаеш се покажа дека не бира*)
- некои затврдени изрази: *Дај Боже; Да ти кажам.*

Одјавување на Марио

- (1) Водителот: *Ти благодарам што ни се вклучуваш од твојот дом. Еве претходно ти ќе си го најавиш својот. Како и да е ни недостигааш. Се надевам дека во скоро време ќе не посетуваш.*

Претставување на гостинот

Разговорот со Маја е со поголемо растојание отколку со Марио. Водителот се обидува да ја зголеми блискоста на повеќе начини: алудирање на постоење пријателство меѓу нив, давање комплимент (на кој Маја и не се возбужда премногу), употреба на дативната заменска форма *си*, како и со употреба на деминутивната форма на нејзиното име.

- (2) Водителот: *Еве претходно ја вклучуваме нашата Маја. Ја прашувам што правиш. „А да знаеш како карантински си уживам во мојот дом“. Чекам една психолошка прашање да ни направиш. Морам да ти побалам јавно за рејтингот којшто ни ти правиш. Знаеш какви рејтинзи прави? Последниот пат ни веќе ... што ќе ни правиш чоко чоколадо. Кажи ни Маичка што точно ќе се случува утре.*

Во текот на разговорот, освен употребата на *нели* и неколку затврдени изрази, Маја не работи на намалување на растојанието и зголемување на блискоста со соговорникот. Таа останува во рамките на својата тема и дава исцрпни, информативни одговори. При одјавувањето на гостинката, водителот повторно применува стратегии за намалување на растојанието и зголемување на блискоста со употреба на дативното *си* и деминутивната форма на името.

- (3) Водителот: *Ти благодарам за гостувањето. Осигурајте се во добро расположение. Така хоронкултурно уредувајте се во дворот. Чекајте на една убава зозба следната седмица, а оваа сабота ќе посетиме уште еднаш во 21 часот на националниот сервис имаме можност да го следиме ова специјално уживање ... Маичка, бакнеж. И се слушаме, се гледаме. Осигурајте се со добро здравје.*

Претставување на претходниот гостин

Растојанието меѓу водителот и докторот е поголемо во споредба со претходните гости. Тие не се знаат од порано, докторот е постар, а има и повисок статус. Затоа водителот му се обраќа со *вие* и до крајот на емисијата не го намалува растојанието. И покрај тоа, на почетокот ја вметнува дативната форма *ми* за да ја зголеми блискоста (*Се надевам дека сите ми добри*). Воведниот разговор е кус и е во врска со професијата.

- (4) Водител: *Драго ми е што имаме вака прилика, Дарко, да се запознаеме со вас. Се надевам дека сите ми добри.*

Дарко: *Ти благодарам.*

Ниту докторот ниту водителот во текот на разговорот не се обидуваат да го намалат растојанието. Единствено кога го претставува докторот, водителот го

кажува целосното името на соговорникот и при претставувањето и при заблагодарувањето. Со тоа се зголемува растојанието и се подига формалноста на ситуацијата. Растојанието се зголемува и со употребата на именката *благодарносѝ* наместо глаголот. Можеби како резултат на тоа и докторот, кој на почетокот му се обрати на водителот со *ѝи*, на крајот се заблагодари со *вие* (*Ви благодарам и вам*).

(5) Водителот: *Дарко, благодарносѝ ѝиѝо се вклучивѝе. Се слушаме наскоро. Се надевам дека ќе се видиме и ќе се зајознаеме наскоро во сѝудио ѝак. Ќе ѝговориме и за друѓи ѝеми. Ви благодарам уѝѝе еднаш.*

Дарко: *Ви благодарам и вам. Поздрав.*

За разлика од почетокот на емисијата, кога водителот правеше напор да ја внесе публиката во емисијата и да го намали растојанието, при нејзиното одјавување тој беше љубезен, но дистанциран:

(6) Водителот: *Убав осѝаѝѝок од деноѝ ќе ви ѝосакам и на вас. Секако следеѝе ја нашаѝа ѝтелевизиска ѝроѓрама. А сеѓа ќе имаме ѝрилика еѝе ѝовѝорно да дознаеме ѝѝо е ново од Македонија, Балканоѝ и свеѝоѝ. Следувааѝ новиѝе весѝи ... Уѝре ќе ве ѝоканам да ѝо следеѝе новоѝо издание на нашаѝа емисија. До ѝоѓаѝ чао чао.*

Во текот на емисијата, водителот покажа вештина за користење на јазикот за дефинирање на односите со соговорниците. Општа карактеристика на неговото јазично однесување е намалување на растојанието и зголемување на блискоста со соговорниците. Дури и тогаш кога постои поголема моќ и поголемо хоризонтално растојание, тој се обидува да ги намали. Некои учесници целосно го прифаќаат предизвикот, некои го задржуваат растојанието.

Некои од јазичните средства наведени погоре може да бидат различно разбрани од соговорниците или гледачите. Исказот *Се надевам дека сѝе ми добри* беше употребен со цел да се намали растојанието меѓу говорителите. Другите припадници на заедницата може да проценат дека оваа употреба во ваков контекст не одговара, бидејќи може да сугерира извесно непочитување. Со оглед дека гостинот е постар и на повисока позиција, ваквата формулација не е сосема соодветна. Така, од средство за изразување на учтивост, таа станува средство за изразување неучтивост.

На сличен начин може да ги разгледуваме и исказите *Еве ѝо и нашиоѝ Марио заедно со целаѝа ѝаа неѓова банда. Повѝорно ќе ја видиме нашаѝа Маја*. Можеби говорителот сакал да покаже почит нарекувајќи ги гостите *нашиоѝ* и *нашаѝа*, можеби сакал да изрази блискост и заедничка припадност, но за гледачите тоа може да изгледа претерано и исилено.

3. Заклучок

Во оваа статија ја објаснивме учтивоста како социокултурен феномен и ги изложивме највлијателните теории за учтивоста. Го дефиниравме поимот „лице“ и ја разјаснивме разликата меѓу позитивната и негативната учтивост. Покажавме како учтивоста влијае врз изборот на јазичните средства, но и како јазичните средства може да доведат до промена на ситуацијата. Ја илустриравме и функцијата на јазичните средства при јазичното приспособување. На крај,

понудивме анализа на една телевизиска емисија во која ги определивме односите меѓу учесниците во дадената комуникација и покажавме како говорителот ја приспособува учтивоста во зависност од соговорникот.

Анализата на јазикот на водителот ги потврди претпоставките дека јазикот е поврзан со групната припадност на говорителот и дека во комуникацијата говорителите го приспособуваат своето зборување во согласност со ситуацијата. Таа исто така покажа дека во македонскиот јазик провладува позитивна учтивост, што се гледа од тенденцијата на водителот за поврзување со групата преку намалување на растојанието, употребата на деминутивни имиња, користење на интерперсонални дискурсни маркери и сл.

Литература

- Нешковска, С. 2014: „Заблагодарување“, во М. Кусевска, З. Трајкова, С. Нешковска, Ф. Смичковска, *Говорни чиновни: барање, благодарување, извинување, приговарање во англискиот и во македонскиот јазик*, Академски печат, Скопје, 135-194.
- Смичковска, Ф. 2014: „Извинување“, во М. Кусевска, З. Трајкова, С. Нешковска, Ф. Смичковска, *Говорни чиновни: барање, благодарување, извинување, приговарање*, Академски печат, Скопје, 195-268.
- Arundale, R. B. 2010: „Constituting face in conversation: Face, facework, and interactional achievement“, *Journal of Pragmatics* 42 (8), 2078-2105.
- Bousfield, D. 2008: *Impoliteness in Interaction*, John Benjamins, Amsterdam.
- Brown, P., Levinson, S. 1987: *Politeness, Some universals in language usage*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Culpeper, J., Haugh, M., Kádár, D. Z. 2017: *The Palgrave Handbook of Linguistic (Im)politeness*, Palgrave Macmillan, London.
- Edwards, J. 2009: *Language and Identity, An Introduction*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Eelen, G. 2001: *A critique of politeness theories*, St. Jerome Publishing Manchester, UK, Northampton MA.
- Goffman, E. 1967: “On face-work: an analysis of ritual elements in social interaction”, во E. Goffman, *Interactional Ritual: Essays on face-to-face behaviour*, Penguin Books, New York.
- Haugh, M. 2007: „The discursive challenge to politeness theory: an interactional alternative“, *Journal of Politeness Research* 3 (2), 295-317.
- Locher, M. A. 2008: „Relational work, politeness and identity construction“, во G. Antos, E. Ventola, T. Weber, *Handbooks of Applied Linguistics, Volume 2: Interpersonal Communication*, Mouton de Gruyter, Berlin/New York, 509–540.
- Locher, M. A., Watts, R. J. 2008: „Relational work and impoliteness: Negotiating norms of linguistic behaviour“, во D. Bousfield, M. A. Locher, *Impoliteness in languages, Studies on its interplay with power in theory and practice*, Mouton de Gruyter, Berlin/New York, 77-100.

- Mills, S. 2009: „Impoliteness in cultural context“, *Journal of Pragmatics* 41, 1047-1060.
- Spencer-Oatey, H. 1996: „Reconsidering power and distance“, *Journal of Pragmatics* 26, 1-24.
- Watts, R. J. 2003: *Politeness*, Cambridge University Press, Cambridge.

Summary

In this chapter, we defined politeness as a sociocultural phenomenon and presented the most influential theories of politeness. We discussed the notion of face and clarified the difference between positive and negative politeness. We have shown how politeness affects the choice of language means, and also how language means can change the situation. We also illustrated the functions of linguistic means in language accommodation. Finally, we analyzed a television show in which we defined the relationship between the participants in the given communication and showed how speakers adjust politeness in relation to the interlocutor. The analysis of the host's language confirmed the assumptions that language is related to the group affiliation of the speakers and that in communication the speakers accommodate their speech according to the situation. The analysis also demonstrates that positive politeness prevails in the Macedonian language, which can be seen from the tendency of the host to connect with the group by reducing the distance, using diminutive names, interpersonal discourse markers as well as some other means.

Виолета Николовска¹

А КАМОЛИ... ИМПЛИЦИТНА НЕГАЦИЈА СО ГРАДАЦИЈА

Апстракт: Предмет на нашата анализа е сложениот сврзнички состав *а камоли*. Во составот на овој сврзник може да се разграничат три компоненти, со различни морфолошки категоризации: сврзникот *а* (најчесто оквалификуван како сврзник за спротивни реченици); партикулата *камо* (којашто можеме да ја оквалификуваме како прагматички маркер) и партикулата *ли*. Единствен сврзник во овој состав е сврзникот *а*, кој од своја страна, не е типичен сврзник. Тој се вбројува во групата на координативни сврзници за сложени реченици со спротивен однос, па според тоа, би требало да очекуваме односот меѓу речениците поврзани со овој сврзник да биде спротивен. Сепак, во примерот *Таа не сака да ме види, а камоли да се смири со мене*, значењето на втората реченица не е во спротивен однос со значењето на првата реченица, туку повеќе би рекле дека е во однос на координација со градација. Во трудот ја анализираме употребата на овој сложен сврзнички состав во современиот македонски јазик. Нашата цел е да ја откриеме семантиката што ја изразува овој сврзнички состав и неговата вредност од комуникативен аспект – хиерархијата на значењата што ја воспоставува во исказот.

Клучни зборови: сврзник, реченица, партикула, семантика, комуникативна хиерархија

1. Вовед

Темата на нашето истражување е истовремено и лексичка, поточно лексичко-семантичка, и навлегува во доменот на синтаксата, поточно во доменот на синтаксата на сложената реченица. Во нашата лингвистичка средина, синтаксата во повеќето истражувања, а и во учебниците што ги имаме на располагање (на академско ниво и на ниво на дофакултетското образование) се работи по традиционален метод. Некогаш се прават експерименти и со други (синтаксички теории), но обично тоа не се комплетни истражувања на системот по определен метод. Професор Зузана Тополињска, еден од коавторите на полската академска граматика (Grochowski, Karolak, Topolińska 1984), ја има обработено синтаксата на македонските дијалекти во Егејска Македонија (Тополињска 1995; Тополињска 1997) според метод кој во опишувањето на јазичните појави поаѓа од семантиката². По овој метод работат и други, помлади лингвисти во нашата средина. Се работат и истражувања по методот на когнитивната граматика (Langacker 1986; Langacker 1990), вклучувајќи ја тука и теоријата за лингвистичка метафора во развивањето на значењата во јазикот (Lakoff and Johnson 1980). Особено се разработени т.н. предикати од втор ред, кои како дополненија импликуваат цели реченици (по традиционалната

¹ Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за образовни науки, violeta.nikolovska@ugd.edu.mk

² За двете перспективи во описот на јазичните системи, в. Тополињска 2018.

терминологија – декларативни реченици). Без претензии во овој вовед да дадеме целосен преглед на синтаксичките истражувања во нашата средина, ќе споменеме само дека нашата анализа на функцијата и значењето на сложениот сврзнички состав *а камоли (да)*... ќе ја вршиме по метод кој за појдовна основа ја има семантиката, при тоа користејќи ги сознанијата од различни теории, во мера во која можат да објаснат некоја од функциите. Јазичното соопштение се креира првенствено со комуникативна цел, при што говорителот има на располагање јазични средства со кои исказот ќе го прилагоди на своите комуникативни потреби, па оттука, неминовно ќе биде да се повикаме на некои поставки од прагматиката како лингвистичка дисциплина и теоријата за воспоставување на функционалната реченична перспектива (позната во чешката лингвистика).

Корпусот јазични примери што го анализираме го сочинуваат примери од корпусот на Дигиталниот речник на македонскиот јазик³, јазикот на порталите, анкети вршени на родени говорители на македонскиот јазик и нашето јазично искуство.

2. Семантика и функции на сврзничкиот состав *а камоли*... (резултати од анализата)

Во Толковниот речник на македонскиот јазик (З-К, том II, 2005: 463) лексемата *камоли* е определена како сврзник за означување на спротивставени дејства, често во состав со сврзникот *а*. Зозе Мургоски (Мургоски 2005: 299) описно го определува значењето на сврзникот *камоли*: 'да не зборуваме за', 'уште помалку'.

Пред да преминеме на анализа на семантичките функции на сложениот сврзнички состав *а камоли*..., ќе приведеме некои примери на негова употреба:

Немаше смелосѝ да му излезе ѝред очи на мајсѝоройѝ а камоли да се вратиѝ во домоѝ.

„Бегалци“ од Јован Бошковски (1949)

Рисѝе не можеше да сѝои на нозе, камоли да оди, а сѝоѝ онака оѝеѝан ѝребаше да се ѝолекува.

„Крпен Живот“ од Стале Попов (1953)

Тој на Бошка му изназборе ѝолку, шѝо овој ни глава не можеше да крене, а камоли да си ја каже макаѝа.

„Луман арамијата“ од Мето Јовановски (1954)

Миѝар ѝи немаше доѝоѝаш ни слушано, а камоли да размислуваше за нив.

„Калеш Анѓа“ од Стале Попов (1958)

³ Дигитален речник на македонскиот јазик. <http://www.makedonski.info/>

Не е лесно да си мајка, а камоли ѝајко! Тој одгледува 4 ќерки и сè е одлично додека не му се „качајќи на глала“ (наслов на skorje24.mk, 28. 08. 2019)

Со вас ни ѝикви не се садајќи камоли Влада да се дели! (наслов на iportal.mk, 4.08 2018)

Дури и за ѝравниџије е ѝешко да ги следајќи сије измени, а камоли за обичније граѓани, се нојира во Годишниот извештај за ефикасноста на ѝравнајќа заштитија на човековије ѝрава во Република Македонија, ѝодгојвен од сјрана на Македонско здружение на млади ѝравниџи. (akademik.mk, 2. 03. 2016)

Со воз не можеме ни до Србија, а камоли до Евроја (наслов на pressingtv.mk, 4. 10. 2018)

Немајќи кворум ни за куќен совет, а камоли за ѝројесит ѝред собрание. (Facebook/seir2017, 15. 10. 2017)

Не научив за колоквиум, а камоли за исјиј.

Таа не сака да ме види, а камоли со мене да дојде на забавајќа.

Завршивме ѝорано. Не можеме да чекаме ѝоловина час, а камоли ѝовеќе.

Интересен за одбележување е фактот дека меѓу примерите што ги анализиравме (без разлика дали стануваше збор за употреба на стандардниот јазик во секојдневната комуникација, книжевноста или публицистичкиот стил⁴), не забележавме структурни, ниту семантички разлики. Тоа нè наведува на констатацијата дека овој сложен сврзнички состав нема полифункционална употреба во македонскиот јазик, туку изразува само определен тип на значења, кои се јавуваат во еден определен структурен контекст. Во излагањето што следи, ќе се обидеме да ја откриеме семантиката и комуникативната вредност што овој сложен сврзнички состав ја внесува во јазичното соопштение.

Од примерите што ги анализиравме, можеме да кажеме дека задолжително, *камоли* се јавува со сврзникот *а*. Дури и да претпоставиме исказ што не би го содржел, експлицитно, на површината на текстот сврзникот *а*, тој имплицитно би се подразбирал, би постоел во длабинската, семантичка структура на реченицата: *Не можам очи да ојворам, камоли сега да се фајам за работја*; *Дерала за Канал 77 и ЦИВИЛ Медиа: Зеленије вредносии не се ни разбираајќи, камоли да се ѝракикувајќи* (12 09 2019).

⁴ Уште еден факт во врска со употребата на овој сложен сврзнички состав вреди да се спомене, а тоа е дека во јазикот на порталите многу често се употребува во насловите на вестите. Кога би се правела анализа на јазикот на публицистичкиот стил, веројатно би можело да се каже дека авторите на текстовите имаат склоност да употребуваат жив, сликовит, дури и фигуративен говор (особено во насловите), а не јазик кој е безлично информативен и сложен во формално-изразна смисла.

Според теоријата изложена во „Македонските дијалекти во Егејска Македонија“ книга прва, Синтакса, II дел (Тополињска 1997), сврзниците се третираат како предикати. Се работи за предикати од трет ред кои оформуваат семантички структури кои одразуваат настани „средени/корелирани во резултат на мисловните процеси на говорителот“ (Тополињска 1997: 9). Се работи за предикати-сврзници кои како свои аргументи бараат реченици (предикатско-аргументски структури). Тополињска изделува три вида на релации (сфатени пошироко од традиционалната употреба на термините) кои ги изразуваат сврзничките предикати: асоцијативни, темпорални и каузативни релации.

Сврзничкиот предикат *a* (кој во линеаризацијата на текстот е на прво место во сложениот сврзнички состав) според нашето согледување, спаѓа во групата на предикати показатели на асоцијативна врска меѓу настаните.

Пред да преминеме на анализа на типот на релација што ја изразува сврзникот *a*, би сакале да внесеме едно, на некој начин математичко гледање, на комуникативната хиерархија што ја изразуваат јазичните единици, во случајов елементите на сложениот сврзнички состав. При изразувањето на семантичките содржини, содржините што говорителот сака да ги искомуницира, се воспоставува комуникативна хиерархија. При тоа, во јазичниот текст, кој е навистина како еден вид на ткаење, се среќаваат информации со помала комуникативна вредност (в. Daneš /ed./ 1974) и информации врз кои е комуникативниот фокус. Во речениците образувани со сложениот сврзнички состав *a* *камоли..* семантички највисока вредност донесува сврзникот *a*. Да се обидеме да ја определиме неговата семантичка вредност. Според Толковниот речник на македонскиот јазик, тоа е адверсативна релација. Да видиме што кажува Тополињска за адверсативната релација (Тополињска 1997: 25-38, за предикатот-сврзник *a* 25-28). Според Тополињска, сврзничкиот предикат *a* е примарен показател на адверсативна релација. Адверсативноста Тополињска ја разбира како комбинација од конјункција и негација. Според неа, сврзникот *a* изразува конјункција, но им поставува определени барања на пропозициските аргументи на таа конјункција: бара двете пропозиции да бидат конституирани од различни предикати (т.е. предикати коишто можат да бидат спротивставени еден на друг), додека појдовните аргументи на тие предикати можат, но не мораат да бидат различни.

Сврзникот *a* го анализира и Л. Минова-Ѓуркова (Минова-Ѓуркова 1994: 227-229). Според неа, на речениците со сврзникот *a*, не им одговара наполно терминот спротивни, затоа што меѓу дел-речениците сврзани со него се воспоставуваат различни односи, кои може да се определат како односи на надоврзување, сопоставување и противставување. Според оваа терминологија, каков однос би изразувал сврзникот *a* во нашите примери? Најсоодветниот одговор, според наше мислење е дека се работи за сопоставување. Ѓуркова одбележува неколку случаи на сопоставување на дејствата во дел-речениците:

а) Повеќе дејства се сопоставуваат врз основа на вршителите: *Луѓето зинаа, милиционерите одобрија со глава, а човекој со лопатите издивна.*

б) Наспоредни дејства можат да му се припишуваат и на еден вршител: *...едната рака јанично ја фрли во јосока на тунелката, а со другата ја зајна усјата.*

в) Сопоставувањето може да врши и врз основа на временски сооднос, или пак врз основа на местата на вршење на дејствата (при што се среќаваат и соодветни лексички конкретизатори): *Сега ќе стижам, а утре ќе се обидам да решам и да сфатам сè.*

Иако Ѓуркова не го споменува овој сложен сврзнички состав, сметаме дека во него сврзникот *а* има функција на сопоставување на две дејства (релации) и тоа по основа на градација: 'не *x*, а камоли *y*' (при што *x* и *y* се симболи за релациите). Градацијата јазично е изразена со сложениот состав партикули *камоли*. Пр. *Тој не можеше да стигне на нозе, а камоли да оди; На местото за паркирање нема место за игла, а камоли за кола.*

Прагматичката функција на *камо* веќе ја истражувавме⁵. При тоа, лексемата *камо* ја оквалификувавме како партикула, прагматички маркер и како лексема што може да се употребува со различни степени на семантичка сложеност, во зависност од комуникативните потреби на исказот на говорителот. Нејзината употреба (во зависност од контекстот) се движи од наједноставното значење 'посакувам', кое понатаму се усложнува со значењето 'она што го посакувам е неостварливо' до 'жалам (поради тоа што она што го посакувам е неостварено/неостварливо)'. Во сложениот сврзнички состав што го анализираме, *камо* не се употребува во ни едно од овие значења. Ако се обидеме да го парафразираме значењето што го донесува *камо* во овој сврзнички состав, би можеле да кажеме: 'не *x*, а уште помалку *y*'. Значи, во случајов, *камо* донесува значење на *уште* (дополнето со лексема која експлицитно изразува степен).

Во Толковниот речник на македонскиот јазик (Т – Ш, том VI, 2014: 215) лексемата *уште* е оквалификувана како прилог, со означување дека се користи и како партикула (во примерите од типот: *Ти уште и се луѓиши! Уште само тоа ми треба!*). Нас нè интересира во случајов, петтото значење наведено во Речникот: при компаратив, за засилување: *Ова е уште поубаво од првото. Уште повеќе го сакаше. Му се виде уште полична.* Аризанковска (Аризанковска 2007) анализирајќи ја семантиката и синтаксата на дел од словенечките и македонските партикули, ја анализира и партикулата *уште* (словенечки *še*). Од значењата што се наведени за *уште*, ќе го наведеме следното: „уште го потенцира интензитетот на дадена особина на некој предмет или настан. Кога се јавува со ова значење, уште обично придружува

⁵ в. Николовска 2019.

компаратив. Неговата семантичка функција е зголемување на интензитетот на особината што ја изразува компаративот“ (Аризанковска 2007: 25). Токму во ова значење на *ушиџе* е употребена партикулата *камо* во сложениот сврзнички состав *а камоли*, како што покажавме со неговата парафраза: 'не х, а уште помалку у'. Оттука, како заклучок би извеле дека во сложените реченици, поврзани со сврзничкиот состав *а камоли...* е изразено сопоставување на две релации и тоа сопоставување е по основа на градација.

Во насловот на нашиот труд ставивме дека со сврзничкиот состав *а камоли ...* се изразува имплицитна негација со градација. Да ја проанализираме малку оваа констатација. Какво е местото на негацијата во овој тип на сложени реченици? Како што вели Тополињска, навистина, кај овој тип на реченици станува збор за еден вид на конјункција. Се доведуваат во врска две дејства. И тоа со негација. По релацијата на сопоставување со градација, следната релација во комуникативната хиерархија е релацијата на негација. Таа експлицитно се реализира во првата реченица, а во втората, која содржи градација (изразена со сврзничкиот состав *а камоли...*) таа е имплицитна. Пр. *Ех, нишиџо, му велам јас, нишиџо не можеш да донесеш ни на раце, во најлонче, а камоли со љиракџор.* „Братот“ од Димитар Башевски (2007); *Ојшиџиниџе кубураџи со љари за љлаџи, а камоли за избори: локалнаџа власџи бара чаре од државатаџа* (наслов на mkd.mk, 22 10 2019); *Ние немавме слободно време за да се одмориме, а камоли да одиме во љарк.* Примерите покажуваат дека не може да се реализира првото дејство, а камоли / не пак /уште помалку второто.

На крајот, би сакале да кажеме нешто и за улогата на партикулата *ли* во овој сврзнички состав. Во Толковниот речник на македонскиот јазик (Л-О, том III, 2006: 39) *ли* е оквалификувано како партикула, но и како сврзник (со вредност на сврзникот *ако*). Нашето мислење е дека *ли* најсоодветно е да го толкуваме како партикула, која во зависност од контекстот може да добие различна вредност (на пр. на сврзник). Сепак, нејзината основна функција сметаме дека е прагматичка, а не семантичка. Таа служи за потсилување, како еден вид на јазичен формант кој на дадена јазична единица ѝ дава „посоодветна, поелегантна“ јазична форма: *дали, нели, камоли*. Еден вид на јазичен украс на изразот, кој секако има и своја прагматичка улога.

2. Заклучок

Во сложената реченица, како во ниедна друга јазична единица, се согледува воспоставувањето на комуникативна хиерархија на комуницираните содржини. Сврзниците за сложени реченици (тука ги исклучуваме речениците кои се разгледуваат на ниво на именската синтагма – релативните реченици и речениците кои се аргументи на предикати што одразуваат интелектуални, емотивни и волитивни процеси) ги одразуваат нашите процеси на расудување, нашето откривање на релации помеѓу настаните кои ги комуницираме (Тополињска 1995: 14; Тополињска 1997). Нив можеме да ги сметаме за предикати, предикати од трет ред (кои како свои аргументи импликуваат релации). Во комуникативната хиерархија, на врвот се наоѓа типот на релација

која ја одразува сврзникот. Во случајот со нашиот сврзнички состав *а камоли*, тоа е релацијата на сопоставување. Основа на сопоставувањето е градацијата, која ја внесува партикулата *камоли*. Нејзиното значење е значењето 'уште помалку'. Пр. *Ако не го враќаме шимпанзојо во зоолошката, свештот ќе помисли дека ние не сме кадарни ни за чување животиња, а камоли за зачувување на сојсствената раса.* „Вител во Витлеем“ од Марта Маркоска (2010); *Стојчевски: Салцбург не ни дозволи да дишеме на терен, а камоли да држиме тийка* (наслов на gol.mk, со ознака – пред три години). Последната релација која е комуницирана, во комуникативната хиерархија е релацијата на негација. Двете релации што се сопоставуваат изразуваат негирани дејства, при што заради јазичната економија, негацијата во втората релација е имплицитна: Пр. *Немам ни минува време да одморам, а камоли да одам на вечера; Кога поминувам покрај нешто тјој не ме погледнува, а камоли да се заљуби во мене.*

Литература

- Аризанкоска, Л., 2007: *Од семантиката и синтаксата на дел од словенечките и македонските јартикули*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.
- Минова-Гуркова, Л., 1994: *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*, Радинг, Скопје.
- Мургоски, З., 2005: *Речник на македонскиот јазик*. Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.
- Николовска, В. 2019: „Функционалните особености на лексемата *камо*, *Македонски јазик LXX*, стр. 77-90.
- Толковен речник на македонскиот јазик*, З-К, том II, 2005: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Толковен речник на македонскиот јазик*, Т-Ш, том VI, 2014: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Тополинска, З., 1995: *Македонските дијалекти во Егејска Македонија*, книга прва, Синтакса, I дел, МАНУ, Скопје.
- Тополинска, З., 1997: *Македонските дијалекти во Егејска Македонија*, книга прва, Синтакса, II дел, МАНУ, Скопје.
- Тополинска, З., 2018: „Две перспективи ~ две граматика“. *Прилози XLIII* 1-2, стр. 5-11.
- Daneš, F. (ed.), 1974: *Papers on Functional Sentence Perspective*. Publishing House of The Czechoslovak Academy of Sciences, Prague, Mouton, The Hague, Paris.
- Grochowski, M., Karolak, S., Topolińska, 1984: *Gramatyka współczesnego języka polskiego – Składnia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Lakoff, G. & Johnson, M., 1980: *Metaphors we live by*, University of Chicago Press, Chicago.
- Langacker, R. W., 1986: *Foundations of cognitive grammar*, Stanford University Press, Stanford.
- Langacker, R. W., 1990: *Concept, image, and symbol: The cognitive basis of grammar*. Mouton de Gruyter, Berlin.

Summary

In analyzing the function and meaning of complex conjunction *a kamoli...* we relied on the theories with meaning as a starting point in linguistic description, using postulates from other theories to the extent that they can explain some of the functions. The analysis was done from a formal, semantic and communicative (pragmatic) point of view. The linguistic content, the statement is created primarily for communicative purposes, with the speaker having available linguistic means to create it according to his communicative needs, and it is inevitable in the analysis of a sentence to refer to some insights in pragmatics, as a linguistic discipline, and to the Theory of a Functional Sentence Perspective. In the compound sentences, communicated contents are established in a communicative hierarchy. Conjunctions reflect our reasoning processes, the way we consider relations between events that we communicate. According to the theories we have considered, they are predicates of third level. In the communicative hierarchy, the highest in rank of importance is the relation that express the conjunction. In the case of the complex connective composition *a kamoli*, the most important is the relation of confrontation. The next relation that is communicated is relation of gradation, and the last relation in communicative hierarchy is the relation of negation.

УДК 811.163.3'373.21

Зоран Спасовски¹

НОВ ПОГЛЕД ЗА НАСТАНОКОТ НА ОЈКОНИМОТ РАДОВИШ

Апстракт: Предмет на оваа статија е етимологијата на ојконимот Радовиш. По краток приказ на општи географски и историски податоци за градот, се дава мислење за настанувањето на неговото име. Ова мислење можеби и не е сосема ново во нашата наука, но сметаме дека нуди една нова перспектива на размислување. Притоа, толкувањето не ја зема предвид само чистата јазична етимологија на ојконимот, туку и општествената ситуација во која претпоставуваме дека можеби настанал.

Клучни зборови: ојконими, патронимичност, деминутиви, презимиња, општествени системи

Предмет на оваа наша статија ќе биде етимологијата на ојконимот Радовиш. Иако во науката овој ојконим е испитуван од многу научници, и за најзадоволително решение се смета тоа на Љубица Станковска, нашата намера овде е дадеме уште едно можно решение за неговиот настанок.

Радовиш се наоѓа во југоисточниот дел на Република Македонија и е втор град по големина во нејзиниот југоисточен регион. Тој е единствениот град во областа. Географски е сместен приближно на средината на теренот, во долината на Радовишка (Стара) Река, под падините на *Плачковица*, меѓу ридовите *Чам Баир* и *Коџа Баир* (Панов 1956: 165). Според последниот попис неговото вкупно население изнесува 24 498 жители, од кои 20 024 се Македонци, 8 Албанци, 4 048 Турци, 271 Роми, 26 Власи, 67 Срби, 1 Бошњак и 53 останати (Поп X: 158).

Иако релативно мал град, прилично е споменуван во историските извори и од разни патописци. Податоци за него среќаваме кај Васил К'нчов, Димитар Гаџанов, Димитар Мишев (Бранков), потоа, кај Новаковиќ, Радовановиќ, Грујиќ, Хан итн. Од историска гледна точка испитан е од Митко Панов и Христо Андонов-Полјански, а од јазична од страна на проф. Стојка Бојковска, во студијата Радовишкиот говор, од 2003 г. Со неговите топоними се занимавале Коста Пеев, Олга Иванова, потоа Љубица Станковска, Маринко Митков и Трајко Стаматоски. Се разбира, одреден број ојконими биле интерес и на странски истражувачи, како Дуриданов, Заимов, Љубаш итн., кои со својата работа придонеле во нивното објаснување.

Радовиш е стара населба. Во неговата околина има населби што датираат уште од најстаро време. Во антиката бил населен со Пеони. Подоцна бил освоен од античкомакедонската држава на Филип и Александар, а потоа потпаднал под римска, византиска и словенска власт. Денешната населба, се

¹ zzspasovski@gmail.com

смета, била создадена во времето на Самуиловата Империја, кога заедно со *Конче*, бил потчинет под Струмичката епископија. (Рад. 1984: 94–96). По ова влегол во составот на средновековната српска држава, и по неа, конечно, на османлиската (Рад. 1984:97; Панов 1965:169).

Според Панов (1956:79), бил градска населба од самото свое основање. Некои од маалата, кои останале до доскорешно време, се *Чаевско Маало*, *Варош Маало*, *Чаршиско Маало*, *Арданско*, *Казанџиско*, *Гавријиско*, *Тикейско*, *Поџорелско Маало* итн. Последното го добило името бидејќи било запалено од германски војници. Со новите доселувања настанале *Маџирско*, *Еџејско Маало* итн. Турски маала биле *Шеи*, *Амам Маало*, *Прчи Џами Маало*, *Бокли Сокак Маало*, *Аиџ Пазар*, *Ајван Пазар*, *Афион Пазар*, *Каваклитн* (Панов 1956: 184–188).

Бил сместен на 2-3 км. северозападно од својата современа локација, покрај Радовишка Река (Панов 1956:169), но во 1874 г., по една поплава биле разурнати околу 100 куќи и тогаш се поместил на сегашното место (Рад. 1974:76).

Првото споменување е во повелба на царот Василиј II од 1018 г., од која дознаваме дека во средниот век административно ѝ припаѓал на Струмичката епархија. По ова, се споменува и во грамота на истиот цар од 1019-та год (Панов 1956:168).

Од малку подоцнежнo време има и едно именување на средновековна жупа како Радовишко Поле (Рад. 1984:96). Потоа, до втората половина на 14-от в. нема никаков податок (Панов 1956:168).

Инаку, формите што се забележени се *Радовишиџа*, *Радовишиџе*, *Радовишиџ*, *Радовиш*, *Радович*, *Радовић*, *Radovich* и *Ардовишиџа*. Во грамотата на Василиј II од 1019 г. е запишан во формата *Радовишиџ(а)* – *Раδὸωιστον* (БСтар.: 552); во грамота, пак, на Мануил и Комнен за манастирот Св. Богородица во Вељуса од 1152 г. е запишан во формата *τηνραχαντειάν Раδὸωιστον* (Грч. Изв. 7, 90). Во Душанова Грамота од 1361 за ман Хиландар стои записот Оу *Радовишиџих* (Нов 437), зографски поменик од 1527 го споменува како *радовиџ* (БСтар.: 505). Во запис од 1557 г. се споменува формата *Радовић* (Ишир.: 92). Турските дефтери од 1519 и 1572 го предаваат како *Радовиџе* или *Радовишиџе* (Сок.Струм: 103 и Тур Док 1570: 108) Од 16 в. имаме напис *Радовишиџе* (БСтар.: 153), од 1794., пак, вьселении *радовиџаџ* (БСтар.: 196). Од почетокот на 19 в., пак, датира запис *радовиџ* (од 1812 до 1830 г. – БСтар.: 203). Во ферман на султанот Махмут II до румелискиот валија и гувернер на Белград, Марашли Али Паша од 4 јуни 1817 е предадено во формата *Радовишиџа* (ТурДок 1818–1827: 21). Од 1835 имаме запис *Радовиџ*, (БСтар.: 226), Хан го предава како *Радовић* (Хан пут: 128), а кај Иширков се среќава и формата *Радовичи* (1881 г., Ишир.: 88). На картата на Јаранов е запишан како *Radoviš*. Хаџи Калфа пишува *Радовиш* и *Радовишиџа* (Рад. 1984: 102), а кај Челебија е *Ардовишиџа* (Рад.1984: 105). Свинин, во публикација од 1807, го забележал како *Радовишиџе*, а Хусел, во публикација од 1820 како

Radovište и **Radovich**. Во друга публикација, од 1828, која содржи опис на европска Турција, се наведува **Radowitz** (Рад.1984: 105), а пак во друга публикација од 1856 се именува како **Radovich** (Рад.1984: 106). Барт, во својот патепис од 1862 го навел како **Radovitch**. Во печатена книга на апостолите, пак, од 1866 г. е запишан како **Radovium** (Рад.1984: 107). Кај К'нчов (1900: 533) е запишано **Радовиуцъ**. Веркович, пак, забележал **Градецъ Радовиушъ** (Веркович 1899: 266). Во Рег. Насел. Мест. II (877) е предадено **Радовиушѣ/Radovište**, а исто и во Им. Мест.: **Radovište** (383). Локалниот изговор е **Р'адовиуш**.

Според народната етимологија, градот го добил името од некоја кнегиња Рада, која некогаш живеела во него (Панов 1956: 169). Во науката, пак, има повеќе претпоставки како е добиено името на градот. Пјанка (1970: 71) го објаснува од личното име **Радовиуѣ**. Заимов (1960: 424, 1964: 61) го изведува од лично име **Радовид** + наставката **-јѣ**. Роспонд (1937: 17) смета дека името е изведено со наставката **-иушѣ**. Франк (1932: 190) го толкува од личното име **Рада**. Според Станковска (1995: 255–256), добиен е од лично име **Радовиуѣ**, од постара атрибуциска синтагма од типот ***Радовиушѣ Дворецъ**, во која првиот дел од ојконимот била присвојна придавка од името **Радовиуѣ** образувана или со присвојниот суфикс **-јѣ**, или со меката варијанта (**ѣ**) на присвојниот суфикс **ѣ**, кои во двата случаја извршиле јотување на претходниот консонант: ***Радовиуѣјѣ Дворецъ** ≥ ***Радовиушѣ Дворецъ** или ***Радовиуѣ Дворецъ** ≥ ***Радовиушѣ Дворецъ**, по што вториот член од синтагмата отпаднал и откако првиот се супстантивизирал, крајното **-иу-** од него исто така, се загубило. Самото име **Радовиуѣ** било образувано од придавката **радѣ**, една од најфреквентните морфемии што влегувале во состав на лични имиња и елементот **-виуѣ**, исто така чест член на сложени имиња, споени со суфиксот **-о**.

Како што споменавме, засега за најзадоволително се смета објаснението што го нуди Љубица Станковска. Не е и дека не се согласуваме со него. Па сепак, ние би сакале да понудиме уште едно можно толкување за неговиот настанок. А тоа е тој да бил образуван со старата загубена патронимиска наставка **-иѣ**, односно дека се работи за стар патроним. Но, за да можеме да објасниме што точно мислиме, ќе мора да дадеме едно кратко објаснение за оваа наставка прво. Потребата да го сториме тоа, пак, доаѓа оттаму што се работи за прилично нејасен суфикс, кој не е добро истражен. Самата Иванова, при неговата обработка, споменува: „кога станува збор за потеклото на патронимискиот суфикс **-иушѣ**, се судираме со големо шаренило од хипотези“ (Иванова 1973: 30) и „не наидуваме на потполно јасен поглед во врска со овие прашања“ (Иванова 1973.: 45).

Значи, понатаму даваме краток преглед за овој суфикс, како што го сфативме од литературата што Иванова ја нуди на увид и од нејзините сопствени истражувања, и понатамошниот поглед на етимологијата на ојконимот Радовиш го базираме на тоа наше сфаќање за неговото значење и употреба.

Првичната форма на суфиксот е **-иѣ**, која според Иванова дала различни рефлексии во различни словенски јазици: **-иѣ** во српскохрватскиот, **-иѣ**

во чешкиот и полскиот и **-ич** за рускиот, додека во бугарскиот и во македонскиот, формата била **-ишиџе**. Ние претпоставуваме дека развојот би течел на следниот начин: **-иџо** > **išto**, со јотување на **т**; потоа новиот палатализиран консонант (**št**) го повлекол изговорот и на следниот заден вокал (**о**) и го претворил во преден (**е**) и се добила формата **-ište**, т.е. **-ишиџе**. Ова е формата во која и се развила во македонскиот и бугарскиот јазик. Ако претпоставиме понатаму дека групата **-št-** се развила во соодветните рефлексии за различните словенски јазици (>**ч** во рускиот, >**ћ** во српскиот, **-с** во чешкиот и во полскиот), резултатот е токму **-ич**, **-иc**, **-ић**, како што наведува Иванова (1999: 244). Соодветната форма во топонимијата пак, (**-ичи**, **-иcе**, **ићи**) може да се следи и во ојконими во соодветните земји (**Княжичи** – Украина, можеби **Гуљкџевичи**, Русија, **Лучићи**, Србија, **Иџиџи**, Хрватска, **Бечићи**, Црна Гора, **Katowice**, Полска, **Pavlovice**, **Vaclavice**, Чешка итн.).

Неговото значење/функција, пак, според Иванова (Иванова 1973: 33) е патронимично, но првенствено деминутивно. Формите со неа означувале ‚мал‘, ‚син на‘, ‚млад‘ и сл., на пр., **Болеслав + -ич** > **Болеславич** – ‚малиот/младиот Болеслав, т.е. син на Болеслав‘ (Иванова 1973: 32). Со титули, секако означувала ‚младиот + соодветната титула‘, т.е. ‚младиот наследник‘, на пр., **кравевић** – ‚младиот крал‘, т.е. ‚престолонаследник‘.

Иванова наведува и други две употреби на овој суфикс. Првата е чисто деминутивна: **младић**, **цвџић**, **зубић** итн. Втората, која произлегува од патронимичноста, е за образување презимиња: на пример, отечеството во рускиот јазик: Пјотр**Иванович** (Пјотр, син на Иван), и презимињата во српскиот **Пејровић**: ‚син на Петар‘ (Иванова 1973: 32).

Од сето ова, ние би го резимирале следното. Се работи за изворно деминутивен суфикс, кој кај апелативите продолжил да се употребува во таа намена: **врабић**, **вучић**, **џрлић**. Меѓутоа, кај антропонимите, и посебно кај личните имиња, придобил значење на ‚младиот тој и тој‘, т.е. ‚син на ‘: **Андрич**, **Пејрич**, **Радич** – ‚син на Андрија, Петар, Рад‘ (Иванова 1973.: 33-34). Меѓутоа, со развојот на државниот апарат, и посебно административниот, и со појавата на потребата луѓето да се запишуваат во пописи и сл., се појавила и потреба за формално презиме. Тогаш, сметаме, овој суфикс, во комбинација со наставката **-ов**, бил искористен и за образување на презимиња (на пр., гореспоменатите **Иванович**, **Пејровић**). Од друга страна, се искористил и во топонимијата, за изведување ојконими од типот **Турићи**, **Лучићи** итн. (Иванова 1973: 33-34). Двете овие употреби би требало да се понови. Таа за оформување презимиња, сметаме, се развила со развојот на државен апарат, додека **топономастичката би требало да се оформила** дури и по оформувањата на презимињата, бидејќи таквите топоними се добиени од веќе оформени презимиња со овој суфикс, според населениците на населбата (на пр., селото **Лучићи** било населено од братство **Лучићи** и подоцна селото го добило името според семејниот клан – **Лучићи**). Значи, се работи за поново, топонимиско образување од веќе востановено презиме со овој суфикс.

Додека во патронимите што означувале титули, функции, звања и сл., го придобила значењето ‚млад ...‘, т.е. ‚наследникот на‘.

Значи, да сумираме, според нас, од прегледот што го нуди Иванова во својата литература, се работи за изворно деминутивен суфикс кој со лични имиња и титули развил патронимична функција и понатаму послужил за образување презимиња и топоними од презимиња.

Формата, пак, на оваа наставка во македонскиот и во бугарскиот се поклопила со таа на *номиналоци (-ишиѝе)* и тоа, покрај отсуството на државна традиција, сигурно многу помогнало да се изгуби.

Со оглед на тоа, кога велíme дека ојконимот *Радовиш* би требало да води потекло од стар патроним со наставката *-иѝо* т.е. *-ишиѝ(е/и)*, сметаме дека во неговата основа може да лежи стар патроним од л. име *Рад* образуван со наставките *-ов + -ишиѝ: Радовишиѝ*, кој би одговарал на српското *Радовић*, односно ‚син на Рад‘. Топонимот, пак, **би можело да се добил** со додавање на присвојната наставка *-јѝ* на оваа форма, односно, *Радовишиѝјѝ*, т.е. ‚градот на синот на/младиот Рад‘. Со други зборови, сметаме дека можеби се работело за феудален посед на некој млад благородник, кој го добил своето име според тоа што и самиот тој бил именуван според својот татко. Но, со оглед на тоа што наставката *-јѝ* не можела да изврши јотување на веќе мекиот консонант пред неа (*џ), формата си останала **Радовишиѝ*. Подоцна отпаднало и последното *-иѝ*. На тој начин, останала денешната форма – *Радовиш*. Можеби постарите форми ја чуваат и присвојната наставка, на пр., *Радовишиѝа* и *Радовишиѝе*. И со овој поглед донекаде се усогласуваат и повеќето од формите што ги сретнавме во кој е забележен ојконимот: *Радовишиѝа*, *Радовишиѝе*, *Радовишиѝ*, *Радовиш*, *Радович*, *Радовић*, *Radovichi* и *Arдовишиѝа*.

Свесни сме дека на овој поглед би имало прилично многу да му се забележи. На пр., пред сè, фактот дека оваа наставка сосема се изгубила од нашата територија (Иванова 1999: 244). Не е дека не се согласуваме со тоа. Меѓутоа, забележуваме дека во овој конкретен случај, првото споменување на градот е уште во 1018 г., а тоа е прилично стар период, кога таа наставка можеби сè уште била жива. Второ, штом неговото прво споменување е во таа година, градот сигурно не бил и основан тогаш, т.е. би требало и долго време претходно да живеел како населба. А тоа време паѓа во период пред византиската власт, пред 1000 г., кога Словените имале своја сопствена власт на Балканот и кога имале долга државна традиција (барем 2 века претходно). Затоа, мислиме дека во времето кога бил основан овој топоним, оваа наставка можеби сè уште била жива и дека во случајов, ојконимот Радовиш е петрифицирана форма, реликт, остаток кој сè уште ја чува таа наставка.

Свесни сме дека можеби нема ниту една друга потврда за овој модел, во ниту еден друг македонски ојконим од денешницата. Против ова оди и фактот што дури и во случајот со патронимот *Краљевић Марко*, формата *краљевић*, т.е. ‚младиот крал‘, или ‚престолонаследникот‘ (Марко не бил единствениот син на кралот, но бил најстариот, и затоа мислиме дека формава не значи само

„младиот крал“, туку конкретно „престолонаследник“), во нашиот јазик од некоја причина не се задржало **кралевишиѝ*, **кралевиш* и сл., туку формата е заменета со „крале“. Па сепак, пак се враќаме кон тоа дека топонимот е многу стар и доаѓа од време кога таа наставка била можеби жива, а и кога општествената ситуација дозволувала развој на таква форма.

Дополнително отежнува и тоа што овој ојконим доаѓа од период од кој не останал речиси ниеден пишан доказ. Освен тоа, и самиот суфикс не е доволно испитан, и сето тоа ја прави нашата теза многу тешка за докажување. Но, и покрај сето тоа, сметавме дека требаше да го претставиме со надеж дека ќе иницира нови истражувања кои повеќе ќе ја осветлат оваа претпоставка и од јазичен и од историски аспект, и кои можеби и ќе донесат нови заклучоци во однос на нашите населби од тој најстар период, општествената ситуација од тоа време и нејзиното влијание врз формирање топоними итн.

Скратеници

Б Стар.	Й. Ивановъ, Български старини из Македония, Българска академия на науките, 1970
Веркович 1899	<i>Топографическо-этнографическій очеркъ Македоній</i> , С. Петербург, Военная Типографія (въздани Главнаго Штаба), 1889 г.
Грч. Изв. 7	Грџки извори за българската история, VIII, София 1971
Займов 1967	<i>Заселване на Българскиѝе Славяни на Балканския Полуостроров</i> , <i>Проучване на жиѝелскиѝе имена в българскаѝа ѝтоѝонимия</i> , Българска академия на науките, София, 1967
Иванова 1999	Олга Иванова, Студии од топонимијата и антропонимијата, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1999
Иванова 1973	Магистерски труд, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје 1973
Им.Мест	<i>Imenik mesta Kraljevine Jugoslavije</i> , Beograd 1930
Ишир.	А. Иширковъ, Западнитѝ краища на българската земѝ, Бѝлѝшки и материѝли, Софиѝ 1915
К’нчов 1900	Васил Кънчов, Избрани Произведения В Два Тома, под редакцията на проф. Христо Христов, Издателство Наука и Изкуство, София, 1970; Македония
Нов	Стојан Новаковиѝ, Законски споменици српских држава средњега века, Београд 1912
Панов 1956	Митко Панов, Радовиш (Антропогеографски испитувања), Скопје 1956
Пјанка 1970	Влогимјеж Пјанка, Топономастиката на Охридско-Преспанскиот Базен, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1970

Поп X	Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002, http://www.stat.gov.mk/publikacii/kniga_X.pdf
Рад. 1984	Радовиш и Радовишко, Собрание на општината Радовиш, Радовиш 1984
Рег. Насел. Мест. II	Imenik-registar naseljenih mesta Kraljevine Jugoslavije sa vojno-teritorijalnom I administrativnom podelom, spiskom vojnih okruga, srezova i opština sa njihovim sedištima, sredio Tih. J Arandelović, Beograd, Štamparskara dionica Ministerstva vojske i mornarice, 192-?
Роспонд 1937	S. Rospond, Południowo-słowińskie nazwy miejscowe z sufiksem -itj-, Kraków 1937
Сок.Струм	Методија Соколовски, Струмичко и Радовишко во 16-от в., Прилози на МАНУ IX, Скопје 1978
Станковска 1995	Љубица Станковска, Македонска ојконимија, Книга прва, Метаморфоза, Скопје 1995
Тур Док 1570	Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опширен пописен дефтер на Кустендилскиот санџак од 1520 г., том V, книга III, Архив на Македонија, Скопје 1982
Тур Док 1818–1827	Турски документи за македонската историја 1818–1827, IV, Институт за национална историја, Скопје 1971
Франк 1932 Leipzig	O. Franck, Studien zur serbocroatischen Ortsnamenkunde, 1932

Литература

- Иширковъ, А., *Западнитѣ краища на българската земѣ*, Бѣлѣшки и материѣли, Софиѣ 1915
- Кънчов, Васил, *Избрани Произведения В Два Тома*, под редакцијата на проф. Христо Христов, Издателство Наука и Изкуство, Софија, 1970; Македонија
- Пјанка, Влогимјез, *Тојномастиката на Охридско-Пресијанскиот Базен*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1970
- Грџки извори за българската историја, VIII, Софија 1971
- Заимов, Ы., *Заселване на Българските Славяни на Балканския Полуостров, Проучване на жителските имена в българската топонимия*, Българска академия на науките, Софија, 1967
- Ивановъ, Ы., *Български старини из Македонија*, Българска академия на науките, 1970
- Станковска, Љубица, *Македонска ојконимија*, Книга прва, Метаморфоза, Скопје 1995

- Соколовски, Методија, *Сѝрумичко и Радовишко во 16-оѝ в.*, Прилози на МАНУ IX, Скопје 1978
- Панов, Митко, *Радовиш (Аѝнѝроѝоѝеоѝрафски исѝиѝувања)*, Скопје 1956
- Иванова, Олга, *Сѝудш од ѝоѝонимијаѝа и аѝѝроѝонимијаѝа*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1999
- Иванова, Олга, *Маѝисѝерски ѝѝруд*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје 1973
- Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002, <http://www.stat.gov.mk/publikacii/kniga> X.pdf
- Радовиш и Радовишко, Собрание на општината Радовиш, Радовиш 1984
- Веркович, С., *Тоѝоѝрафическо-ѝѝноѝрафическѝ очеркѝ Македонѝ*, С. Петербург, Военная Типографѝа (възданиѝ Главнаго Штаба), 1889 г.
- Новаковић, Стојан, *Законски сѝоменици срѝских држава средњеѝа века*, Београд 1912
- Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опширен пописен дефтер на Кустендилскиот санѝак од 1520 г., том V, книга III, Архив на Македонија, Скопје 1982
- Турски документи за македонската историја 1818–1827, IV, Институт за национална историја, Скопје 1971
- Imenik mesta Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1930
- Imenik-registar naseljenih mesta Kraljevine Jugoslavije sa vojno-teritorijalnom i administrativnom podelom, spiskom vojnih okruga, srezovai opština sa njihovim sedištima, srediоTih. J Arandelović, Beograd, Štamparska radionica Ministerstva vojske i mornarice, 192-?
- Rospond, S., *Poľudniovo-slowińskiena zvymiejscowe z sufiksem -itj-*, Kraków 1937
- Franck, O., *Studien zur serbocroatischen Ortsnamenkunde*, Leipzig 1932

Summary

The text deals with the name of the city of Radovish. It is a small city in the south-west of Macedonia, which seemingly looks like an unimportant little town whose name would not be of a significance, but we think that it might contain a significant trait, which is not to be seen in many, even larger cities. After a short listing of the most significant data about the place and the previous theories on the origin of its name, we pass on to display our view, which takes into account the possible social situation of the time of its rise as a town.

Марија Стевковска¹

Маријана Клеменчич²

УПОТРЕБАТА НА ФРАЗЕОЛОШКИОТ ИЗРАЗ ‚СКРШИ НОГА’ ВО СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК КАКО ДИРЕКТЕН ПРЕВОД НА АНГЛИСКИОТ ИЗРАЗ ‚BREAK A LEG’

Апстракт: Македонскиот преводен еквивалент на англискиот фразеолошки израз за посакување некому среќа ‚break a leg’ е ‚со среќа’. Меѓутоа изразот честопати се преведува како ‚скрши нога’, што всушност претставува буквален превод на англискиот израз. Спроведеното истражување со две различни возрастни групи покажа колку родените македонски говорители се запознаени со контекстот на употреба на изразот ‚скрши нога’ во македонскиот јазик. Адолесцентите и младите луѓе се оние кои честопати изразот ‚со среќа’ го заменуваат со ‚скрши нога’. Ваквиот вид на промена во јазичната лексика може да се толкува како последица на јазичен контакт.

Клучни зборови: фразеолошки израз, ‚скрши нога’, ‚break a leg’, употреба, возраст, јазична промена, јазичен контакт.

1. Вовед

Фразеолошкиот израз ‚break a leg’ најчесто се користи за да им се посака среќа на глумците пред настап, или пак на студент пред испит (Galinsky 2000:41). Постојат неколку теории кои го објаснуваат потеклото на овој израз, но многу малку од нив се поткрепени со докази од современи автори.¹ Авторот Дејв Вилтон тврди дека на јазичните урбани

¹ Во античка Грција публиката во амфитеатрите не ракоплескала. Наместо тоа, луѓето удирале со нозете по подот кога сакале да покажат дека ја ценат претставата, и доколку удирале премногу долго, постоела можност да ја повредат (скршат) ногата. Според други преданија изразот потекнува од Елизабетанско време, кога наместо аплауз публиката удирала со столиците по подот – и ако удирале многу силно, како кога многу ќе им се допаднала претставата, ногарката на столот (на англиски ‚leg’ – нога) ќе се скршела од силината на ударот. Сепак, оваа т.н. ‚клетва’ можеби има сосема побезопасно потекло. Многу порано во историјата на театарот, кога суеверието не било со толку застрашувачки тон во актерската професија, глумците го користеле изразот „Ти посакувам да скршиш нога“, кој се однесувал на тоа изведбата да биде толку успешна што глумецот ќе морал да скрши нога, односно да го свитка коленото кога длабоко ќе се поклонил пред публиката во знак на благодарност за добиениот аплауз. Во времето на Шекспир изразот ‚скрши нога’ значел ‚да се поклоним’². Според популарната

¹ Марија Стевковска, Меѓународен балкански универзитет, m.stevkovska@ibu.edu.mk

² Маријана Клеменчич, Меѓународен балкански универзитет, marijana.klemenchich@ibu.edu.mk

етимологија се верува дека фразата потекнува од 1865, кога бил извршен атентатот врз Абрахам Линколн. Џон Вилкс Бут, актерот кој го извршил атентатот, изрипал на сцената на театарот Форд откако го извршил убиството, при што ја скршил ногата. Овде не постои логична поврзаност со среќа, но ова е само дел од традицијата. Во германскиот јазик за време на Првата светска војна било забележано дека пилотите на германската воена авијација ја употребувале фразата ‚Hals- und Beinbruch‘, во буквален превод ‚скршеници на вратот и нозете‘ за да си посакаат среќа пред летот. Крајниот заклучок е дека етимолошкото потекло на овој израз останува непознато. (<http://www.wordorigins.org/>)

легенди ‚треба да им се пријде со доза на скептицизам‘ (Wilton 2004:199). Дури откако објективно ќе се разгледаат сите докази може да се донесе заклучок за етимологијата на некој израз, иако понекогаш и тоа не е возможно (Wilton 2004: 199-200).

Преводниот еквивалент на овој израз во македонскиот јазик е ‚со среќа‘. Меѓутоа, буквалниот превод на ‚break a leg‘ како ‚скрши нога‘ честопати се сретнува како во пишаниот така и во говорниот македонски јазик. Се работи за израз од типот на ‚фразеолошки изрази без никакви модификации‘, со должина на синтагма (Велковска 2015: 28). Тоа значи дека станува збор за директен превод, иако дефиницијата за фразеолошки изрази го подразбира токму спротивното – зборовни состави чие значење ‚не е еднакво на буквалното значење на елементите што влегуваат во тој состав, туку е развиено или сосема ново значење, или преносно значење‘ (Николовска 2012: 44). Поради ова фразеолошките изрази се специфични за секој јазик и не може буквално да се преведуваат. Напротив, ‚фразеолошките изрази се преведуваат по смисла или со фразеолошки израз со блиско значење‘ (Николовска 2012:44). Во нашиот случај тоа блиско значење го содржи изразот ‚со среќа‘. И покрај фактот што очигледно се работи за лош превод ‚скрши нога‘ успеа да си обезбеди место во современиот македонски јазик.

Целта на овој труд е да одговори на две истражувачки прашања. Првото е да се истражи контекстот и фреквенцијата со која изразот ‚скрши нога‘ се користи од страна на родените говорители на македонскиот јазик. Второто е да се утврди дали се работи за јазична промена. За да може да дадеме одговор на двете прашања спроведовме анкета за употребата на изразот ‚скрши нога‘ од страна на родени говорители на македонскиот јазик.

2. Истражувачка методологија

Се користеше квантитативен метод во вид на анкета. Анкетата се состоеше од 4 прашања од затворен тип, освен едно прашање од отворен тип, кое беше додаток на четврто анкетно прашање. Во истражувањето беа вклучени 60 испитаници кои се родени говорители на македонскиот јазик. Испитаниците беа поделени во две групи, во зависност од возраста. Во едната група беа вклучени 30 студенти на возраст од 18-19 години, а во другата 30 лица на возраст од 40 до 50 години. Нивото на познавање на англискиот јазик на

учесниците се движи од А2 до В2 ниво (според Заедничката европска референтна рамка за јазици). Пред да им биде даден прашалникот, испитаниците беа тестирани со Брзиот Оксфорд тест за утврдување на јазичното ниво (Quick Oxford Placement Test) за да се утврди нивото на познавање на англискиот. Потоа го пополнија прашалникот којшто се состоеше од следниве прашања:

1. Дали знаете што значи англискиот израз ‚break a leg’ и кога се користи?
2. Дали на студент пред испит му посакувате среќа со изразот ‚скрши нога’ (буквален превод на англискиот израз ‚break a leg’)?
3. Дали на студент пред испит му посакувате среќа со изразот ‚со среќа’?
4. Дали мислите дека ако некому посакувате среќа со изразот ‚со среќа’ Вие всушност му посакувате лошо? Ако е така, Ве молам наведете во која ситуација.

Откако го пополнија прашалникот, податоците беа статистички обработени со помош на дескриптивна статистика. Податоците беа изразени во проценти (1-100%) за да може да се пресмета фреквенцијата на употреба и контекстот во кој се употребуваат изразите ‚скрши нога’ и ‚со среќа’ од страна на говорителите од двете возрастни групи.

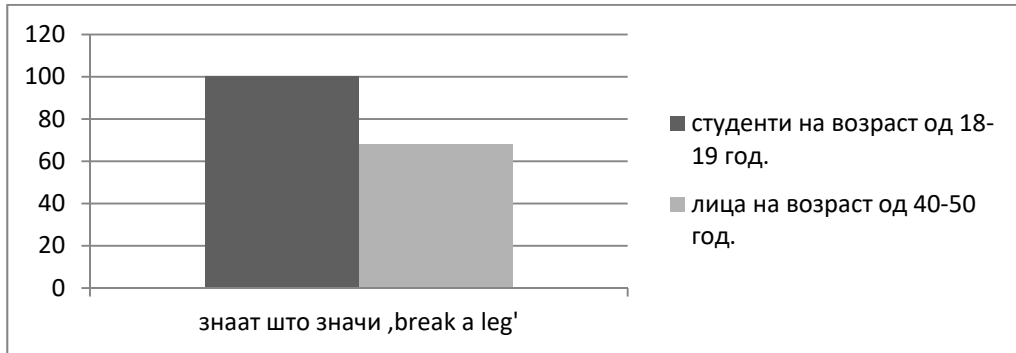
2.1. Методолошки ограничувања

Во истражувањето беа вклучени релативно мал број на учесници и сите имаа слично социјално потекло. Двете групи беа составени од лица кои доаѓаат од градска средина, и најголемиот дел од нив беа студенти или веќе се имаа стекнато со високо образование. Доколку истражувањето се спроведеше во друга, помалку урбана средина, и со учесници со пониско ниво на образование, можно е и добиените резултати да беа повеќе во полза на изразот ‚со среќа’.

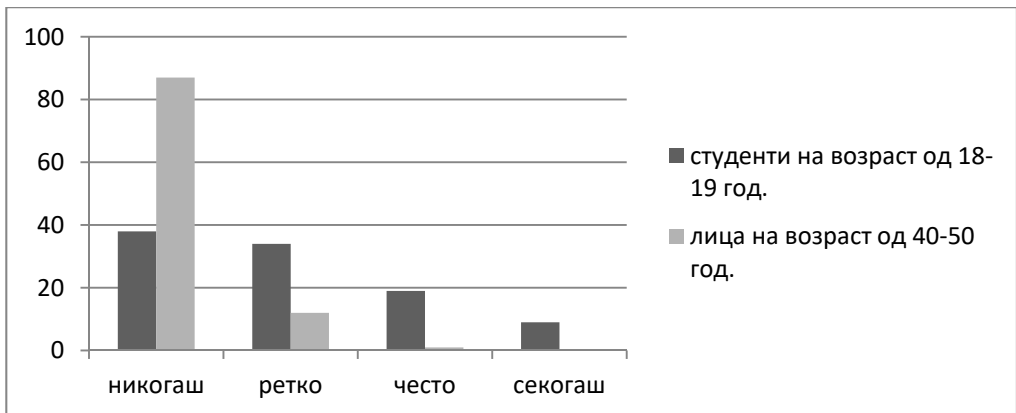
3. Резултати

Статистичката анализа на одговорите дадени во прашалникот ги даде следниве резултати, прикажани на табела 1-4.

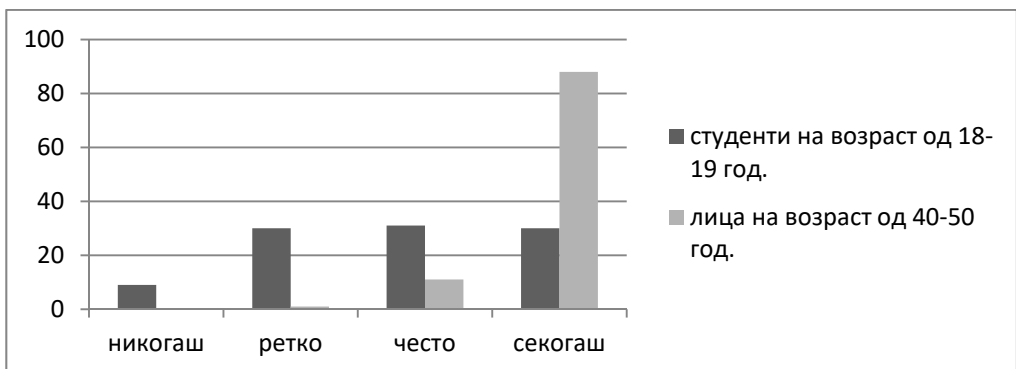
Табела 1: Дали знаете што значи англискиот израз ‚break a leg’ и кога се користи?

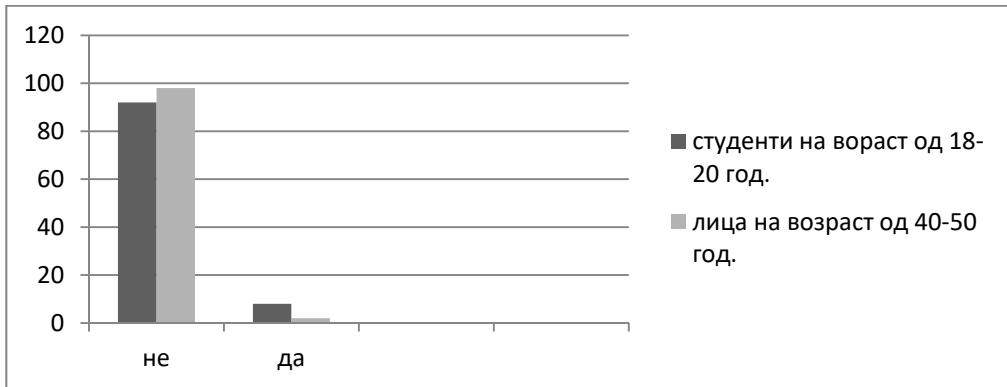
Табела 2: Дали на студент пред испит му посакувате среќа со изразот ,скрши нога' (буквален превод на англискиот израз ,break a leg')?

Табела3: Дали на студент пред испит му посакувате среќа со изразот ,со среќа'?

Табела 4: Дали мислите дека ако некому посакаат среќа со изразот ‚со среќа’ Вие всушност му посакувате лошо? Ако е така, Ве молам наведете во која ситуација.

Оние кои одговориле со *да* ги навеле следните ситуации во кои мислат дека ‚со среќа’ носи несреќа: кога некој оди да лови риба, пред настап во театар или на друга сцена, пред полагање испит, или пред интервју за работа.

Во следната точка ќе ги анализираме резултатите во детали.

3. Анализа на резултатите

Табелите во претходната точка ја покажуваат употребата на изразот ‚скрши нога’ од страна на студенти на возраст од 18-19 години и лица на 40-50 годишна возраст. Првата очигледна разлика помеѓу двете групи е што сите учесници на возраст од 18-19 го знаеле значењето и употребата на англискиот израз, *break a leg*. За разлика од нив, 64% од испитаниците во другата група биле запознаени со овој израз. Можните причини за оваа разлика ќе бидат разгледани во следната потточка.

Втората разлика се однесува на фреквенцијата на употреба на изразот ‚скрши нога’. Воочливо е дека помладата генерација го користи овој израз многу повеќе од повозрасните анкетирани учесници. Како што покажува табела 2 поголемиот дел од лицата на возраст од 40 до 50 години (дури 87%) никогаш не го користат изразот за да му посакаат среќа на студент пред испит, во споредба со само 38% од 18-19 годишниците. Има дури и 9% од 18-19 годишниците кои секогаш го користат изразот ‚скрши нога’, што не е случај со 40-50 годишниците, од коишто никој не дал позитивен одговор на истото прашање.

Постои обратна ситуација кога се работи за македонскиот еквивалент на ‚*break a leg*’ – ‚со среќа’. Повозрасните учесници во студијата го користат многу повеќе од младите студенти. Според табела 3 88% од лицата на возраст од 40-50 години секогаш го користат изразот ‚со среќа’ за да му посакаат среќа на

студент, додека кај студентите тој процент изнесува само 30%. Интересен е фактот што иако е мал процентот (само 9%) сепак има еден делод младата популација кој никогаш не го користат изразот ‚со среќа‘.

За да одговориме на прашањето за јазична промена и да разбереме на што се должи зголемената употреба на изразот ‚скрши нога‘ четвртото прашање се однесува на самото значење на изразот ‚со среќа‘. И двете групи покажаа мала разлика во одговорите. 99% од лицата на возраст од 40-50 години мислат дека ако некому посакаат среќа со изразот ‚со среќа‘ навистина му посакуваат среќа. Процентот е незначително помал кај 18-19 годишниците. Имено, 92% од нив го делат истото мислење, а само 8% мислат дека на тој начин всушност посакуваат несреќа.

Можните причини за постоењето на овие разлики ќе бидат рагледани во четвртата точка подолу.

4. Дискусија

Истражувањето даде одговор на двете прашања наведени во воведот: познавањето на изразот ‚скрши нога‘ и неговата употреба, како и трендот на прифаќање на овој израз.

Генерално, резултатите покажуваат поголемо познавање и употреба на изразот ‚скрши нога‘ од страна на студентите на возраст од 18-19 години во споредба со лицата на возраст од 40-50 години. Постојат две можни причини за постоењето на оваа разлика кои семејусебно поврзани: возраста и јазичниот идентитет.

1) Се подразбира дека помладите генерации општо земено се поотворени кон прифаќање и користење на нова лексика која доаѓа од други јазици, во овој случај англицизми како еден од најчестите видови на интернационализми. Веројатно ова најмногу се должи на фактот што лицата на возраст од 18-19 години спаѓаат во групата на т.н. ‚дигитална генерација‘ (Prensky 2001:1) и тие се изложени на англискиот јазик од самото раѓање. За разлика од нив, лицата на возраст од 40-50 години припаѓаат на генерацијата која Пренски ја нарекува ‚дигитални имигранти‘ (Prensky 2001:2). Голем дел од нив започнале да го учат англискиот на 11 години². Како резултат на тоа, не е за изненадување што дури 87% од лицата на возраст од 40-50 години никогаш не го користат изразот ‚скрши нога‘. Наместо тоа, го употребуваат македонскиот еквивалент на ‚break a leg‘ - ‚со среќа‘.

2) На еден начин учењето на јазик претставува и прашање на идентитет. Изучувањето на странски јазик е своевидна доброволна ‚промена на сопствениот идентитет‘ (Schumann, 1975), па така колку си постар толку е потешко прифаќањето на нов јазичен идентитет, затоа што веќе си го оформил својот јазик, изговор и вокабулар. Од оваа причина младите луѓе полесно

прифаќаат нови зборови од други јазици (Spolsky,1999). Анкетата всушност покажа дека 9% од младите анкетирани секогаш го користат изразот ‚скрши нога’.

Што се однесува до контекстот во кој се употребува изразот ‚скрши нога’ интересно е да се напомене дека учесниците во студијата изразот го користат единствено само за да посакаат среќа на студент пред испит. Според табела 4 изразот ‚со среќа’ има многу поширок спектар на употреба и поголемиот дел од учесниците воопшто не го користат во негативна конотација.

Второто прашање кое се разгледува во истражувањето е јазичната промена. Контактот на јазици неизбежно е да доведе до некој вид на јазична промена. Во овој случај се работи за нова поткатегорија на заемки од англискиот во македонскиот јазик. Тука не станува збор за традиционалниот начин на едноставно прилагодување на заемките на фонетиката на мајчиниот јазик, туку за буквален превод и употреба на фразата во ист контекст во двата јазика. Помладите генерации лесно стануваат ‚позајмувачи’ затоа што тие се поизложени

²Дополнителни информации во врска со државните наставни планови и програми за странски јазици во основните училишта во Р. С. Македонија можат да се најдат на веб страната на Бирото за развој на образование на www.biro.gov.mk.

на јазикот од кој се позајмува. Според Де Сосир „Времето ги менува сите нешта; не постои причина поради која и за јазикот не би важел ваквиот универзален закон.“ (Saussure, 1915/2006). Конески зборува за постоењето на три периоди во развојот на македонската лексика, и оваа јазична промена може да се смести во третиот период – навлегување на интернационалната лексика (Конески 1986: 209-210). Постојат два начини на кои можеме да се справиме со ваквата промена:

- а) пуритански приод: целосно отфрлање на буквалниот превод, којшто се смета за погрешен превод поради постоењето на македонскиот израз за посакување среќа и успех ‚со среќа’; и
- б) прифаќање на новиот израз во македонскиот јазик и негова употреба само во контекстот на посакување среќа на студент пред испит. Она што е особено важно овде е дека со буквалниот превод не се нарушува македонскиот јазичен систем. Во македонскиот постои израз сличен само по форма ‚(с)крши глава’, но не и по значење.

Очигледно е дека изразот ‚скрши нога’ полека навлегува во секојдневниот македонски јазик. Доколку го издржи тестот на времето изразот би можел да влезе во широка употреба и да стане дел од жаргонот на студентската популација. Потребно е да се направат понатамошни истражувања со различни

возрасни групи во период од неколку години за да се следи динамиката на употребата на изразот.

3.2. Заклучоци

Зголемената употреба на изразот ‚скрши нога‘, којшто претставува буквален превод на англискиот фразеолошки израз ‚break a leg‘, беше мотивација за да се направи истражувањето. Добиените резултати покажаа дека изразот многу повеќе се користи од страна на лицата на возраст од 18-19 години отколку од оние на возраст од 40-50 години. Истражувањето исто така покажа дека постарата генерација го користи македонскиот еквивалент ‚со среќа‘ речиси без исклучок.

Освен тоа, трендот да се употребува ‚скрши нога‘ укажува на неизбежната јазична промена која несомнено се случува и не може да се игнорира. Потребно е дополнително истражување за да може да се утврди дали изразот ‚скрши нога‘ ќе остане да постои во јазикот или пак се работи само за минлив јазичен феномен. Преведувачите имаат голема одговорност заради влијанието на англицизмите, и затоа треба да внимаваат преведувачките грешки да не ги оправдуваат со постоењето на јазичните промени, кои се неминовни поради јазичниот контакт и глобализацијата.

Литература

- Велковска, С. 2015: „Фразеолошките изрази и нивните модификации во насловите во дневните весници на македонски јазик“, *Македонски јазик*, год. LXVI (2015), ИМЈ, стр.27-40.
- Galinsky, A.D., Glucksberg, D. 2000: “Inhibition of the literal: metaphors and idioms as judgemental primes”, *Social Cognition*, Vol.18, No.1, pp. 35-54.
- Gass, S. M., Selinker, L. 2001: *Second language acquisition: An introductory approach* (2nded.), Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Конески, Б. 1986: *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Култура.
- Николовска, В. 2012: *Македонски јазик со култура на изразувањето*, Штип: Универзитет „Гоце Делчев“.
- Prensky, M. 2001: „Digital Natives Digital Immigrants“, *On the Horizon*, Vol. 9 No. 5. MCB University Press.
- Saussure, F.D. 2002: *Écrits de linguistique générale* (edition prepared by Simon Bouquet and Rudolf Engler), Paris: Gallimard, English translation, 2006: *Writings in General Linguistics*, Oxford: Oxford University Press.
- Schumann, J.H. 1975: “Affective factors and the problem of age in second language acquisition” *Language Learning*, Vol.25, Issue 2, Ann Arbor: University of Michigan, pp 209–235.
- Spolsky, B. 1999: Second-language learning. In J. Fishman (Ed.), *Handbook of language and ethnic identity*, Oxford: Oxford University Press, pp. 181-192.
- Wilton, D. 2008: *Word Myths: Debunking Linguistic Urban Legends*. Oxford: Oxford University Press.

Wilton, D. Etymology Page: <http://www.wordorigins.org/>.

Summary

The Macedonian equivalent of the English expression for wishing good luck ‘break a leg’ is ‘so srekja’. However, it is often mistakenly translated as ‘skrsinoga’ which is the word for word translation of ‘break a leg’. A survey with two different age groups shows the familiarity with and context of usage of the ‘skrsinoga’ expression in contemporary Macedonian. Younger generations tend to replace ‘so srekja’ with ‘skrsinoga’. This change in the language lexis can be regarded as a result of language contact.

Сара Чепишевска Витларова¹

АРТИКУЛАЦИЈАТА НА ГЛАСОВИТЕ *С, З, Ц* И *С* КАЈ ТУРЦИ ШТО ГО УЧАТ МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Апстракт: Овој истражувачки труд се фокусира на артикулацијата на гласовите *с, з, ц* и *с* кај Турци што го учат македонскиот јазик. Акцентот е ставен на артикулацијата, не земајќи ги предвид акцентот и супрасегментната структура (прозодијата) на испитаниците, нивното зборување, познавањето и разбирањето на македонскиот јазик. Испитани се 13 лица на возраст од 18 до 23 години, а материјалот за испитувањето се состоеше од стихови и реченици во кои доминираа горенаведените африкати и фрикативи.

Клучни зборови: македонски јазик, артикулација, гласовен систем, фрикативи, африкати.

Говорно-јазичните активности – слушање, читање, говорење и пишување се нарекуваат вештини. Покрај поимот говорно-јазични активности може да стојат и поимите говорно-јазична способност и говорно-јазична оспособеност.

Совладувањето на некои јазични активности или на одделни нивни видови се случува спонтано, додека за други е потребно поиницијативно и вежбање за да можат да се развијат (Jelaska i suradnici 2005: 14, превод С. Ч. В.). Говорно-јазичните активности што повеќе се развиваат со учење и вежбање се нарекуваат вештини, како што е учењето втор јазик, а говорно-јазичните активности што се развиваат преку спонтано совладување се нарекуваат способности, како што е усвојувањето на мајчиниот јазик.

Учењето на јазикот се разликува од усвојувањето на јазикот што се случува спонтано, во природни ситуации; имено, учењето е свесно и во посебно обликувани ситуации.

Првиот јазик што човекот уште како дете го усвојува најчесто се нарекува мајчин јазик. Но во психолингвистиката најчесто овој поим е заменет со поимот *прв јазик*. *Втор јазик* е кој било нов јазик што лицето го совладува во заедницата во која се служи со тој јазик, од семејството како најмала единица, па сè до земјата во која живее или престојува. *За втор јазик најчесто се смета секој јазик што се усвојува со совладувањето на првиот јазик (мајчиниот), кој паралелно се усвојува со мајчиниот јазик или, пак, се усвојува со усвоената основа (база) на мајчиниот јазик* (Jelaska i suradnici 2005: 27, превод С. Ч. В.). Освен што терминот втор јазик се користи за јазикот што се

¹ ЈЗУ Универзитетска клиника за детски болести – Скопје, Оддел за психофизиологија, saramkd@yahoo.com

увојува втор, често се употребува и за сите други јазици, т.е. идиоми што не се мајчиниот јазик.

Во основа вториот јазик е јазикот што се говори во самата држава и во училниците државјани (а не им е мајчин јазик) и јазикот што е различен од јазикот на средината, државниот или службениот јазик (Jelaska i suradnici 2005: 29, превод С. Ч. В.). Меѓутоа, многу психолингвисти за втор јазик го сметаат секој јазик што не е прв усвоен.

Но дали секој од нас може да научи кој било јазик? Колку е важна возраста? Кои фактори ќе ни овозможат подобро да го совладаме вториот јазик? Секако, најважно од сè е дали ќе успееме изворно да го совладаме гласовниот систем (или барем приближно) и заедно со знаењата од граматиката и лексиката прагматички да ги искористиме.

Изговорот кај лицата што учат нов јазик и факторите што влијаат на неговото усвојување и на усвојувањето на вториот јазик воопшто

Јазичната способност во себе ги вклучува граматичката, комуникациската и општествено-културната способност. Јазичната способност се однесува на совладувањето на различните видови јазични способности како систем. Во себе ги вклучува традиционалните граматички нивоа: лексичка способност, граматичка способност, семантичка способност, фонолошка способност, ортографска способност и ортоепска способност.

Фонолошката способност ги вклучува вештините за артикулацијата (создавањето) и акустиката (звучното примање) на гласовите (фонемите и нивните разлики), слоговите, карактеристиките за нагласување и прозодиските карактеристики.

Поврзаноста меѓу усвојувањето/совладувањето на еден јазик и возраста е еден од главните фактори за ефикасноста на самото говорно-јазично владеење. Најчесто како причина за тоа зошто е тешко да се научи некој јазик (особено неговиот гласовен систем) кога си повозрасен отколку кога си дете се наведува т.н. пластичност на нервниот систем. Кога си повозрасен, мозокот се обидува да ги искористи веќе научените шеми. Како друг фактор се наведува миелинизацијата на нервите, која е најактивна до седумгодишна возраст, иако продолжува и до 10-12 години.² *Според Сковел (Scovel), возрастта е критична точка кога станува збор за усвојување на изговорот на новиот јазик бидејќи фонолошката основа е „физичка“ и бара невромускулно програмирање (Ortega 2009: 22, превод С. Ч. В.). Многу научници се согласуваат околу критичноста на возраста за учење на некој јазик, но сепак досега не може точно да се даде одговор на прашањето кој биолошки механизам е наполно одговорен за тоа зошто одредени процеси при учењето затајуваат со зголемувањето на возраста.*

² Миелинизацијата е процес на обвиткување на нервите што носат импулси до мозокот со бела супстанција. Оваа обвивка ги штити нервите и им овозможува побрзо спроведување на стимулите (нервните импулси).

Контрастивната анализа што доминирала во педесеттите и шеесеттите години на 20 век се засновувала на мислењето дека испитаниците добро ќе ги изговараат гласовите на некој друг јазик ако тие се многу слични со оние на нивниот прв јазик, а дека грешките во изговорот ќе бидат големи ако постои разлика меѓу гласовите на првиот и вториот јазик. Но, некои подоцнежни истражувања се обидуваат да докажат дека говорителите на новоусвоениот јазик потешко ќе ги изговараат гласовите што се слични на нивниот мајчин јазик, а помали грешки во изговорот ќе се прават при артикулацијата на гласовите што најмногу се разликуваат од оние на мајчиниот јазик. Тоа значи дека и различните гласови од оние на мајчиниот можат да се изговараат на специфичниот и автентичниот начин што е својствен за гласовниот систем на мајчиниот јазик. Според тоа, најтешки би биле оние гласови што малку се разликуваат од мајчиниот јазик.

Истражувањата покажале дека преносот од мајчиниот јазик само делумно влијае на фонологијата на меѓујазикот³ и дека говорните грешки во вториот јазик се најчесто развојни. При учењето на гласовите на новиот јазик не се јавуваат само гласови на тој јазик и мајчиниот јазик туку и други гласови што не можат да се предвидат со контрастивната анализа (Ortega 2009: 300, превод С. Ч. В.). Тоа се новоформирани гласови што детето ги изгубило околу шестиот месец од животот под влијание на мајчиниот јазик што секојдневно го слушало.

Од друга страна, евидентирани се ученици – средношколци со извонреден изговор (кај кои не може да се забележи дека дадениот јазик не им е мајчин). Така, за гласовниот систем и за морфосинтаксата, можеме да кажеме дека не е невозможно (иако е ретко) адолесценти да ги усвојат до ист степен како оние на нивниот мајчин јазик.

Лингвистите сметаат дека три области се одговорни за поединечните разлики меѓу луѓето што учат нов јазик: когнитивната, емоционалната област и карактеристиките на самата личност. Когнитивните (спознајните) карактеристики во себе ги содржат интелигенцијата и јазичната даровитост, како и нивните компоненти: вештините и стратегиите со кои се служат во учењето. Емотивните (афективните) карактеристики ги содржат мотивацијата и ставовите спрема самото учење и спрема јазикот што се учи. Карактеристиките на личноста што се значајни за учењето на еден јазик се: отвореност, самодоверба, комуникативност итн. Се смета дека најважните компоненти за учењето на јазикот се мотивацијата и ставовите.

³ Во 1972 Селинкер (Selinker) го воведува поимот меѓујазик (англ. interlanguage) и со тоа оди чекор понатаму во однос на проучувањето на грешките. Со постојаното усвојување на карактеристиките на целиот јазик ученикот создава посебен јазичен состав, кој се нарекува меѓујазик. Меѓујазикот има карактеристики на целиот јазик, но и во многу нешта се разликува од него. Како и во јазикот на детето што го усвојува мајчиниот јазик, и во меѓујазикот на ученикот на вториот јазик се видливи обожитување на правилата, отстапки и грешки, но тие се разликуваат од оние што настануваат при усвојувањето на мајчиниот јазик (Jelaska, во: Svičić 2007: 67, превод С. Ч. В.). Меѓујазикот го создаваат учениците што го усвојуваат вториот јазик, и тој е нивен јазик.

Мотивацијата е сложена појава, која ја вклучува желбата за учење, односот спрема чинот на учењето или спрема јазикот, надареноста за учење јазички и вложениот труд. Мотивацијата може да произлегува од самата личност, но може да се поттикнува или намалува поради некои надворешни фактори.

Генерално, повеќето научници се согласуваат дека способностите на личноста и мотивацијата се најтесно поврзани со учењето на еден јазик. Ова може да го објасни фактот што некои полесно совладуваат/учат јазички. Кога единствената причина за учење на вториот јазик е само надворешниот „притисок“, мотивацијата на самиот ученик може да биде минимална, и усвојувањето/учењето да биде незадоволително. Од друга страна, ако учениците имаат позитивни чувства кон јазикот што го учат, кон учителот што ги подучува, тие најверојатно ќе бидат повеќе ангажирани на часот, посериозно ќе ги сфаќаат вежбите и тестирањата, ќе посакуваат да постигнат што подобри резултати и постојано ќе изнаоѓаат начин за секојдневно користење на вториот јазик.

Истражувачки дел

Предмет на нашето истражување е (не)правилната артикулација на гласовите кај лица на кои македонскиот јазик им е втор јазик, а не живеат во Македонија. Притоа се земени предвид четири гласа од гласовниот систем на македонскиот јазик (*c*, *z*, *ɟ* и *s*). Во ова истражување независни варијабли се мотивацијата и возраста на испитаниците.

Групата испитаници е од Турција. Таа се состои од 13 испитаници од кои 4 се женски, а 9 машки. Сите испитаници зборуваат само турски јазик. Во текот на своето образование не учеле некој друг странски јазик, освен англискиот што малкумина го знаат на многу ниско ниво (поточно познаваат само минимум лексика). Според ова можеме да кажеме дека македонскиот јазик е втор јазик за нашите испитаници.

Кај сите испитаници мотивацијата е иста. Таа е употребна (инструментална), т.е. таа се темели на желбата да се научи јазикот на некое општество како средство за нешто друго (добивање работа, школување, положување некој испит за студирање). Имено, тие го изучуваат македонскиот јазик заради желбата да студираат на некои од факултетите на УКИМ. Тие најчесто се насочени кон медицинскиот, стоматолошкиот и фармацевскиот факултет, а некои од нив и кон факултетот за информатика.

Не земајќи ги предвид малите прекини од месец-два поради новогодишните празници и паузата меѓу првиот и вториот семестар кога заминале дома за Турција, испитаниците престојувале седум-осум месеци континуирано во Македонија. Во текот на првиот семестар слушале настава во траење од 120 часови во период од три месеци (десет часа неделно). И во текот на вториот семестар слушаат настава во траење од 120 часови. Во времето кога е изведено читањето (тестирањето) за нашето истражување, овие испитаници

имаа ислушано половина од предвидените часови за вториот семестар, т.е. 60 часа.

За сите студенти што биле дојдени од Турција за да го изучуваат македонскиот јазик во јануари, по звршувањето на првиот семестар било изведено тестирање за да се утврди степенот на дотогашното усвојување на македонскиот јазик. Во однос на добиените резултати на тестот биле формирани нови групи. Целната група е составена од студенти што покажеле релативно (по)слаби резултати (во првиот семестар сите испитаници немале ист професор). Тие направиле тестови со освоени бодови од 35 до 45 од можни, т.е. максимални 100 бода. Испитаниците релативно добро читаат, малку разбираат и тешко зборуваат.

Како вистински проблем во учењето на македонскиот јазик и во неговото совладување и применување се покажа нивното живеење со свои другари, пријатели, роднини од Турција или живеење во средини каде што живеат Турци, и затоа зборувањето е исклучиво на турски јазик, така што, реално, тие многу малку го користат македонскиот јазик во секојдневната употреба. Згора на сè, тие се и малку инертни и недоволно ангажирани во учењето дома. На часовите некои од нив се исклучително активни и желни да покажат што знаат, но дома посветуваат малку од своето време во учење на македонскиот јазик. Позитивно е што го сакаат македонскиот јазик и им се допаѓа и ја почитуваат македонската култура. Имаат добар социјален живот во Македонија, но повторно најчесто со лица што го познаваат турскиот јазик.

Бидејќи нашите испитаници се на возраст над 18 години (18 – 23 години), можевме да предвидиме дека ќе имаат тешкотии во учењето на македонскиот јазик и нема да имаат изворен изговор. Нашите размислувања се надоврзуваат на некои од претходно наведените истражувања за усвојувањето на гласовниот систем на вториот јазик.

Предмет на наш интерес беа четири гласови, фрикативите *с* и *з* и африкатите *џ* и *ѕ*. Квалитетот на артикулацијата на овие гласови го испитавме со помош на неколку стихови и реченици што ги содржат односните гласови.⁴ На секој испитаник му беше дадена една можност да го прочита дадениот материјал.

⁴ Стихови:

Ситно вее снег,
се насобра брег,
зима, зима иде,
забавно ќе биде.

Црвецот збесна,
јадицата ја тресна,
како свер рикна,
под камен се пикна.

Реченици:

Цветко застана на улица.
Зоки и Свонко заминаа во село.
Коцката е зад вазната.
Стефан е сидар.
Во зима е студено.

За да ги исклучиме сите можности за грешки во артикулацијата на гласовите што се предмет на наш интерес, ги зедеме предвид разликите во македонското и турското писмо, т.е. препознавањето на буквите. Македонското писмо е кирилично, а турското е латинично писмо (латиничен алфабет). Исто така, нивната азбука ја сочинуваат 29 графеми, а македонската 31 графема. Во турската азбука има 8 вокали, 13 звучни гласови (кои даваат звучност, мелодичност и мекост) и само 8 беззвучни гласови. Некои фонемии ги нема во нашиот гласовен систем и азбука, како и обратно. Во прилог следуваат двете азбуки. Во загради ќе биде дадено читањето на секоја графема од турската азбука.

Македонска азбука

Аа	Бб	Вв	Гг	Дд	Ѓѓ	Ее	Жж	Зз	Сс	Ии
	Јј									
Кк	Лл	Љљ	Мм	Нн	Њњ	Оо	Пп	Рр	Сс	Тт
	Ќќ									
Уу	Фф	Хх	Цц	Чч	Џџ	Шш				

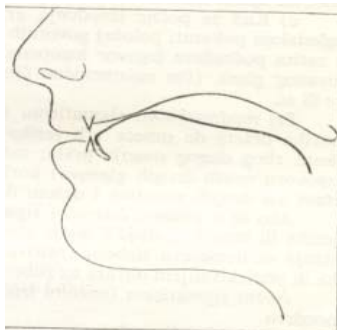
Турска азбука

Aa (а)	Bb (бе)	Cc (це)	Çç (че)	Dd (де)	Ee (е)	
Ff (фе)	Gg (ге)	Ğğ (меко г)	Hh (хе)	Ii (а)	İi (и)	
Jj (же)	Kk (ке)	Ll (ле)	Mm (ме)	Nn (не)	Oo (о)	
Öö (дифтонг о)	Pp (пе)	Rr (ре)	Ss (се)	Şş (ше)		
Tt (те)	Uu (у)	Üü (дифтонг у)	Vv (ве)	Yy (је)		
Zz (зе)						

Правилна положба на говорните органи при изговорот на гласовите *c, z, ц* и *s*

За да можеме да ги одредиме отстапувањата во изговорот на овие гласови, најпрво мора да го проследиме начинот на нивното формирање.

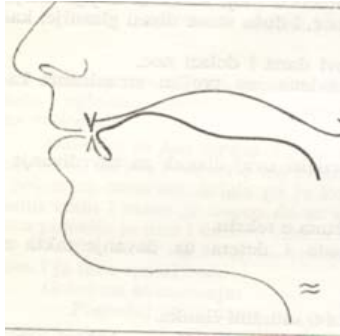
Положба на говорните органи за изговор на гласот *c*

Во артикулацијата на овој глас најголемо учество имаат забите. При неговиот изговор усните се развлечени на страна (како да прават насмевка), отворот помеѓу горните и долните секачи е многу тесен (околу 1-1,5 мм). Јазикот лежи во усната празнина, врвот на јазикот е зад долните секачи, рабовите на јазикот се потпираат на горните катници, додека по средината на јазикот се наоѓа плиток жлеб. Мекото непце е подигнато, и нема треперење на гласните жици. Процесот на

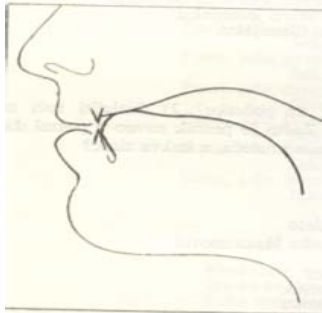
артикулација се одвива на тој начин што насобраната воздушна струја зад пречката (а тоа е местото меѓу подигнатиот преден дел на јазикот и алвеолите) поминува низ формираните жлеб удирајќи на предните секачи и формирајќи шум. Според местото на образување гласот *с* е забновенечен (дентално-алвеоларен), според начинот на образување е струен (фрикатив), а според звучноста е безвучен (Јордановски, Димовски 1995: С1; Matić 1968: 63; Цветковски 2001: 76).

Положба на говорните органи за изговор на гласот *з*

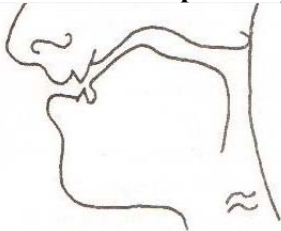
Артикулацијата на гласот *з* е слична со артикулацијата на гласот *с*, само што овде имаме треперење на гласните жици, и формираните жлеб помеѓу подигнатиот преден дел на јазикот и горните алвеоли е малку поголем. Според местото на образување гласот *з* е забновенечен (дентално-алвеоларен), според начинот на образување е струен (фрикатив), а според звучноста е звучен (Јордановски, Димовски 1995: 31; Matić 1968: 71, 72; Цветковски 2001: 76).

Положба на говорните органи за изговор на гласот *ц*

Положбата на говорните органи при изговорот на овој глас е следната: усните се развлечени на страна како кај изговорот на гласот *с*, растојанието помеѓу горните и долните секачи е мало, врвот на јазикот е на долните секачи – тој е свртен малку надолу и се наоѓа веднаш зад доближените предни заби. Предниот дел на јазикот се подига до горните алвеоли, и по средината на јазикот се создава жлеб. Мекото непце е подигнато, а гласните жици не треперат. Речиси сè е подготвено како за изговор на гласот *с*, само што воздушната струја не струи меѓу забите (горните и долните), туку се создава „експлозија“. Значи, воздушната струја се задржува за миг. Според местото на образување гласот *ц* е забновенечен (дентално-алвеоларен), според начинот на образување е преградно-теснински (африкат), а според звучноста е безвучен (Јордановски, Димовски 1995: Ц1; Matić 1968: 84; Цветковски 2001: 76).

Положба на говорните органи за изговор на гласот *с*

Формирањето на гласот *с* е исто како и за гласот *ц*, но разликата е во звучноста. Гласот *с* е звучен, а *ц* е безвучен. За изговорот на гласот *с* врвот на јазикот е веднаш зад предните заби – врвот е допрен на самиот внатрешен ѕид на предните долни заби. Воздушната струја за миг се задржува и излегува низ тесниот процеп меѓу

предните заби како блага „експлозија“. Според местото на образување гласот *s* е забновенечен (дентално-алвеоларен), според начинот на образување е преградно-теснински (африкат), а според звучноста е звучен (Јордановски, Димовски 1995: S1; Цветковски 2001: 76).

Резултати од истражувањето

1. А. Ј. (м) има тешкотии со читањето. Изговорот на гласовите *c* и *z* е добар, но гласовите *ц* и *s* во различни зборови различно ги изговара. Понекогаш *ц* е во премин меѓу *ц* и *s* (црвецот = црвецсот), а понекогаш го изговара и како *шц* (улицата = улитцата). Гласот *s* е непостојан во неговиот изговор: понекогаш е правилно изговорен, во некои ситуации е на премин меѓу *z* и *s*, а некогаш го заменува со *z*.
2. Кај Б. Ј. (ж) изговорот на односните гласови е добар. Пред појавата на гласот *s* се јавува кратка пауза за да ги намести говорните органи за правилен изговор на гласот.
3. Гласовите *c*, *z*, *ц* и *s* Ц. В. (м) во сите позиции точно ги прочита. Иако не е од наш интерес, сепак можеме да забележиме дека кај него секогаш се јавува замена на третото лице во еднина од глаголот сум со гласот *и*.
4. Х. Н. А. (ж) добро ги изговара гласовите *c* и *z*. Гласот *s* го заменува со комбинацијата *дз* (свер = дзвер, сидар = дзидар). Само при читањето на Свонко изговорот е точен. При читањето, пак, на зборот Цветко гласот *ц* го заменува со комбинацијата *шц*.
5. Кај Ј. И. (м) гласовите *c* и *z* се добро изговорени, но овие гласови му служат и како замена за гласовите *ц* и *s*. Звучниот африкат го заменува со звучниот фрикатив (Свонко = Звонко, сидар = зидар), а беззвучниот африкат го заменува или со беззвучниот фрикатив (коцката = коската) или почесто со премин од гласот *c* кон гласот *ц* (јадницата = јадисцата, црвецот = сцрвесцот).
6. К. Х. (ж) тешко чита. Кај неа почесто се јавува замена на гласот *ц* со *шс* (црвецот = тсрвесцот), а поретко со *шц* (Цветко = ТЦветко). Зборот коцка е точно прочитан. Гласот *z* го заменува со *s*, а во зборот сидар беше заменет со *њ* (њидор). Сепак замената на *s* со *њ* е изолиран случај.
7. М. Д. (м) солидно чита. Гласовите што беа значајни за нас правилно ги артикулира. Се јавија само две инцидентни грешки, при што црвецот беше прочитан како црвесот, а сидар беше прочитан како дизнар (но кога му беше укажано дека згрешил, точно го прочита зборот).
8. Она што беше карактеристично кај М. К. (м) е супституцијата на *ц* и *s* со *з* (зрвезот, звер, Звонко). Инаку, другите гласови се правилно артикулирани.
9. М. С. (м) е единствениот испитаник што точно ги прочита односните гласови во сите позиции без двоумења и паузи.
10. Гласот *s* кај М. А. (м) е формиран со премин од *z* кон *s*. Така, на пример, тој чита зсидар, ЗСвонко. Другите гласови добро ги артикулира.

11. Н. А. (м) правилно ги изговара гласовите *с*, *з*, *џ*. Понекогаш прави замена на *с* со *з*, но често е и свесен за грешките, па веднаш пробува да се поправи.
12. О. В. (м) многу тешко чита. Грешките при читањето се разновидни. Кај некои зборови *џ* е заменето со *ш*, *шџ* или *с* (Цветко = Тветко, црвецот = трветцот, јадицата = јадисата). *с*, пак, го замнеува со *дз* или *д* (Свонко = Дзвонко, свер = дивер). Прави грешки и при читањето на другите гласови.
13. Кога при читањето Ш. Н. С. (ж) ќе дојде во контакт со гласовите *џ* и *с*, се јавуваат кратки паузи или повторувања на слоговите што им претходат. Инаку, сите гласови ги изговара правилно.

Општо земено, доколку ги отфрлиме акцентот и супraseгментната структура (прозодијата) на испитаниците, нивното зборување, познавањето и разбирањето на македонскиот јазик, можеме да заклучиме дека тие добро читаат. При ова истражување читањето беше механичко и не се проценуваше колку, всушност, тие го разбрале прочитаното. Нас нè интересираше фонетскиот аспект, т.е. поконкретно колку е правилна артикулацијата на струјните гласови *с* и *з* и преградно-теснинските гласови *џ* и *с*. Очекувано беше изговорот да биде потврд (поексплозивен) поради самиот гласовен систем на македонскиот јазик, кој има помалку вокали и безвучни согласки за разлика од турскиот. Изговорот на фрикативите што беа предмет на наш интерес кај сите испитаници беше добар, како што и се претпоставуваше бидејќи и нивниот гласовен систем ги содржи овие два гласа. Од друга страна, грешките што се јавуваа при читањето на африкатите *џ* и *с* беа разновидни. Кај некои испитаници се јавуваше супституција на *џ* со *ш*, со *з*, а почесто со *с* или *сџ*. Најчеста беше замената на *џ* со консонантската група *шџ*. Гласот *с* претставуваше најголема тешкотија при читањето. Постојеа најразлични варијации. Имаше замена на *с* со *з*, со *џ*, со *дз*. Кај еден ист испитаник можеше да се најдат различни замени за еден глас, што значи замената на еден глас со друг не беше автоматизирана. Секако имаше и испитаници кај кои сите гласови беа правилно изговорени (иако понекогаш се јавуваа кратки паузи пред односните гласови).

Ваквите гласовни отстапувања зависат од повеќе фактори. Возраста на испитаниците, слабите почетни резултати, недоволната комуникација на македонски јазик (освен за време на часовите), реткото учење надвор од часовите, како и способноста на самиот ученик за учење јазици имаат големо влијание врз изворниот изговор на гласовите од македонскиот јазик. Колкав и да е напорот на професорот и желбата за мотивирање на учениците за подобро учење на македонскиот јазик, постојаното комуницирање со лица што го познаваат турскиот јазик и немањето „практика“ на досега научените тематски единици претставуваат пречка за подоброто совладување на граматичкото и лексичкото ниво, како и на сите сегменти на комуникацијата воопшто.

Заклучок

Правилната артикулација е важна за разбирливоста на искажаната мисла. Фонемата има дистинктивната функција во зборовите (седи – цеди). Она што е правилен изговор на гласот во еден јазичен систем во друг може да претставува патологија (на пример изговорот на гласот *p* во македонскиот, францускиот и германскиот гласовен систем). Затоа, при совладувањето на вториот јазик е потребно да се знае кои отстапки може да се јават при изучувањето на изговорот.

Покрај големото внимание што им се посветува на граматиката и вокабуларот, професорот треба да му отстапи простор и на изучувањето на гласовниот систем. Начинот и вежбите со кои едно дете го усвојува гласот што неправилно го изговара во развојниот период (патолошко испуштање, заменување или неправилно изговарање на гласот) со помош на логопед сметаме дека ќе помогнат при доближувањето на изворниот изговор кон говорителот што го усвојува вториот јазик. Вежбите би се одвивале на почетокот и/или на крајот на часот како еден вид релаксација и забава. Притоа, на првите часови од целокупната настава би се работело на поставување на говорните органи во правилна положба за изговорот на бараниот глас. Потоа, соодветниот глас треба да се поставува во слогови во почетна, средишна и завршна позиција. Кај децата, наредната фаза во третманот е вежбање на гласот во зборови, потоа во реченици, стихотворби, приказни, разговор на одредена тема и сл. Кај лицата што учат втор јазик, со збогатувањето на речникот и совладувањето на синтаксата, изговорот на дотогаш „тешкиот“ глас, т.е. сега веќе правилниот изговор на гласот ќе може подобро да се автоматизира во комуникацијата.

Во нашиот случај, бидејќи гласовите *ц* и *s* не постојат во гласовниот систем на туркиот јазик, тие би се добиле на следниот начин. Со брз, но тивок изговор на гласовите *ш* и *c* студентите на почетокот од вежбите би се приближиле до правилниот изговор на гласот *ц*, а потоа и би го усвоиле. Со брз изговор на гласовите *д* и *з*, по истиот пат како и при формирањето на гласот *ц*, би го добиле гласот *s*. И од резултатите од истражувањето можевме да забележиме дека меѓу почестите замени на гласот *ц* беа замените со консонантската група *шс*, а на гласот *s* со консонантската група *дз*. Меѓутоа, спојувањето на гласовите *шс* и *дз* при изговорот на турските испитаници беше забележливо и побавно од она што е потребно за правилно создавање на гласовите *ц* и *s*. Потоа би следувале вежбите во слогови, со поставување на гласот во сите позиции и во веќе познати зборови и реченици составени од тие зборови.

Меѓутоа, за да можат овие предлози да се спроведат на часовите, потребно е професорот добро да го познава правилниот изговор на сите гласови и да знае кај кој странски јазик кои тешкотии ќе се јават при усвојувањето на гласовниот систем на македонскиот јазик. И секако, професорот треба да сака да воведува новини, односно да биде отворен кон иновативност во методиката на самиот час.

Литература

- Јордановски, Ј., Димовски, В. 1995: *Изградување на изговорои – говорои и јазикои кај децата и возрасните*, РАВВИТ, Скопје.
- Леонтиќ, М. 2012: „Ататурк, турскиот јазик и алфабетската реформа“, *Годишен зборник 2012, година 3*, 167–173.
- Цветковски, Ж. 2001: „Фонетика и фонологија“, во: Бојковска, С., Минова-Ѓуркова, Л., Пандев, Д., Цветковски, Ж., *Македонски јазик за средно образование*, АД Просветно дело, Скопје.
- Abrudan, C. S. V. 2008: *Motivation in language learning*, University of Oradea, Faculty of Electric Engineering and Information Technology.
- Cvikić, L. (uredila) 2007: *Drugi jezik hrvatski*, Profil Akademija, Zagreb.
- De Bot, K., Lowie, W., Verspoor, M. 2005: *Second language acquisition: an advanced resource book*, Routledge, London and New York.
- Engi, A. O. 2009: „Second language learning success and motivation“, *Social behavior and personality* 37(8), 1035–1042.
- Jelaska, Z. i suradnici 2005: *Hrvatski kako drugi i strani jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Matić, M. 1968: *Kako otklanjati dečje govorne nedostatke i poremećaje*, Savez društva defektologa Jugoslavije, Beograd.
- Ortega, L. 2009: *Secound language acquisition*, Hodder Education, an Hachette Company, London.
- Taguchi, K. 2006: „Is motivation a predictor of foreign language learning?“, *International Education Journal* 7(4), 560–569.

Summary

Proper articulation is important to understand the spoken thought. The manner, technique, cues and exercises that speech-languages therapist is using to help child to correct the pronunciation of the irregularly articulation of sounds in the development period we consider that also will help to get the speaker closer to the original phonology in learning the foreign language. During the first classes, the focus would be on the proper position of the speech organs in order to pronounce the sounds correctly. In this case, because the sounds *C* and *DZ* do not exist in the Turkish phonological system, we would have to form them in a different manner. With a fast, but soft pronunciation of the sounds *T/D* and *S/Z* at the beginning of the exercises, students will get closer to the proper pronunciation of the sound *C/DZ*, and later they will fully acquire it. Then, the sound should be put at the initial, middle and final position in syllables. The next phase is to put the sound in words, then in sentences, poems, short stories, conversations... In order to implement this approach, the professor must put emphasis for phonology (despite grammar and vocabulary). The professor must know in which foreign languages which difficulties will arise when acquiring the phonology of the Macedonian language. Also, he/she should be willing to implement innovations and novelties in the methodology of the lesson.

УДК 811.163.3(091)
УДК 811.163.3*28
УДК 811.163.3*26
УДК 327.5:811.163.3(497.2:497.7)
УДК 32.091.5(497.2):811.163.3

ПО ПОВОД НАЈНОВОТО ИЗДАНИЕ НА БАН СО НАСЛОВ „ЗА ОФИЦИЈАЛНИЈ ЕЗИК НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА“

На 7 мај 2020 година беше промовирано најновото издание на БАН со наслов „За официјалниј език на Република Северна Македонија“ потпишано од 12 автори и 6 надворешни консултанти, а под раководство на проф. д-р Васил Николов, заменик-претседател на Бугарската академија на науките.

Главните тези на оваа книшка ни се добро познати зашто претставуваат официјален став на бугарската лингвистичка наука за наводното „непостојење“ на македонскиот јазик, кој е побиеен повеќепати со научни аргументи (Конески Б. *По повод најновиот напад на нашиот јазик*, Скопје 1948; *За македонскиот јазик*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Посебни изданија, кн 11, Скопје 1978; *Стаматоски, Т. Борба за македонски литературен јазик*, Скопје 1986; *Минова-Ѓуркова Л. Македонски јазик*, Ополе 1998.).

По брзиот прочит (се работи за книшка од вкупно 68 страници со многу фотографии), може да се забележи дека информациите главно се паушални и тенденциозни, без цитирање соодветна литература, направен е избор на „подобни“ личности од Македонија кои се анализираат, се обвинуваат познати македонски лингвисти за плагијат и ненаучни толкувања без соодветна поткрепа, се воспеваат потпросечни македонски писатели како прочуени зашто имале пробугарски ставови, па дури и се даваат насоки за македонските научници како треба да пишуваат и каков треба да биде македонскиот јазик во иднина. Згора на сè, се промовира и ново име на македонскиот јазик, а тоа е **северномакедонски бугарски јазик**.

Во вкупно 11 поглавја, поголемиот дел насловени како „Вистината за...“, ни се нудат искривени факти за историјата на македонскиот јазик, за имињата, за „бугарските“ книжевници од преродбата, за создавањето на книжевната норма, за „бугарската“ природа на македонските дијалекти итн. Книшката започнува со тезата дека „официјалниот јазик на Република Северна Македонија по своето потекло и структурно-типолошки карактеристики е југозападна писмено-регионална форма на бугарскиот јазик“ (с. 7), термин кој не постои во лингвистиката како наука, и понатаму се дадени „аргументите“ кои, според нив, ја докажуваат таа теза. Овде накратко ќе се осврнеме на ненаучноста на тие „аргументи“.

За историјата на македонскиот јазик

Старословенскиот, најстариот словенски книжевен јазик има огромно значење за развојот на словенските јазици. Во основата на старословенскиот јазик е солунскиот говор, односно говорот на македонските Словени од околината на Солун, врз основа на кој е создадено првото словенско писмо глаголицата. Глаголските старословенски ракописи (на пр. Зографско, Асеманово и Мариинско евангелие и др.), според локалните особености, ја потврдуваат поврзаноста со македонската територија.

Во современата палеославистика за јазикот на словенските ракописи од IX до XI век (познат како канонски) е прифатен терминот **старословенски** / **староцрковнословенски**, а терминот „старобългарски“ е единствен термин употребан од бугарските слависти. Неосновано е укажувањето за употребата на **старо/** и **новوماкедонски** (с. 11), зашто во македонската лингвистика воопшто не е позната употреба на терминот старомакедонски за јазикот од IX до XVIII век, ниту пак терминот новوماкедонски за периодот од XIX век.

Во врска со средновековното ракописно наследство поврзано со дејноста на Охридската и на Кратовската книжевна школа, се употребува терминот

црковнословенски јазик од македонска редакција. За словенската писменост веќе од XII век станува збор за **црковнословенски јазик** (во бугарската славистика „**среднобългарски**“) во кој навлегуваат бројни локални особености – се изделуваат одделни редакции, меѓу кои покрај **бугарската** се изделува и **македонска редакција**, пред сè, врз основа на правописните, фонетските и лексичките и др. особености.

На македонските особености на одделни црковнословенски ракописи се укажува одамна, на пр. во студиите за Добромировото евангелие (Jagić 1898), Болоњскиот псалтир (Щепкин 1906), Охридскиот апостол (Кулбакин 1907). Во МАНУ, Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ и др., издани се повеќе ракописи во коишто е одразена македонската редакција на црковнословенскиот јазик, на пр. Струмички апостол, Григоровичев паримејник, како и Вранешнички апостол, Радомирово евангелие, Радомиров псалтир, Загребски триод, Орбелски триод, Македонско четвороевангелие, Карпинско евангелие и др., со јазична анализа што го потврдува нивното македонско потекло.

Неспорен факт е дека за македонската средновековна писменост е карактеристична конзервативноста, верноста кон кирилometодиевската традиција – глаголицата подолго се одржала, за што сведочат глаголските вметнувања во кирилските ракописи (Охридски апостол, Битолски и Шафариков триод и др.).

Ако доказ за „бугарскиот карактер“ на старословенскиот јазик се открива во двотомниот „Старобългарски речник“, потврда за посебноста на македонската редакција претставува „Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција“, меѓународно координиран проект преку Комисијата за црковнословенски речници при Меѓународниот славистички комитет. Речникот ја опфаќа лексиката на македонската писменост од XII до XVI век, а методолошки се надоврзува на четиритомниот „Речник на старословенскиот јазик“. За редакциските речници се оформени посебни правила за правописно-фонолошка и граматичка презентација, а иако основниот лексички фонд има општословенски карактер, голем број ретки лексеми, временски или регионално обележани, одразуваат карактеристики на одделни словенски средини, па и на македонската.

Во рамки на Комисијата за црковнословенски речници при Меѓународниот славистички комитет се работи на „Споредбен индекс кон речниците обработувани во рамките на Комисијата за црковнословенски речници при Меѓународниот славистички комитет“.

За преродбениците

При истражувањето на јужномакедонските дијалекти од страна на Ватрослав Облак во 1891 и 1892 год., авторот ја одбележува на неколку места важноста од проучувањето на овие дијалекти за старословенските проучувања: „Без вистинско познавање на јужномакедонските дијалекти, особено на дијалектот кој се зборува во околината на Солун, не е можно конечното разрешување на прашањето на старословенскиот. Во врска со македонските дијалекти во поново време на преден план стои пред сè нивниот однос кон бугарските и српскохрватските дијалектни групи. Се работи за тоа во последно време многу спорно прашање, дали словенските жители на Македонија се Бугари или Срби. Од филолошка гледна точка прашањето се постави така: **дали повеќе карактеристични особености на различните македонски дијалекти зборуваат во прилог на потесна врска со бугарските или српскохрватските дијалектни групи?** Дали жителите ќе се декларираат како Бугари или Срби, нека одлучат самите, испитувањето на ова прашање не е предмет на словенската филологија“ (В. Облак, *Македонски студии*, 1994). Значи, се застапува за научен пристап во своите истражувања и не дозволува пропагандите на кои е сведок да влијаат на оформувањето заклучоци за македонските дијалекти.

В. Облак преку своите истражувања ја потврдил македонската теорија на Јагиќ за основата на старословенскиот, одбележувајќи дека: „мислењето за македонскиот извор на старословенскиот јазик се потпира врз сочуваниите носии самогласки, на изговорот на Ѓ, на ШТ, ЖД (tj, dj) и О и Е за њ и њ“ (Облак, *Македонски студии*, 1994:

6). Во својата студија *Облак* терминолошки балансира меѓу бугарската наука во тоа време, која делумно и ги финансирала неговите проекти, и научните факти во истражувањето, така што е видливо разликувањето на македонски и бугарски дијалекти. Примери: при коментарот за развитокот на старословенските полувокали (ѝ и џ) *Облак* забележува: „Бојата на тонот во македонските и бугарските дијалекти не е насекаде иста како, на пример, во редуцираните вокали на меѓусебно сродните германски дијалекти“; „Како воопшто во јужнословенското јазично подрачје, така и во македонските дијалекти загубена е секоја разлика меѓу ѝ и џ кај р и л.“; „Консонантниот систем на македонските и бугарските дијалекти има посредничка положба помеѓу консонантниот систем на јужнословенските дијалектни групи...“; во писмата упатени до Јаѓиќ, *Облак* ги споменува пропагандите од страна на Србите и Бугарите во врска со македонските дијалекти и одбележува: „многу тешко ми падна на срцето што во мојата расправа за македонските дијалекти...во предговорот треба свечено да изјавам дека научните резултати нема да бидат користени за политички цели. Не треба да се споменува ни зборот „српски“ ни „бугарски“. Тука мора да се оперира конечно само со Х и У.“

Првата половина на XIX век на територијата на Македонија постои поделба во социолингвистички контекст: како престижен јазик во јужните области се јавува грчкиот, додека во останатите делови улогата на престижен јазик ја има црковнословенскиот, поради што овој јазик вршел влијание врз новите форми на писмениот јазик засновани на народните говори. Со појавата на дамаскините во периодот од XVI до XIX век (во Македонија биле создадени околу 200 дамаскини) – зборници со морално-поучна содржина во кои навлегуваат јазични елементи од народните говори, во Македонија започнува употребата на народните говори во приватното и во официјалното општење. Во однос на структурата на населението, при користењето на именувања на етницитети во Османската Империја се користи терминот „милет“ што означува „националност определена од религиозно дефинирана заедница“, па така со зборот „Турчин“ се означувал муслиман без оглед на јазикот, додека со „Рум“ (односно Грк) се означувал православен христијанин, но не задолжително гркофон. Терминот „Бугарин“ (Болгарин) бил употребуван за луѓето кои зборувале јужнословенски дијалекти од Црното до Јадранското Море. За овој период е особено карактеристично тоа што во Македонија се води борба од една страна против грчката доминација во црквата и училиштата и, од друга, за употреба на народните говори и избор на дијалектната основа за литературниот јазик. Дополнително, грчкото влијание се огледува и во фактот дека разни преводи на евангелија, авторски дела и сл. биле пишувани на народен говор, но со грчки алфавит. Особено важно во овој период е објавувањето на Четиријазичникот на **Хаџи Данил** од Москополе во 1802 год. кој е првиот објавен текст што опфаќа македонски дијалект – се работи за охридскиот говор; намената на овој речник била да се елиминираат Албанците, Власите и Словените. Именувањето, пак, на јазикот како „бугарски“ (болгарски) кај пишувачите и составувачите на зборници никако не може да се интерпретира во современ контекст, односно како што потенцира П. Хил (Hill P. “Language Standardization in the South Slavonic Area”. *Sociolinguistica* 6. Tuebingen, 1992) терминот веројатно означува само народен јазик. Овде треба да се спомене еден сличен ракопис насловен како „Македонски лексикон од 16 век“ (Un Lexique Macédonien du XVIe siècle) кој е издаден во 1958 год. од Ч. Цанели, професор на Римскиот универзитет и од А. Вајан, професор на Школата за високи студии во Париз. Според Вајан во материјалот е претставен говор од Костурско, а се смета дека авторот е некој школуван Грк.

Јоаким Крчовски (по потекло од Кичево, с. Осломеј, починал 1820) живеел во североисточна Македонија и е автор на пет книги со религиозно-поучна содржина; од јазичен аспект во основата се поставени североисточните македонски говори, но во неговиот говор не биле потиснати сите западномакедонски особености. Како една индикација е неговото акцентирање на сопственото име „даскала Крчовскаго“ или на името „Димитрија“ на насловната страна на „Митарства“ и на „Слово за страшниот суд“. **Кирил Пејчиновиќ** (с. Теарце, Тетовско околу 1770 – 1845 Лешок) игумен на Марков манастир, Скопско и на Лешочкиот манастир; се посветил на книжевната работа и ги издал книгите „Огледало“ во Будим 1816 год. и „Утешение грешним“ во

печатницата на Теодосиј Синаитски во Солун во 1840 год. и Житие на кнез Лазар. Како основа во книгите е земен тетовскиот говор со елементи од централните македонски говори, сепак, со значително присуство на црковнословенскиот кој ја претставува црковната традиција. Отпорот кон грчката црква силно ја одбележал дејноста на **Константинов-Цинот** (1820–1882) од Велес којшто во своите дела употребува словенска книжна лексика и интернационализми, додека присуството на србизми во неговиот јазик сведочи за влијанието на српскиот фактор. Својот јазик го именува како „славено-болгарски“ или „болгарски“, а во граматичка смисла се застапува за архаизација на писмениот јазик. Интересна е една реакција на уредникот на „Цариградски вестник“ од 1851 год. кој го напаѓа јазикот на Цинот: „...секој може да види дека тој е различен од нашиот пишан и говорен јазик...Нека ни простат жителите на Скопје, заедно со сите оние кои зборуваат сличен јазик, бидејќи тие не го разбираат нашиот јазик, не можат ниту да го зборуваат.“ (Димитровски и др. *За македонскиот јазик*, 1978: 23). **Партениј Зографски** (1818 – 1875) е еден од оние што се застапува за заеднички македонско-бугарски јазик, под влијание на идејата на Илиризмот која имаше своја паралела во идејата за обединување на Словените во Турција. Тој во „Мисли за болгарскиот јазик“ од 1858 се изјаснува дека македонското наречје не само што не треба да биде исклучено од општиот писмен јазик, туку „ќе беше подобро ако се примеше за главна негова основа“, затоа што е пополнозвучно и побогато, а претставници се југозападните делови на Македонија. Всушност, неговата концепција се јавува како една форма на македонска опозиција кон бугарскиот јазик, за што како показател се јавуваат негативните реакции на бугарските учители кон становиштето на Зографски, како и на **Кузман Шапкарев** (1834 – 1908) кој објавува во 1874 учебник насловен „Мајчин јазик“. Со ова Шапкарев предизвикува реакција од редакцијата на весникот „Ден“ (1875) за што еден читател охриданиец напишал дека Шапкарев само настојувал книгите „што се назначуваат за нашите краишта да се напишани по тукашното наречје, зашто децата полесно можат да ги разбираат и нема да си губат толку време како сега со *бащинъ јазикъ*“, по што од весникот реагирале со зборовите: „каква полоша мисла од таа треба да има г. Шапкарев? Тој знае каде цели. Денес букварче, утре други учебни книги и туку ќе видиш ти извадил и ти составил и некоја историја на македонскиот народ и др.“ (Ристовски Бл. *Македонија и македонската нација*, Скопје, 1995). **Димитар Миладинов**, учител од Струга (1810 – 1862) се истакнува во борбата за изгонување на грцизмот во училиштата и црквите; тој, заедно со својот брат Константин (1830 – 1862) по советот на В. Григорович кој престојувал во Македонија, се занимаваат ревносно со собирање македонски народни песни кои ги објавуваат во Загреб во 1861. Застапени се 600 македонски песни, а вклучени се и 70 бугарски песни запишани од В. Чолаков, по барање на ѓаковскиот бискуп. Биле подготвени и богослужбени слова, како и нотни записи на песните од Наум Миладинов, но подоцна биле исфрлени. Преку македонската народна песна се придонесе многу за развојот на македонската национална култура, а Константин истакнува дека: „свекој род саде со својот јазик можит побрго да се просветит“. Преку своите песни напишани на струшки говор Константин Миладинов го покажува стремежот кон употреба на народниот говор како основа за литературниот јазик. **Григор Прличев** од Охрид (1830 – 1893) како исклучителен поет се истакнува со својата поема на грчки „Армадолос“ со која победил на поетскиот конкурс во Атина 1860 год.; на грчки ја пишува и поемата „Скендербеј“ (1862), а ги преведува и хомерските епови „Илијада“ и „Одисеја“ од старогрчки, „Орландо Фуриосо“ од италијански и др. Во врска со преводот на Илијада кој Прличев го правел на покана на списанието „Читалиште“, печатен во 1871 год., кн. 11–16, како пресудна за неговата судбина е критиката на Н. Бончев во „Периодическо списание“ (1871) за лошиот јазик и прекумерните скратувања. Всушност, самиот Прличев во своите белешки пишува дека преводот ќе биде скратен, дека преведува во десетерец, а за бугарскиот вели дека не го познава добро. Преводот го има како основа црковнословенскиот со употреба на бугаризми и русизми. Прличев покрај својата дејност како учител, се истакнал и како исклучителен оратор со беседите кои ги изрекувал по разни поводи во училиштата, одбележувањето на Св. Кирил и Методиј, Св. Климент и др. секогаш со стремежот за искоренување на грцизмот и воведување настава на мајчин јазик. Карактеристично е

дека во беседите се служи со охридскиот говор, како на пример во „Чувај се себеси“ (1866), во „Беседата за современата настава во училиштата“ (1883), „Беседата за жртвите“, „Говор одржан на 28 мај 1867“ и др. Во „Беседата за Кирил и Методиј“ истакнува: „ – О колко бехме за окајание ние Македонци! Милиони души от стотини години напред празнуваха денот на Св. Кирил и Методиј а ние едва сега скоро започнахме да ги празнуваме. Православни и Католици празнуваха денот на Македонските свјатии, а ние Македонци не знаехме ни делата, но нито имената на македонските свјатии...“ Во својата „Кратка словенска граматика“ (1868) во која се застапува за еден општословенски јазик базиран на старословенскиот се служи и со избрани примери од македонските народни говори, поточно од с. Бобошчица, со упатувања „во Македонија“ итн. **Димитар В. Македонски** (с. Емборе, Кајларско, починал 1898) меѓу 1867 и 1868 објавил три учебника, а неговиот јазик бил близок до западномакедонскиот на Зографски, со тоа што вклучувал и особености на неговиот егејско-македонски дијалект (редуцирање на неакцентираниите самогласки е>и, о>у); тоа претставува еден од обидите за синтетизирање на македонските дијалекти во литературен јазик. Најраниот печатен израз на посебен македонски идентитет е изразен од **Горѓија Пулевски** од Галичник (1838? – 1895) кој во еден од своите учебници наведува: „Наше отачество се велит Македонија и ние се именуваме Македонци“; „македонскиот јазик је најсроден со црковно-славјанските книги и тој је старославјански“. Во 1878 ја објави првата македонска револуционерна поема „Самовила Македонска“, а во 1880 во Софија е објавена неговата граматика „Славјанско-населенска-македонска слогница речовска“ која претставува стремез за еден македонски литературен јазик. Во 1892 е објавена првата историја „Славјанскомакедонска општа историја“; со своите дела Пулевски се истакнува со македонистички идеи во поглед на јазикот и на националното чувство. Овде треба да се спомене и **Темко Попов**, претставник на тајниот Македонски комитет во Софија, кој во текстот „Кој е крив“ и во писмото до Д. Бацовиќ од 1887 се застапува за воведување македонски јазик во училиштата и изразува македонска национална свест: „Националниот дух у Македонија до такво дередже денеска је стигнал, штото ни сам Исус Христос да слезит од небо не можит да уверит Македонца оти тој е блгарин или србин“ (цитирано во *Македонски јазик* 1998). **Марко Цепенков** од Прилеп (1829-1920) како изворен расказувач има голема заслуга за собирање на македонски народни умотворби и приказни. Неговите собрани материјали излегуваат во 1888 во „Зборник на народни умотворения, наука и книжнина“, понатаму во 1900 до 1906 во истиот Зборник (Цепенков, М. *Обрани ѝворби*. Скопје, 1974). Покрај оваа дејност, тој се јавува како автор на драмата за Спиро Црне објавена во в. „Автономна Македонија“ во 1903, Автобиографијата, Записките за македонските војводи, неколку песни во в. „Глас македонски“ во 1896, чиј редактор бил К. Шахов претседател на Младата македонска книжевна дружина и пријател на Гоце Делчев; потоа, песната „Мајка Македонија ги советува своите чеда да востанат против тиранијата на Турците“ во в. „Автономија“ во 1899, весник на македонската емиграција во Софија. На последно спомената песна се потпишува со псевдонимот *Еген ѝпросѝ Македонец*, а првите нејзини стихови гласат: „Чеда жални, вие Македонци, до кога ќе лежите под Турци?“.

Со дејствувањето на младата македонска книжевна дружина во Софија започнува и издавањето на списанието „Лоза“ од јануари 1892, во кое се употребувала реформирана македонска ортографија и азбука, како и 'македонизми' во фонетиката, морфологијата и лексиката (употреба на апостроф ' кај палаталните консонанти, членска форма –от, дифтонзите се пишуваат како диграфи ю - *iy*, я - *ia*, употреба на предлозите **во**, **со** наместо **във**, **със**, предавање на групата *dj* со **гi** наместо со **жд** и др.). Во бугарската јавност се огласиле негативни реакции за „Лоза“ со коментар дека тие сметале дека нивна татковина е Македонија, дека е таа населена со посебно словенско племе наречено Македонци. Лозарите извршиле значајно влијание врз Крсте Мисирков (1903) кој самиот ги карактеризира како основа на новото движење во Македонија, движење кое има за цел да се одделат македонските интереси од бугарските со воведување на едно македонско наречје на степен на литературен јазик за сите Македонци. Бугарските власти го забрануваат печатењето на Лоза и ги прогонуваат македонските сепаратисти.

За македонските имиња

Македонскиот топономастикон, по својата генеалогичка, главно, има словенски карактер, покрај помал процент на адаптирани топоними од турско, грчко, латинско и супстратно потекло. Споредбата на истородни топоними кои се наоѓаат на територијата на Бугарија и на Македонија што се претставуваат во книгата како „чисто“ бугарски е апсолутно неodrжлива. Македонските ономастичари имаат бројни студии посветени на топонимски паралели меѓу македонските топоними и топонимите од други словенски топонимски системи, како на пр.: хрватски, српски, словенечки, чешки, полски итн., но ниту еден не се произнесол дека сите топоними што се семантички и структурно идентични или слични „се присвоени“ или „украдени“ од македонскиот топономастикон од страна на јужнословенските, западнословенските или источнословенските народи. Напротив, секој сериозен ономастичар што се занимава со проучување на словенските топономастикони ги третира како општословенски, т.е. како заеднички за сите Словени.

Во однос на презимињата неodrжлива и ненаучно е фундирана тезата дека сите презимиња во Македонија на завршок -ов се бугарски, а презимињата на -ски со декрет им се наметнати на Македонците за да се разликуваат од бугарските. Презимињата на -ов/-ев во македонскиот топономастикон во својата основа имаат лично име, додека оние образувани со суфиксот -(ев/-ов)ски во основата имаат фамилијарни имиња, како што се: Петревци, Стојановци, Драгановци, Воденичаровци, Рибаровци и др. И двата суфикса имаат словенско потекло и се карактеристични за образувања презимиња и кај другите словенски народи: Руси (Ана Павлова, Горбачов, Рахмаџинов, Достоевски и др.); Полјаци (М. Склодовска, З. Тополињска, Вроцлавски, Соколовски итн.); Чеси (Навратилова, Хауптова); Срби, најчесто од Војводина (Јован Кирилов, Васиљев и др.). Неверојатно ни се чини дека сиве претходно наброени презимиња, според бугарските лингвисти, се, исто така, – бугарски?!

За македонските дијалекти

Во делот посветен на македонските дијалекти (с. 40–50), изнесени се неистинити искази, кои методолошки ниту се издржани ниту пак прифатливи за која било наука. На самиот почеток од овој дел како доказ за „бугарскиот“ карактер на дијалектите од „географската област Македонија“ авторите наведуваат дека населението во Албанија го определува својот говор како „нашенски“ кога општат со гости од Бугарија. Тоа не е никаков научен доказ дека се Бугари, а пак уште помалку дека јазикот им е бугарски. Само како пример, ако се истражувачите од Србија или од Русија, тогаш како ќе се толкува поимот „нашински“?! Во последниве 10 години и македонски и странски слависти во своите истражувања на овој терен имаат забележано дека се користи терминот „наш(инс)ки“, но со оглед на деценискиот недостаток на општествена поврзаност со матичната земја, тоа е вообичаена реакција на говорителите, а за несомнениот македонскиот карактер на тие дијалекти зборуваат фактите изложени во дијалектолошките монографии за овој регион. Затоа, пак, бугарските експлоратори што биле на терен во Албанија, не познавајќи ги добро тамошните дијалекти (разбирливо, не се нивни!) даваат погрешни транскрипции на примери во книшката каде што и акцентирањето и предавањето на гласовите е погрешно. Пр.: „Мѡйѡе деѡѡ̄ ѡи расѡѡ̄ѡе мѡѡ̄ка ми до ѡриѡѡ̄ѡѡѡѡи ...“ „Шѡ̄ к’е зѡзборѡѡѡ̄ дѡѡѡ̄ѡѡѡ̄ (деѡѡ̄ѡѡ̄) ...“ (с. 41).

Во продолжение на тезите го вметнуваат и името на познатиот руски истражувач Афанасиј Матвеевич Селишчев, притоа селективно ги даваат неговите научни мисли и ги ставаат во сосема друг контекст. Еве што вели самиот тој во *Очерки по македонској дијалектологијѡ*: „Славјанскѡе говорѡѡѡ̄ Македѡниѡѡ̄ вѡ течѡеѡѡ̄ последнѡѡѡ̄

50 лять были объектомъ политическихъ и публицистическихъ споровъ и кровавыхъ распрей, но не были въ полномъ ихъ объемѣ предметомъ научнаго изслѣдованія. Все то, чѣмъ мы располагаемъ для изученія современныхъ македонскихъ говоровъ, заключается въ записяхъ и немногихъ описаніяхъ.“ („Словенските говори во Македонија во текот на последните 50 години биле предмет на политички и новинарски спорови и крвави пресметки, но не биле во полн обем предмет на научни иследувања. Тоа со што располагаме за изучување на современите македонски говори се состои од записи и неколку описи.“)

Точно е тоа дека има труд од него „Полог и его болгарское население“, но има и „Славянское население в Албанији“. Прашање до колегите од Софија: Зошто не и бугарско население во Албанија? Впрочем, неговиот ученик Бернштејн, кој се смета за основач на проучувањата на современиот македонски јазик во Москва има запишано дека токму Селищев во својот курс по словенска филологија одржан во 1938 година во Москва го споменал и македонскиот јазик и ја одобрил статијата на Бернштејн посветена на македонскиот јазик. Имено, Бернштејн (С. Б. Бернштейн. *Зигзаги памяти*, Москва 2002: 228) пишува: „В предисловию переводчика было написано, что Селищев „един от най-авторитетните защитници на българските права над Македонија“. Это вызвало страшный гнев Афанасия Матвеевича... „Это дело болгар, и нам не следует вмешиваться в их дела, – говорил Селищев. Формирование национального сознания – сложный процесс... это дело политиков, а не учёных“. („Во Предговорот од страна на преведувачот беше напишано дека Селищев ‘е еден од најавторитетните защитници на бугарските права во Македонија‘. Ова предизвика страшен гнев кај Атанасиј Матвеевич... ‘Ова е работа на Бугарите, и нам не ни треба мешање во нивните работи‘ – велеше Селищев. ‘Создавањето на национална свест е сложен процес... тоа е работа на политичарите, а не на научниците‘.“). Околу состојбата со картографирањето на дијалектните пројави, авторите се повикуваат само на Бугарскиот дијалектен атлас, заборавајќи дека постои Општословенскиот лингвистички атлас со меѓународна славистичка редакција на која се застапени и пунктови од македонската јазична територија.

За создавањето на македонскиот литературен јазик

На 2 август 1944 г., на Првото заседание на АСНОМ, се воведува македонскиот јазик како службен во македонската држава и се започнува со работата на македонската азбука и правопис. Исто како и при реформите на бугарската азбука и правопис, имало повеќе различни ставови како тие да изгледаат и затоа се смениле 3 јазични комисији. Самата кодификација во 1945 г. е поставена врз идеите на Крсте Петков Мисирков изложени во книгата „За македонските работи“, објавена во Софија во 1903 г., само 3 години по кодификацијата на бугарскиот јазик од страна на М. Дринов. Тоа се: централното македонско наречје како народна основа, фонетскиот правопис и лексички фонд што вклучува избор од сите македонски дијалекти.

Од литературнојазичен, нормативен аспект, „јазикот секогаш има политичка димензија, бидејќи него ќе го нема без политичка одлука.“ (Babić S. *Hrvanija hrvatskoga*, Zagreb 2004: 122). Познат е цитатот на социолингвистот Макс Вајнрајх (Max Weinreich) – мисла слушната како коментар на едно од неговите предавања, дека „јазикот е дијалект со армија и морнарица“. Впрочем, реформата на бугарската азбука и правопис од 1945 г. е спроведена според Лениновата реформа на рускиот јазик од 1918 и реформата од 1921 година.

Македонскиот јазик со целата своја многуфункционалност на стандарден јазик, силата на зборовите и граматичките парадигми ги црпел и сè уште ги црпи од дијалектната разновидност, односно од богатството на дијалектите. Македонските дијалекти имале свој спонтан развој во којшто внатрешните јазични можности, поттикнати од ситуацијата на многујазичност на Балканот, ги доразвиле и ги прераспределиле на начин којшто е уникатен за македонскиот јазик во рамките на целиот словенски јазичен свет. Без да навлегуваме во детали, тука ќе ги наведеме прво

фонетските особености, како што е затврднувањето на меките согласки, сосем малата фонетска адаптација на гласовите во гласовната низа, фиксираниот акцент на третиот слог од крајот на зборот и акцентските целисти, особини со коишто македонскиот јазик во голема мера се разликува од бугарскиот на фонетско рамниште. Од друга страна, македонскиот јазик развил морфосинтаксички особености коишто во голем степен го оддалечиле од другите словенски јазици, а го разликуваат и од бугарскиот, а кои се предмет на истражување на домашни и странски македонисти, како што се: различната употреба на л-формата во двата јазика, комплетното изградување на парадигмите со *ке* за изразување на нефактивност (*ке* паднев – буг. *сях* да падна), македонското *шишо* наспроти бугарското *че*, употреба на *дека* наместо бугарското *да* во декларативни реченици, начинот на искажување на прекажаноста во двата јазика и низа други особености. Ако кон тоа се надоврзе балканскиот има-перфект чиј зародиш е забележан во ракопис од Крнино (Кичевско) од 1706 година, *ке* се сфати дека разликите меѓу двата словенски балкански јазика, македонскиот и бугарскиот, се големи, системски и иререверзибилни, резултат на вековни дивергентни процеси кои се непобитна реалност.

Употребата на еден јазик како официјален од страна на повеќе држави, што е потенцирано во публикацијата на БАН, каде се наредени редица примери од ист тип, на пр. случаите со англискиот, германскиот итн., не ја одразува светската лингвистичка реалност и не може да се употреби како аргумент дека македонскиот јазик е во основата бугарски и дека треба да се признае дека еден ист јазик се употребува како официјален во двете држави. Зошто не се споменати случаите кога една иста национална заедница употребува повеќе јазици, како на пр. Евреите? Зошто не се споменати случаите кога од еден дијасистем се добиваат повеќе стандардни јазици, како што е примерот со српскохрватскиот од кој сега функционираат четири засебни стандардни јазици: српскиот, хрватскиот, босанскиот и црногорскиот? Во науката не е дозволено да се прикажуваат само ситуациите кои ѝ одат во прилог на определена теза, туку треба објективно да се прикаже реалноста.

Заклучок

Она што може да се заклучи од првиот поглед на оваа книшка е дека ставовите на авторите не се научно базирани. Македонскиот јазик функционира како стандарден јазик веќе 75 години, рамноправен во рамките на Обединетите нации, со испишани илјадници страници во сите функционални стилови. Вештачките јазици, оние кои немаат жива основа не успеаја да го поминат тестот на времето. Таков беше случајот со есперанто, на пр. Македонскиот јазик кодифициран на народна основа го нема тој проблем. Тој е предмет на интерес на повеќе странски научници, како на пр., на Хорас Лант, професор на Универзитетот Харвард и студент на Роман Јакобсон, кој во 1952 г. објави „Грамматика на македонскиот литературен јазик“ на англиски, потоа Гард, Миниси, Пјанка, Хил, Лубаш, Фридман, Усикова, Крамер и др.. Застапен е во Општословенскиот лингвистички атлас (ОЛА), Европскиот лингвистички атлас (ЕЛА) (Atlas Linguarum Europae – ALE), Малиот балкански атлас. Македонскиот јазик се изучува и се изучувал на различни нивоа на повеќе од 30 универзитети во: Австралија (Мелбурн, Сиднеј), Австрија (Виена), Албанија (Тирана), Италија (Неапол), Канада (Торонто), Полска (Варшава, Краков, Катовице, Сосновјец), Романија (Крајова, Букурешт), Русија (Москва, Перм), САД (Чикаго, Чапел Хил, Портланд), Словенија (Љубљана, Марибор), Турција (Истанбул), Унгарија (Будимпешта), Франција (Париз), Хрватска (Загреб, Риека), Чешка (Прага, Брно) и др., а за научни проучувања бројката е многу поголема.

Тоа е реалноста. Секој што претендира себеси да се смета за научник мора да биде во согласност со времето. Основно човеково право е правото на употреба на мајчиниот јазик и на самоопределување. Секој обид да се постигне тоа со сила или уцена ќе биде неуспешен. Македонците не можат да се чувствуваат како Бугари, ниту да го сметаат бугарскиот јазик за мајчин. Впрочем, во последните 100 години, само за време на окупацијата од 1941 до 1944 година во поголемиот дел на Македонија

службен бил бугарскиот јазик, така што двата јазика се развивале одделно и притоа доста се оддалечиле.

Заедничката иднина треба да се гради со меѓусебна доверба и пријателство. Тоа ќе се постигне само доколку се прифатиме и вистински се почитуваме.

10.5.2020
Скопје

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“

Бр.
Датум:

Совет за македонски
јазик

До Владата на РС Македонија

- г. Оливер Спасовски, претседател на Владата

**Реакција од Советот за македонски јазик по повод изданието на БАН под наслов
„За официјалниот јазик на Република Северна Македонија“**

Пред неполна недела во издание на БАН во форма на книга и во електронска форма се појави книга под наслов „За официјалниот јазик на Република Северна Македонија“, потпишана од дванесет автори и шест надворешни консултанти, под раководство на проф. д-р Васил Николов, заменик-претседател на БАН.

Советот за македонски јазик пред македонската и странската научна и политичка јавност излегува со стојалиште дека овој материјал претставува најобичен памфлет со што се прави обид да се попречува афирмацијата на македонскиот јазик во меѓународни рамки, особено во НАТО и во ЕУ.

Нашата заедничка реакција е содржана во едноставната реченица:
Македонците секогаш зборувале и ќе зборуваат на македонски јазик!

За жал, овој материјал покажува едно неевропско однесување во 21 век, време кога народите во ЕУ и надвор од неа се сплотуваат и се трудат да ги релаксираат сите белези од минатото што може да предизвикаат непријатни чувства.

Советот за македонски јазик при Владата на РСМ се придружува кон сите напредни институции и луѓе во Европа и надвор од неа што градат пријателство и соработка меѓу државите и народите и, ценејќи ја големината на бугарската култура, ја повикува демократската бугарска јавност да го отфрли овој памфлет од низок стил.

Постоенето на македонскиот јазик со свој посебен дијалектен систем и со своја историја е апсолвирано прашање во светски рамки уште одамна и секој став што го негира овој непобитен факт го сметаме за свесна провокација.

Неочекувано и неприфатливо е ваква реакција да дојде од страна на една академско-научна институција од држава членка на Европската Унија.

Познато е дека се одржани многу конференции посветени на македонскиот јазик, литература, историја и култура на кои присуствувале еминентни професори и научници од целиот свет чии истражувања не соодветствуваат на ставовите на Бугарската академија на науките.

Придружувајќи се целосно кон реакциите на научната и културната македонска јавност, особено кон реакцијата на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, најавуваме збирка на текстови во книжно и во електронско издание за подобро запознавање на нашата и на странската јавност со стојалиштата на македонските научници и другите мислители од областа на македонската култура.

Претседател на Советот за македонски јазик

проф. д-р Људмил Спасов

Скопје, 12 мај 2020 г.

ПОЗДРАВНА РЕЧ-7 ЈУЛИ 2020 МАНУ

Почитувани академици, професори, научни работници, драги гости, дами и господа

Ми преставува особена чест да ве поздравам денес.

Зошто овој настан?

На 9 октомври 2019 година, бугарската влада официјално усвои документ со кој се определува Рамковната позицијата на Република Бугарија во однос на процесот за стабилизација и асоцијација на Македонија и Албанија. Според документот, македонскиот јазик, прво, не постои надвор од сегашните граници на нашата држава, и, второ, неговото постоење се признава само по 1945 година.

Истакнатите интелектуалци и членови на граѓанското општество во Бугарија, шокирани од Рамковната позиција на нивната Влада, од нејзиниот ултимативен и авторитативен карактер, веднаш, на 10 октомври 2019 година, започнаа петиција против официјалниот став на владата за напорите на Македонија за влез во ЕУ. Во петицијата се наведува дека „денешната Бугарија и денешната Северна Македонија се еднакви наследници на вековната култура и цивилизација.“

На 3 декември 2019 година МАНУ ја усвои повелбата за македонски јазик.

На 7 мај 2020 година излезе издание на БАН со наслов „Заофицијални јазик на Република Северна Македонија“ под раководство на проф. д-р Васил Николов, заменик претседател на Бугарската академија на науките, со кое БАН застана во одбрана на Рамковната позиција на бугарската влада.

Од тогаш, па се до денешни дни, МАНУ, Институтот за македонски јазик „КРСТЕ МИСИРКОВ“, Филолошкиот факултет „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“, и Советот за македонски јазик, излегоа со реакции, пишувања, колумни, и интервјуа како одговор на пишувањето на БАН. Тие реакции и пишувања

кулминираат денес, 7 јули, кога споменатите 4 институции промовираат 4 изданија за македонскиот јазик. На книга треба да се одговори со книга: нашата книга (составена од 4 книги) има 1400 страници.

Овие изданија и светската лингвистичка наука потврдуваат дека таканаречениот македонско-бугарски јазичен спор всушност не е спор, туку апсурд, зар е можно во 21 век да се оспоруваат основни човекови права. При прогласувањето на македонскиот јазик за „вештачки“, Бугарската академија на науките се потпира на две бесмислени тврдења: сличноста со бугарскиот јазик и политичкиот карактер на македонскиот јазик. Во однос на првото тврдење, постојат редица примери на јазици што се многу повеќе слични од македонскиот и бугарскиот, но легитимноста на секој од нив никогаш не е оспорувана. Во однос на второто тврдење, не само македонскиот јазик, туку и бугарскиот јазик е исто така конструиран во одреден политички контекст. Современиот бугарскиот јазик и современиот македонскиот јазик се кодифицирани врз основа на два географски оддалечени говори, кои се разликуваат по многу лингвистички карактеристики.

Единаесетто-вековната традиција на македонските и на бугарските јазични разновидносни, од 9 до 20 век, може да се сублимираат во една реченица: македонскиот и бугарскиот јазик се близнаци на ист јужнословенски родител, при што на компресираната временска скала од илјадници години во која годините се претставени со секунди, бугарскиот јазик е роден една до две минути пред македонскиот.

Што понатаму?

Се надевам дека овие случувања, еднаш и засекогаш ќе иницираат воспоставување на консензус меѓу политичките партии за јасни и непроменливи ставови во однос на националните (етничките, јазичните, културните) права на Македонците, но не на штета на другите етнички заедници, во и надвор од границите на државата Македонија. Во случај кога општеството е поделено, резултатите од изборните процеси се чувствителни на шумови (во форма на манипулации и дезинформации), што доведува, од една страна, до зголемување на политичката криза, и, од друга страна, потреба на нерамноправни коалиции заради освојување на власта. Досегашната историја покажа дека тоа секогаш било на штета на Македонците.

На крај, би сакал да им се заблагодарам на двигателите без кои ова нема да можеше да се реализира, лицата со неисцрпна енергија и иновативност за решавање на сите препреки пред кои се соочивме во реализација на овој проект, оние кои го поднесоа главниот товар на сите активности поврзани со овој настан: академик Кулавакова и дописен член Марковиќ.

Би сакал да искажам неизмерна благодарност на сите автори кои дадоа клучен придонес во книгите што денес се промовираат, промоторите академик Катица Кулавкова, проф. д-р Снежана Велковска, проф. д-р Димитар Пандев и дописен член Марјан Марковиќ, и лицата што помогнаа за техничко средување на изданијата: м-р Давор Јанкулоски им-р Бојан Петрески.

Уште еднаш на сите гости им благодарам за нивната посета.

Љупчо Коцарев¹

¹ lkocarev@manu.edu.mk

УДК 811.163.3(091)

УДК 930.85(497.7)

МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК – КОНТИНУИТЕТ ВО ВРЕМЕ И ПРОСТОР

Во својот зародиш, секој јазик има устен израз. За да се оформи еден природојазичен систем, неопходна е живата народна реч. Живата реч е најчувствителниот дел од јазикот, поради што во неа се одразуваат нијансите во доживувањето на физичкиот и метафизичкиот свет. Кусите говорни облици, како поговорките, гатанките, благословите, клетвите и јазичните игри, се иницијални облици на паметење на историјата и нејзините поуки. Долгите говорни облици, пак, какви што се митовите, приказните и преданијата, го пружаат почетниот модел на прераскажана историја. Во форма на усна говорна традиција, јазикот постои отаде границите на официјалната кодификација. Битно е да постои народ кој го зборува. Како огледало на живата реч, дијалектите ја пишуваат историјата на јазикот, а литературната норма ги одредува неговите над-дијалектни рамки.

Но, секој јазик се стреми да добие и свој писмен израз, затоа што човечката цивилизација, и самата развивајќи се, вклучува и потреба од писмено изразување, како во прагматична, така и во творечка смисла. Историјата познава примери кога еден јазик користи повеќе писма, повеќе азбуки, некои туѓи, некои автохтони. Чинот на кодификација на еден јазик е општествен, научен и институционален чин со којшто, во рамки на државните институции, се озаконува книжевната и граматичка норма на еден јазик. Чинот на кодификација, значи, е прашање на конвенција, па има и елементи на арбитрарност. Не случајно структуралната лингвистика на Де Сосир укажа на разликите меѓу двата поима: јазикот како граматички и функционален систем и говорот како жива реч. Еволуцијата на јазикот го отсликува културното и духовното зреење на една нација, затоа е дел од нејзиниот меѓународен и државен легитимитет.

Македонскиот јазик се вклопува во овој развоен образец. Неговата современа азбучна, граматичка, стилска и книжевна норма се утврдува во рамки на државните институции на Народна Република Македонија од 2 август 1944 (прогласување официјален државен јазик), преку 5 мај 1945 (азбуката), 7 јуни 1945 (*Правойсой*), јануари 1946 (*Грамајикајѝа* на Круме Кепески), но неговото постоење, неговиот историски развој, неговата дијалектна мапа, неговата илјадалетна меморија се следи во раскошното усно народно предание, во народната култура и творештво. И многу повеќе од тоа, македонскиот јазик ја добил својата општествена, црковна и научно заснована канонизација во средината на 9-от век, заедно со другите јужнословенски и словенски народи.

Непобитен факт е дека наречјето на македонските Словени од подрачјето на Солун, Егејска Македонија, е одбрано да биде основна и доминантна карактеристика на старо-словенската црковна и книжевна јазична норма. Живата македонска реч е засекогаш впишана во првата научно призната норма на општословенскиот јазик на којшто се направени првите преводи на светите книги. Старословенската (средновековна) книжевна норма е споделено јазично и културно наследство на сите словенски народи, тоа ја чини нејзината важност која ги надминува локалните граници и претставува европска и цивилизациска придобивка.

Тој чин на нормирање на старословенската јазична норма укажува на фактот дека во 9-от век постоела една јазична стварност која повеќе не можела да се премолчува и дека бил созреан мигот таа да добие своја граматичка норма, своја азбука. Живата реч на Словените, вклучително и на македонските Словени, не само од солунскиот крај, туку и од просторите на цела етно-географска Македонија, постоела векови пред кодификацијата на првата азбука, глаголицата, што ја устроиле светите Кирил и Методиј. Постојат докази за тоа како се изделуваат, од старо-словенската матрица, одделните јазични редакции на македонскиот, бугарскиот, српскиот, рускиот и другите јазици. Слободно, иаконеделикатно, би се рекло дека сите словенски јазици се подоцнежни норми на општословенската матрица. Бугарското кнежевство релативно рано ја официјализира старата кирилица (893), додека во македонските книжевни центри уште долго се употребувала глаголицата. Низ вековите, текстови и записи на македонски јазик се пишувани и со помош на грчкиот алфавет и римската латиница.

Во 19-от век имало одредени обиди за создавање заеднички словенски јазик создаден од двата јазика, од (славјано) македонското и (славјано)бугарското „наречје“. Тогаш македонскиот учен Партениј Зографски предложил основата на тој заеднички јазик да бидат југозападните македонски говори, затоа што – сметал тој – се поубави од бугарските. Таа иницијатива не била прифатена од бугарските филолози, за што подоцна има полемики меѓу нив.

Во услови на укината Охридска архиепископија која, од X век до 1767, претставувала заштитен јазичен и културен, а не само православен чинител на Македонците, во услови на вековна јазична, економска, политичка и образовна доминација на византиските Грци, во услови на нееднаков однос на западноевропските политички центри спрема балканските народи, во услови на извесна воздржаност на младата македонска буржоазија која не ги поддржувала финансиски македонските јазични и национални процеси, подоцна, кон крајот на 19 век, и во услови на недвосмислени антимакедонски пропаганди, било цело чудо како се јавувале индивидуални обиди да се создаде граматика на македонскиот јазик.

Па сепак се создавале, и сепак најчесто цели изданија биле уништени и исчезнати по печатниците во Цариград, Солун и Софија. Такви се граматиките

на Партениј Зографски (1858) и Венијамин Мачуковски (1872), на Крсте Мисирков (1903), па и на Димитрија Чуповски (1902) и неговото Македонско научно-литературно друштво во Петроград.

И покрај сè, денес располагаме со неколку значајни изданија за македонската јазична и национална посебност. Сите обиди да се проучат и да се покажат спецификите на македонските народни говори, вклучително и оние кои се плод на запишувањето на македонската усна книжевност, претставуваат обиди за кодификација на македонскиот јазик и ја испишуваат предисторијата на кодификацијата на современиот македонски книжевен јазик. И сите сведочат за природниот историски развој на македонскиот јазик: во соодветни историски услови се добиваат и соодветни резултати.

Со други зборови, анахроно е денес, и научно неосновано, да се тврди дека македонскиот јазик е „писмено-регионална норма на бугарскиот јазик“ и дека треба да се третира како „официјален јазик на Северна Македонија“. Македонскиот јазик има свој особен развоен, граматички и дијалектен систем различен од бугарскиот и српскиот. Блискоста меѓу јазиците не ги негира разликите кои постојат меѓу нив.

Еволуцијата на сите соседни јужнословенски јазици се одвива низ заемни влијанија и во непосредна комуникација. Просторот си го прави своето, исто како и времето. Сите имаат долга многувековна историја, но релативно млад книжевен стандард. Врз стандардизацијата на јужнословенските јазици влијаеле многу фактори, а не само лингвистичкиот. Впрочем, јазикот не е исклучиво лингвистичка категорија. Во него се вкрстуваат знаците со значењата, културата со нацијата, историското со митското време, меморијата со имагинацијата. Затоа, историските вистини за македонскиот јазик не смеат да бидат игнорирани, уште помалку ревидирани.

Колективната монографија посветена на развојот на македонскиот јазик, од IX до XX век, го следи „континуитетот на македонскиот јазик во време и простор“, како што гласи и уводниот текст на академик Љупчо Коцарев, претседател на МАНУ, кој во рамки на повеќе интердисциплинарни проекти го има проучувано македонскиот јазик. Во овој том се застапени студии на академик Ѓорѓи Поп Атанасов и на колегите од Филолошкиот факултет, Институтот за македонски јазик и Институтот за македонска книжевност: Емилија Црвенковска, Лилјана Макаријоска, Илија Велев, Александра Ѓуркова, Димитар Пандев, Веселинка Лаброска, Елка Јачева-Улчар, Симона Груевска-Маџоска, Гоце Цветановски и Валентина Миронска-Христовска.

Во дванаесетте студии објавени во оваа монографија, се аргументира, од разни научни оптики – кирилметодиевистичка, црковнословенска, преродбенска, дијалектна, граматичка, социолингвистичка и информатичка, јазично-историскиот континуум на македонскиот јазик од IX – XX век. На крај, би сакала да верувам дека научната аргументација за македонскиот јазик, изнесена во овој и во другите изданија на МАНУ и на ИЦАЛ „Божидар

Видоески“, ќе добие третман на стратешки интерес на македонската држава во нејзините внатрешни и меѓународни политики.

Уважени дами и господа, треба ли, после сè, да пледираме дека научната аргументација за македонскиот јазик, изнесена во овој и во другите изданија на МАНУ и на ИЦАЛ „Божидар Видоески“, треба да има третман на стратешки интерес на македонската држава во нејзините внатрешни и меѓународни политики?

Треба ли да потсетуваме дека македонскиот јазик е цивилизациска мисија, а не локална и дијалектна норма?

Катица Ќулавкова¹

¹ kkulavkova@gmail.com

ПОГЛЕДИ ЗА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Почитувани

Книгата што треба денес да ја претставиме пред македонската и светската општествено-културна и научна јавност е подготвена во рекорден рок, за еден месец. Имено, на одделни седници на Научниот совет и на Советот на Институтот за македонски јазик како и на Советот за македонски јазик при Владата на РСМ во текот на мај 2020 година се донесоа исти одлуки: да се објави зборник на трудови од научни истражувања и согледувања во сите области на македонистиката, почнувајќи од кирилородиевскиот и црковнословенскиот период до современата состојба, на сите рамништа (историско, дијалектно, ономастичко, лексичко, фразеолошко, социолингвистичко, комуниколошко, дидактичко, културолошко, споредбено со другите словенски и несловенски јазици).

Се чини, повод за објавувањето на Зборникот е повторното и повтореното негирање на македонскиот јазик од страна на БАН со објавувањето на веќе познатата книшка. Но, причината е многу подлабока. Уште еднаш да фрлиме поглед на нашиот јазик од сите негови аспекти, и тоа не само ние, туку и нашите драги колеги, научници од највисок ранг во светот. Наши пријатели и соработници кои не можат да замижат пред научната вистина дека македонскиот јазик постоел и ќе постои на мапата на светот. Се разбира, ова е само еден дел од чувствувањата на 75 години од кодификацијата на македонскиот јазик, 75 години македонска азбука и правопис. Зборникот е наш придонес кон одбележувањето на значајните годишнини. Нашето вистинско чувствување на овие годишнини, всушност се одвива преку постојаната грижа за македонскиот јазик и претставувањето пред светската лингвистика.

За поздравување е фактот што коиздавачи на овој импозантен Зборник се четирите институции Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, МАНУ, Советот за македонски јазик при Владата на Република Северна Македонија и Филолошкиот факултет „Блаже Конески“. Всушност, ваквата организација за изучување и промовирање на македонскиот јазик треба да биде

нешто што ќе не обединува и сплотува. Бидејќи, македонскиот јазик е подеднакво наш, или како што вели нашиот патрон Мисирков „ние сме должни да милуваме нашиот јазик, зашто тој ет наш; милоста кон народниот јазик ет наш долг и наше прао“.

Како што веќе споменав, не е првпат, и веројатно, нема да биде ни последен, македонскиот јазик да биде предмет на напади од најразличен тип. Затоа во Зборникот ги објавуваме реакциите на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ и реакцијата на Советот за македонски јазик. Но, и фототипно ја преобјавуваме книгата „За македонскиот јазик“ подготвена од Тодор Димитровски, Блаже Коески и Трајко Стаматоски како одговор на еден ваков сличен напад во далечната 1978 година од страна на нашиот источен сосед. Книгата е веќе објавена и нашата ВЕБ-страница.

Како фототипни ги објавуваме и трудовите на Радмила Угринова-Скаловска, За бугаризмите во македонскиот јазик од 1968 година, објавено во сп. Македонски јазик, и на Коста Пеев, Македонските дијалекти во светлината на најновите достигнувања во лингвистичката географија, Предавања на Семинарот за македонски јазик, литературата и културата а по повод објавувањето на бугарскиот лингвистички атлас во кој нашата целокупна јазична територија е претставена како бугарска. Тука е и текстот на Т. Стаматоски за континуитетот на оспорувањата на македонскиот јазик.

Зборникот е објавен на 700 страници со 44 учесници од сите лингвистички центри во земјата, од кои пак, 14 автори се од други држави од целиот свет (Америка, Канада, Полска, Хрватска, Русија, Словенија, Норвешка, Јапонија) со меѓународна редакција од 9 земји, и тоа: акад. Виктор Фридман (САД), акад. Златко Крамарик (Хрватска), акад. Ала Шешкен (Русија), проф. д-р Даринка Гортан-Премк (Србија), проф. д-р Кристина Крамер (Канада), проф. д-р Макеј Кавка (Полска), проф. д-р Петер Рау (Германија), проф. д-р Бранко Тошовиќ (Австрија), проф. д-р Иво Прањковиќ (Хрватска).

Пред да започнам со претставувањето на конкретните наслови во Зборникот, ќе кажам уште неколку повеќе или помалку познати работи. Македонската јазична територија веќе повеќе од еден век постојано се намалува. Македонија е поделена и нејзината територија се наоѓа во четири држави на Балканот. Ние граничиме самите со себе. Македонија е централна земја на Балканот и таков е и нејзиниот статус во Балканскиот јазичен сојуз за што пишуваат дел од учесниците во овој зборник, особено дијалектолозите. Ама сега некој смисли дека ние сме биле Западен Балкан. Можеби затоа што Бугарија е Источен Балкан (?) или заради нешто друго. Многумина од авторите

во зборникот истакнуваат колку е македонскиот јазик посебен и инетресен од научен аспект имајќи ги предвид јазичните особености кои го издвојуваат од другите словенски јазици, а во многу нешта го доближуваат до балканските несловенски јазици. Како централна на Балканот, низ Македонија поминуваат многу патишта, а со тоа поминале многу народи, војски, освојувачи и сите оставиле свој белег во јазикот, во топонимијата, во легендите, во приказните.

Ќе ви раскажам една семејна историја. Мојата историја но и историја на многу македонски семејства со иста или слична судбина. Моето семејство Русковци, потекнува од с. Зборско, Мегленско сега во Република Грција. Во виорот на војните на Балканот, во 1916 година биле принудени да го напуштат родното огниште и да заминат дел во Бугарија, дел се симнале во полето во сегашна Грција, а дел го поминале сртот на Кожув планина и дошле во Тиквешијата. Така јас имам роднини во три држави кои сега веројатно се декларираат како Бугари и Грци. Ама имам податок дека во атарот на селото Зборско и по повеќе од еден век, тамошните жители паметат каде се наоѓа Русковата шума. Некои работи не се решаваат со декрети. Постојат додека постои свеста за нив. Во овој контекст ќе го споменам глаголот *избуѓари* забележан во Толковниот речник на македонскиот јазик, издание на ИМЈ. Глаголот значи дека нешто се расипало *ја избуѓари работијата*, или рефлексивно *се избуѓари*, на пр.: *Семејно се избуѓари*. Сакам да речам, во јазикот е запишана колективната меморија на народот. Треба само добро да се набљудува и правилно да се толкува соодветната појава. Што е забележано во значењето на овој глагол ви оставам сами да се досетите.

Сега ќе поминам на претставувањето на Зборникот.

Да се претстави ваков импозантен зборник во ограничено време е, изречено со јазикот на неофраеологијата, *невозможна мисија*. Ќе се обидеме да фрлиме и ние еден поглед на македонскиот јазик низ призмата на Зборникот што е пред нас.

Зборникот е поделен на тематски целини и тоа: Општи и теориски теми, Граматички теми, Историја на македонскиот јазик, Дијалектологија и Социолингвистика. Како што може да се забележи, тоа се основните подрачја од областа на јазикот, со тоа што во граматички теми ги сместивме и темите од лексиката, зборообразувањето и компјутерската лингвистика свесни дека поделбата на граматика и лексикон е една од основните поделби во лингвистиката. Се разбира, можеше и поинаку, но, со оглед на времето за севкупна подготовка, сметавме дека е вака поедноставно и побрзо.

Зборникот започнува со воведната статија на Људмил Спасов и Елена Јованова-Грујовска, За македонскиот јазик, идентитет, историја и култура (писмо до слободномислечките луѓе од Бугарија) во која авторите даваат еден сублимиран преглед на настаните поврзани со случувањата околу потпишувањето на судбоносниот договор за добрососедство и пријателство со Република Бугарија, но и пошироко, од признавањето на македонскиот идентитет и јазик во Пиринска Македонија до најновите размисли на некои бугарски лингвисти различни од официјалниот став. Тие ја објаснуваат воопшто ситуацијата на Балканот во јазична и политичка смисла, неговото разбирање во историски контекст погледнато од призмата на светски познати лингвисти.

Понатаму следуваат текстовите на Тополињска, Фридман, Крамер, Кафка кои како заеднички именител го имаат динамичен развој на македонскиот јазик за пошироката лингвистичка, во случајот – славистичка заедница, и врз развојот на лингвистичката наука. Имајќи ги предвид главните обележја на македонскиот јазик кои го одделуваат од останатите словенски јазици, Тополињска го третира македонскиот јазик како запис на културата, вистински трезор на нови записи и термини примани низ вековите, особено преку неговите дијалекти. При тоа, особено Фридман и Крамер се осврнуват и на најновите случувања и напади од страна на Бугарија, притоа правејќи многу интересни метафори алудирајќи на некои состојби во Бугарија и воопшто на Балканот.

Мачеј Кафка ја разгледува употребата на македонскиот јазик, неговиот стандард, потеклото, структурата и припадноста на националните групи и заедници како предмет на дискурсниот истражувања преземени од различни гледишта. Особено ги наведува следниве македонски дискурси: дискурсот за кодификација на македонскиот јазик, дискурсот за национална припадност и потекло на јазикот и дискурсот за семиотичките аспекти на историската меморија, како и спорот околу името на државата, рамковниот договор итн. итн.

Академик Марјан Марковиќ го разгледува македонскиот јазик во балканистички рамки како го менува својот систем, граматички, лексички и др., Јазиците на Балканот ги адаптираат свои системи со другите балкански јазици со цел за подобра комуникација меѓу различните говорители. Се разбира, тој ја следи ситуацијата, пред сè преку дијалектите на македонскиот јазик.

Емилија Црвенковска дава преглед на проучувањата на македонскиот јазик во светската лингвистика со исцрпни библиографски податоци.

Поднасловот Граматички теми опфаќа теми од речиси сите сегменти од граматичкиот систем на македонскиот јазик. Па така нашите учесници

зборуваат за фонетиката на македонскиот јазик во однос на другите словенски јазици (Савицка), македонскиот темпорален систем (Верижникова), за негираниот имератив (Каранфиловски), прагматско-когнитивен аспект на лексичкосемантичките карактеристики за изразување на модалноста (Веновска), граматиката на Бл. Конески и евиденцијалноста (Петроска), дативот во копулативните реченици (Митковска), глаголскиот прилог (Бужаровска), за префиксите и глаголскиот вид (Тофовка), директниот и индиректниот објект и нивното удвојување (Тантуровска), за предлозите (Саздов), заменските клитики (Карапејовски), како и за еден кондензиран начин на изразување на причината (Б. Петревски).

Македонската философска терминологија ја анализира акад. Витомир Митевски во рамките на макропроектот *Македонска научна и стипурична терминологија*. Од работата на Толковниот речник на македонскиот јазик имаме две теми и тоа за лексиката од историски аспект, архаизми, историзми и неологизми (Сн. Велковска) и народните називи растителната лексика (К. Топлиска-Евроска). Евронимите ги разгледува Х. Андоновска.

Збообразувањето е третирано во статиите на Велева, за тенденции во збообразувањето и сложените именки со суфиксот *-ник* во Обратниот речник од Л. Аризанковска и М. Додевска.

Поимот *либе* во македонското народно творештво е опширно анализиран од С. Симоска, а на турските елементи во македонскиот јазик се осврнува М. Леонтиќ.

Социолингвистиката е застапена со пет наслови и тоа главно на тема стандардизација, теоретски и конкретно од авторите Прањковиќ, Вајлес Браун, Грејс Филдер, Матеј Шекли и Виолета Николовска.

На дијалектолошки теми расправаат Вендина, за македонските дијалектни ексклузивни во пространствена и временска рамка представени на картите на Общесловенскиот лингвистички атлас. Именската дефлекција во Общесловенскиот лингвистички атлас е предмет на анализа во текстот на Павол Жиго, потоа покуќнинските предмети и садови – словенски и несловенски елементи, се разгледуваат во анализа на С. Давкова-Ѓоргиева. Резултативноста како граматичка категорија, нешто што го разликува македонскиот јазик од другите словенски јазици во македонските дијалекти е анализирана од Г. Цветановски. Трудите на македонските лингвисти се резултат од работата на проектот Македонски дијалектен атлас.

Поднасловот *Историја на македонскиот јазик* донесува 7 прилози. За Кониовското евангелие од етнички и филолошки контекст пишува Линдстет, Пандев дава Скица на историскиот портрет на македонскиот литературен јазик. Преку предложените скици тој ни дава преглед на развојот на македонскиот јазик од почетоците, од црковнословенскиот јазик до најновите состојби. Необјавената граматика на Бернштајн е предмет на анализа на Мотоки Номачи, библиографијата на сп. Rocznik slawisyczny од 1955-2020 е темата на Ивона Лучков а македонистиката на Вроцла/вскиот универзитет ја образложува Јан Соколовски. Првите училишта на македонски јазик во НОБ ги анализира Елизабета Бандиловска. Тука имаме и две теми една од историја на М. Панов за кирилOMETодиЕвските традиции во идеолошката програма на Византија и од литература Весна Мојсова-Чепишева за македонските работи како еден книжевен тестамент.

Ова е навистина само еден *Поглед на македонскиот јазик*. Во годината во која одбележуваме 75 години од македонската азбука и правопис, треба е да ја истакнеме целокупната дејност на нашата наука за јазикот, сите наши проекти што сме ги сработиле или на кои сè уште работиме бидејќи и не може да се заврши нешто што постојано се менува, се надоградува. Тука е целокупното наше образование на македонски јазик во сите нивоа на образованието. Тука е нашата литература во сите функционални стилови, а особено уметничката, признаена и високо оценета во целиот свет.

Во сите овие дискусии околу јазикот, наместа и на моменти помалку или повеќе оддалечени од вистинската наука, да не дозволиме да бидеме и ние Бај Гањо во Академијата или балканци во најнегативната смисла на зборот.

На крајот ќе го парафразирам колегата Д. Пандев кој вели: Јазикот не се признава, тој се докажува: со зборуваачи и територија, со генерали, не воени и командно-штабни, туку литературни и интуитивни со чувство за граматика и стилистика, и армија, не секогаш на сите можни борбени линии, туку со армија слушатели и читатели, со авијација и морнарица, но не со авиони и бродови, туку со радиобранови и сателитска програма, насекаде низ светот; системот бара одржување, а духот – восхитување, од празни разговори лице в лице, кога никој освен зборуваачите во моделот на комуникацијата не ја кога никој освен зборуваачите во моделот на комуникацијата не ја сфаќа пораката, до јазична иновација (беспрекорна граматичка информација); Јазикот е трезор во кој се чува народното јазично богатство во онаа смисла во која македонскиот јазик се вдомил во текстови засведочени од свети Климентово време до денес.

Или како што имам изјавено повеќепати, јазикот се брани со добра економија. Да не се намалува бројот на говорители по вештачки пат, со иселување заради подобра егзистенција.

За жал, сведоци сме како се купуваат идентитети (читај пасоши), како се применуваат нечовечки методи со цел одродување на народот од вековното наследство.

Ние, македонските лингвисти речиси без исклучок сме големи патриоти. За жал не секогаш нашиот труд е до крај вреднуван во секоја смисла на зборот. Се судруваме со меѓусебно непочитување и па крајби на туѓ труд користејќи ја нефункционалноста на системот. Од друга страна, македонската држава не направи доволно за проучување на македонскиот јазик така како што заслужува, немаме подмладок повеќе од дваесет години, а финансирањето на проектите е прекинато пред десеттина години.

Но сега да завршиме со нешто убаво, со цитат од Блаже Конески дека „Јазикот е наша единствена целосна татковина“. Колку чудесно тоа се остварува со современата технологија која ни е достапна на сите.

На самиот крај потребно е да ги споменеме и оние без кои оваа книга немаше да излезе. Тоа се нашите стопанственици „Алкалоид“ со генералниот директор Живко Мукаетов, потоа „Аутомотив груп“, генерален застапник на возилата на Рено, Дачија и Нисан. Благодарност до информатичката фирма која од скромност ќе остане неименувана. Секако до печатницата „Датапонс“ која за рекордно време ја отпечати книгата. Да не го забораваме и нашиот Александар Штерјев кој за супер рекордно време го подготви текстот за печат.

Најмногу благодарност изразуваме на учесниците на овој Зборник кои за кусо време ги подготвија своите текстови. Благодарност за подршката им изразуваме на сите странски колеги кои одвоија време за нас, било со учество во самиот зборник, било како членови на редакцискиот одбор.

Снежана Велковска¹

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, snvelkovska@yahoo.com

УДК 811.163.3(091)(049.3)

УДК 811:003.072(049.3)

УДК 801.73(049.3)

ПРИГОДНА РЕЧ ПО ПОВОД ВТОРОТО ИЗДАНИЕ НА „МАКЕДОНСКА ХРЕСТОМАТИЈА“, МАНУ 2020

Во оваа пригода „Македонска хрестоматија“ има илустративна, логистичка, а со самото тоа и лингвокултуролошка функција во однос на монографијата „Македонскиот јазик – континуитет во простор и време“:

–илустративна, зашто ги подвлекува и ги засведочува издвоените македонизми од старите македонски текстови што го предизвикале интересот на славистиката и ги насочиле лингвистите кон проучување на посебниот развој на македонскиот јазик и неговото издигнување на рамниште на литературен јазик;

–логистичка, зашто ги доловува и ги следи македонизмите во нивниот природен развој во определен контекст, од навидум безразборни до смислено прифатени јазични иновации, кои науката ги систематизирала во препознатливи структурни особености на македонскиот литературен јазик.

–лингвокултуролошка, зашто го потврдува милениумскиот континуитет на дејноста на македонските јазикоосмислувачки институции, од Охридската книжевна школа до денес, и на македонските јазикотворечки личности, особено од 19 и 20 век, кои со својот влог во книжевноста и другите области на општественокултурниот живот во Македонија им дале национална смисла на македонските текстови и го обезбедиле непречениот развој на македонскиот литературен јазик.

Впрочем, теориите се сиви и слатки, и ги има плипот, независно од нивните проекции и противречности, по вертикала или хоризонтала, од форма кон содржина или обратно, од референца кон метафора или... Но, примерите се едни и исти, и убавината и стаменоста им е во препознатливата повторливост и во неповторливата стилизација. Особено на македонизмите, извлечени младограматичарски или македонистички, и вмрежени во структури на стари, древни, уметнички текстови, од македонска провениенција, од:

1. Најрано засведочениот член, во Асемановото евангелие од 11 век, сопрво именувано Ватиканско. А членот е возвишена когнитивнокултуролошка конституента на македонскиот јазик, која морфонолошки се надоврзувана најпрепознатливото македонско изјаснување на редуцираните самогласки – еровите.
2. Прераспределбата на вокалните аломорфи независно од претходниот консонант, од Добромировото евангелие од 12 век, кое е првата зачувана кирилска преслика на македонското глаголското со што стихијно се отвора простор за специфични морфолошки јазли или за суштински резултати на морфонолошко рамниште кои ја обезбедуваат регуларната морфолошка стабилност на македонскиот јазичен систем.

3. Наложувањето на морфемите од тврдите промени над меките, во Болоњскиот псалтир од 13 век, со што македонскиот именски систем јасно се дистанцира од системите на соседните словенски јазици.
4. Победата на морфемата –а наспроти старата носовка ж во примери во кои синтетизмот отстапува пред аналитизмот, во Македонското евангелие на поп Јован од 13 век, со што се отвора патот на трајната определба за издигнувањето на македонските а-говори во основата на македонскиот литературен јазик.
5. Испуштање на наставката –т во трето лице сегашно време уште од Мариинското евангелие од 11 век.
6. наставката –ме за прво лице множина сегашно време, од Охридскиот апостол, ракопис од последната четвртина на 12 век, во кој уште се чуваат цели страници испишани со традиционалното македонско писмо – глаголицата.
7. Завршокот –ам во прво лице презент во Тиквешкиот зборник не постар од 14 век, во типично македонски кондензирана реченица: што работам половина ништим јес... со стилски актуализирана антропоцентричност на исказот, со синтакса на поговорка, но и со длабока кирилородна когниција на концептот ништ: Блажени ништии духом.

И тоа не е ништо друго, туку надвременска стилска синтеза, една од многуте кои се вградуваат во постапната стабилизација низ просторот и времето на македонскиот литературен јазик, потем безбројни стилски интервенции во сакрални текстови и спроти новите профани текстови на македонската литература од 19 век.

Впрочем, не случајно долната граница на македонскиот расказ Блаже Конески ја спушта до Тиквешкиот зборник, а тука некаде е и границата меѓу стариот и новиот структурен тип на македонскиот јазик, во кој веќе превладува аналитизмот над синтетизмот, со типични македонски структури на простата реченица од удвојувањето на објектот до бесконечните нижења на неличните глаголски форми: глаголскиот прилог, глаголската именка.

Но, при нивната употреба, особено на глаголската именка, ќе најдеме суштинска константа. Нивната акумулација е слична и во текстовите на Климент Охридски и кај Кирил Пејчиновиќ, а нивната стилизација особено доаѓа до израз во текстовите на Марко Цепенков, кој пак повеќе се потпира врз расказните модели на Јоаким Крчовски.

И кога Конески во своите беседи виртуелно му се навраќа на свети Трифун, всушност им се навраќа на Климент Охридски и Кирил Пејчиновиќ. И на еден когнитив кој е надвор од сите закони на речта, еден од првите македонски зборови, кој по изјаснувањето на еровите станал едносложен а е од пет гласа: грозд. Можеме ли да ги замислиме учениците на учениците на Климент Охридски, кога од Синајскиот еухологиум читале и изговарале: „Молитва на гроздџи вина“, и како да не му се восхитуваме на препишувачот на Добромировото евангелие

кога вживувајќи се во евангелскиот текст наместо со две лепти сакал да плати со две лапки, т.е. со две јаболка. Внесувајќи особеност од својот локален говор, всушност, внел неуништив дел од митологијата, ја синтетизирал со религијата, дал пример по кој денес пека културологијата.

Препознатливоста на македонскиот јазикот е во убавината на неговите примери.

Димитар Пандев¹

¹ d.pandev@flf.ukim.edu.mk

ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ (СПОРЕД МАТЕРИЈАЛИТЕ НА ОЛА)

Почитувани,

Пред неколку недели, по повеќегодишна работа, од печат излезе *Лингвистичкиот атлас на македонските дијалекти (според материјалите на ОЛА)* подготвен од авторскиот колектив на Истражувачкиот центар за ареална лингвистика „Б. Видоески“ (ИЦАЛ) при МАНУ. Инаку, Атласот, како и другите изданија, кои се промовираат денес, е достапен и на интернет, на главната страница на МАНУ, па може слободно да се преземе и да се користи.

Нашите претходници, а особено акад. Блаже Конески и акад. Божидар Видоески, дале голем влог во докажувањето на важноста на македонските дијалекти и на посебноста на македонскиот јазик и неговото значење за словенскиот јазичен свет. Затоа, во меѓународната научна заедница, местото и важноста на македонскиот јазик и на неговите дијалекти врз пошироката јазична територија, а не само во рамки на нашата држава, никогаш не биле доведени под прашање.

Инаку, Општословенскиот лингвистички атлас (ОЛА) според чишто материјали е изработен овој *Атлас*, е еден од проектите на Меѓународниот комитет на славистите и има мултилатерален меѓународен карактер. Тој е еден од најголемите меѓународни проекти во словенскиот јазичен свет и се изведува под покровителство на Меѓународниот комитет на славистите. Проектот се реализира од страна на академиите на науките од сите словенски земји: во ОЛА се застапени 13 национални академии на науки и/или соодветни институти од сите словенски земји. Досега се објавени десетина фонетски и лексички томови во коишто се картографирани резултатите од 3.454 дијалектни прашања собрани во преку 850 населени места на целата словенска јазична територија – од Балтичко Море на север, па сè до Егејско Море на југ.

Во *Лингвистичкиот атлас на македонските дијалекти* се обработени 50 карти и етимолошко-семантички анализи кои ја покриваат македонската јазична територија претставена во мрежата на населени пунктови во рамките на Општословенскиот лингвистички атлас (ОЛА). Се работи за 24 населени места од кои 15 се наоѓаат на територијата на Р.С. Македонија, 1 на територијата на Р. Албанија и 8 населени места на територијата на денешна Р. Грција. Изборот на картите е направен по однос на тоа колкава е разнобразноста на називите кои се јавуваат на македонската дијалектна територија и во однос на нивната поврзаност со другите словенски дијалекти.

При тоа, најголем предизвик беше фактот што на македонската дијалектна територија имаме голема лексичка разнообразност којашто е наслоена со векови и има различно потекло. Најголем дел од називите можат да се реконструираат во однос на нивното прасловенско потекло, но - како што сите знаеме - на македонската дијалектна територија се јавуваат и не мал број туѓи називи кои се плод на многувековната интеракција со несловенските балкански јазици. Дел од нив припаѓаат на оној лексички слој кој навлегувал од разни страни, поради специфичните општествени, политички и културни влијанија на кои постојано бил изложуван македонскиот јазик и македонските дијалекти. Токму начинот на картографското претставување, како и етимолошката и семантичка реконструкција на тоа огромно богатство претставуваше најголем предизвик за авторскиот колектив, но и најголема награда со излегувањето на *Аџласоџи* од печат.

Како илустрација на погорекажаното, ќе наведам само два примери:

1. На картата бр. 8 изработена од Соња Миленковска се претставени називите за “полноглавец“. Македонските народни говори, водејќи се пред сè од семантички импулси кои најчесто биле мотивирани по асоцијативен пат од обликот на полноглавецот, изнедриле голем број називи за овој поим. Па така, на македонската дијалектна територија, покрај називите *жайче*, *жайка*, *жабиче*, се среќаваат и називите *јолноглавец*, *јулоглавац*, *јџабулавец*, *мрморец*, *џлаџолец*, *манџорец*, *кучешка риба*, *аѓујска риба*, *калуѓерка*, *калуѓерица*...

2. Вториот пример е “бубамара“, од картата бр. 10, чијшто автор е Давор Јанкулоски. За поимот “бубамара“, на целата словенска територија се среќаваат голем број различни називи. Познато е дека називите за *бубамара* во повеќето јазици се поврзани со митологијата, религијата и народните верувања и затоа најчесто во тие називи е вградено и името на Богородица Марија. Но, она што е интересно е дека, на пример, на руската територија, претставена со повеќе од 200 населени места, најчесто се среќава еден назив - *божъя коровка*, слично како и на српската и хрватската територија каде што исто така се сретнува називот *бубамара*.

Од друга страна, на македонската дијалектна територија, претставена со само 24 населени места, се среќаваат околу 16-тина различни називи: *бубамара*, *јујумара*, *лејимара*, *лијимара*, *лејнимара*, *марушка*, *кравичка*, *велиден*, *јаскалица*, *калиманка*, *калајмала*, *кала бубала*, *баба кале*, *кравајче* *мравајче*, *кралица малица*, *кравица божица*...

Со картографската, етимолошката и семантичката обработка на овие 50 карти во *Лингвистичкиот аџлас на македонските дијалекти* се обидовме, како визуелно, така и описно, да го прикажеме непроценливото лексичко богатство што во себе го содржат македонските дијалекти. Не само

дијалектната лексика, туку и целата јазична структура на македонскиот јазик покажува дека еден јазик може да се адаптира кон променливата општествена и културна околина, а долг период, немајќи литературна норма, и да опстане, длабоко реорганизирајќи го својот граматички систем.

Со тоа, македонскиот јазик, задржувајќи ја виталноста на своите дијалекти, овозможувал полесна и појасна комуникација помеѓу неговите говорители, а исто така, создавајќи заеднички длабински модели, овозможил и поголемо разбирање со другите балкански јазици. Токму таа уникатност и посебност на македонскиот јазик е една од причините за неговото високо место во меѓународните лингвистички, социолошки и културолошки проучувања.

Марјан Марковиќ¹

¹ markovic@ukim.edu.mk

УДК 811.163.3'35(047.53)(049.3)
УДК 811.163.3'272(497)(047.53)(049.3)
УДК 316.722(=163.3)(047.53)(049.3)
УДК 316.722(=163.3)-05(047.53)(049.3)

**МОЈОТ НАЈНОВ ЧАС ПО ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК
ИЛИ
ОСВРТ КОН КНИГАТА „КАКО ДА СЕ НАЦРТА РАЗГОВОРОТ“
од Свето Стаменов и Људмил Спасов (Пагома прес, Скопје 2019)**

Се сретнаа и се препознаа, два барда, две величини, две неповторливи љубопитни природи – новинарот Свето Стаменов и универзитетскиот професор Људмил Спасов.

Новинарот и публицист Свето Стаменов со ненаметлива, скриена остроумност и проникливост прашува и бара одговори од вистинскиот соговорник, еден и единствен во светот на македонистиката, професорот Људмил Спасов.

Свето Стаменов е човекот што ги спојува денот и ноќта: дење прашува, истражува; ноќе пишува, создава. За богатиот публицистички опус е вреднуван со многу награди и признанија.

Професорот Људмил Спасов речиси пет децении неуморно го проучува, го анализира и го предава меѓу студентите македонскиот јазик на полето на фонологијата, историјата на писмениот јазик, современата состојба, посебно глаголскиот вид ... Важи за омилен, во секое време лесно достапен професор со интересни и едукативни предавања по светски терк. За книгата „Фонологија на современиот стандарден јазик“ (во коавторство со Ирена Савицка) добитник е на државната награда „Гоце Делчев“ за наука.

За делото „Како да се нацрта разговорот“, рецензентот Зоран Иванов вели дека е „разговор, радиско мега-интервју, еден вид разговорен еписторал во кој содржините на документите се потврдуваат во вербалните фактографски посочувања од страна на водителот Стаменов и интервјуируаниот професор Спасов“.

Книгата содржи 16 интервјуа на речиси 300 страници водени во текот на пет години (од 2015 до 2019 година) на Македонското радио – Радио Скопје. Новинарот и политиколог Стаменов уште во првото радио интервју го има распознаено професорот-творец што дава храбри одговори на храбрите прашања, кршејќи ги стереотипите, а потпирајќи се на научните факти.

Стаменов покажува несомнен пиетет кон македонскиот јазик, кон неговата историја и развој. Затоа, темите за разговор што ги наметнува се кон значајни јубилеи, годишници, значајни личности и настани од македонската култура во минатото и денес. Ова е книга што се чита во еден здив, а на која ќе се навраќаме постојано.

Со првпоместеното интервју под наслов „Седумдесет години македонски правопис“ започна мојата радост – се потсетив на часовите по историја, по фонологија и правопис на македонскиот јазик на коишто професорот Људмил Спасов објаснува: „Кога се формира држава и кога се формираат сите нејзини потребни институции, мора да се направи и стандардизиран јазик, кој ќе служи за официјална, административна, научна, уметничка и друга употреба. Од ова произлегува дека современата македонска азбука и македонскиот правопис имплицирани во одлуката на Првото заседание на АСНОМ на 2 август 1944 година и потоа озаконети во 1945 година (5 мај и 7 јуни 1945 година) се всушност еден од значајните столбови на државноста. Така, на овој начин се заокружува процесот на создавање на една нова држава каква што е Демократска Федерална Македонија по АСНОМ, односно тогаш во рамките на сложената југословенска држава ...“. Поттикнат од прашањето „Што всушност претставува правописот, односно што се подразбира под овој поим и какво е неговото значење за еден јазик?“ Спасов објаснува „Значи, најнапред имаме избор на азбука (писмо) во рамките на создавањето на еден стандарден јазик и тоа писмо треба да соодветствува на времето, но и на самиот јазик, на суштината на фонотактиката на јазикот и потоа се создава правопис што означува како да се пишува на тој јазик, односно да се направи правописен стандард. Ние денес, почнувајќи од XX век, живееме во време на стандарди, постојат стандарди од најразличен вид. Ова е еден од стандардите за јазичната употреба. Многу е тешко да се направи правопис ... И сега, големото прашање што останува гласи: Кога ќе се донесе конечната одлука за правописот, односно кога тој ќе стане официјален, дали тој правопис е применлив за соодветниот јазик? Е сега, можам да се повратам наназад и со гордост да истакнам дека нашите предци, нашите тогашни великани, да ги споменам Блаже Конески, Крум Тошев, како и целата екипа на луѓе што работеле тогаш, успеале да дојдат до еден правопис и да прифата и да создадат такво дело што успешно го положило испитот на времето.“

Прашањата ја извлекуваат на виделина природата на соговорникот. Професорот им оддава почит на Крсте Мисирков, човеот кој ја создаде првата стандардизација на македонскиот јазик, на Блаже Конески, Крум Тошев, потоа на Кирил Конески, Божидар Видоески, Тодор Димитровски, Радмила Угринова-Скаловска. Професорот порачува „Не смее(в)ме да направиме грешки и да воведеме некакви револуционерни промени (во правописот – м. заб.). Со тоа што ќе постигнеме? Ќе си го исечеме дрвото на кое седиме ...“

Разговарајќи за историскиот развој на македонскиот јазик, се разговара за Константин М. Петкович, за Ѓорѓија Пулевски и „Слогница речовска“, за

Прличев, Цепенков, Миладиновци, Рацин, Неделковски, Кепески. Разговарајќи за уникатноста на македонскиот книжевен развој се разговара за Јаневски, Андреевски, Матевски, Урошевиќ, Гане Тодоровски ...

На прашањето „Како да се бориме против посегања(та) и обиди(те) за некакви си „-изации“ на македонскиот стандарден јазик“, Спасов одговара „Да бидеме свои на своето, да останеме Македонци и да бидеме секогаш Македонци. Ние не можеме да бидеме други, не можеме ...“

Стаменов прв го испровоцира Спасов за отсечно да се изјасни: „Сè додека има зборувачи на македонскиот јазик и сè додека има пишувачи на македонскиот јазик, тој никокаш нема да биде загрозен!“

Ова дело содржи и размислувања за актуелни теми, како: Законот за јазиците; Зарем толку малку си го познаваме нашиот мајчин македонски јазик; Денот на македонската азбука – 5 Мај што од 2019 е прогласен и се чувствува како Ден на македонскиот јазик.

Книгата „Како да се нацрта разговорот“ всушност е модерно одржано предавање за историјата на македонскиот јазик, за фонетиката, за правописот, за азбуката и кодификацијата, за модерната социолингвистика и за јазичната политика.

Посетувајќи часови кај професорот Људмил Спасов пред многу години. Со отворањето на кориците од книгата „Како да се нацрта разговорот“ започна мојот најнов, овој пат интерактивен час, пред сè по предметот „Историја на македонскиот јазик“ во кооргинација на Стаменов и Спасов.

Книгата „Како да се нацрта разговорот“ се чита во еден здив, а се препрочитува постојано. Топло ви ја препорачувам!

Елена Јованова-Грујовска¹

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, elenajovanovagrujovska@yahoo.com

УДК 811.163.3'373.21(497.722)(049.3)

Весна Миовска, ТОПОНИМИЈАТА ВО КРИВОПАЛАНЕЧКО
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 2020
Посебни изданија кн. 87, 266 стр.
(Финансирано од Градскиот музеј и од Општината во Крива Паланка)

Во 2020 година во издание на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје, како 87 книга во едицијата „Посебни изданија“, а финансирана од Градскиот музеј и од Општината во Крива Паланка, се објави книгата *Топонимијата во Кривоаланечко* од проф. д-р Весна Миовска, научен советник во Институтот. Со оваа посебно значајна книга од областа на топономастиката, се збогатува македонската ономастичка наука за еден регион којшто со својата местоположба на североистокот на македонската територија, е посебно значаен од аспект на јазичните преплетувања, но и со зачувувањето на специфични словенски топоними.

Топонимите се слика на историјата и на јазикот и на народите што живееле и што живеат на една територија и нивниот опис и анализа се битен дел од лингвистичките истражувања на даден јазик и на дадена територија. Македонските топоними, иако досега се предмет на опис на повеќе македонски и странски ономастичари, сè уште не се во голема мера расветлени, посебно микротопонимите кои се дел од даден регион и за чие истражување се потребни и детални теренски испитувања. Токму затоа, еден од трудовите кои претставуваат голем придонес за македонската топономика е монографијата на Весна Миовска со наслов *Топонимијата на Кривоаланечко*.

Топонимијата на Кривоаланечко е монографија која ја обработува речиси комплетната топонимиска граѓа од Кривоаланечкиот регион, материјал којшто е резултат на теренски истражувања за кои авторката Весна Миовска престојувала и истражувала во градот Крива Паланка и пошироко во регионот, а е дополнета со материјал од *Картошкајата на Одделението за ономастика*. Со тоа пред нас добиваме цело богатство од топоними од овој крај (речиси комплетен список на топоними), што е битен податок и за историјата на македонскиот јазик, но и за миграциските движења и влијанија во минатото со оглед на фактот дека регионот на Крива Паланка се наоѓа во североисточниот регион на Македонија на пограничје со два јазика и народа, и бугарскиот и српскиот. Со тоа, значењето на оваа монографија е повеќестрано, и како научно толкување на топонимите и како историја на македонскиот јазик и на македонскиот народ вградена во топонимите.

Монографијата *Топонимијата на Кривоаланечко* опфаќа 266 страници и се состои од два главни дела: првиот дел претставува анализа на топонимите

кои се поделени на *Ојконими* и *Тојоними*, а вториот дел е речнички дел што опфаќа два вида речници, *Тојономасџикон* и *Обрајен тојономасџикон* со опфат на целокупниот претходно анализиран материјал. Книгата започнува со *Обраќање на авџорџи* (авторката), во кое се дадени основните податоци поврзани со научната обработка и изработка на оваа книга, а завршува со *Сџисок на информџјори*, *Сџисок на скрајџеници*, *Библиџрафија* и две убави карти за регионот на Кривоаланечко.

Но, да почнеме со редоследно претставување на монографијата.

Во *Обраќањето на авџорџи*, Весна Миовска се осврнува на начинот на којшто се создала оваа монографија, со сите чинители кои придонеле за нејзина финализација, а тука посебно треба да се истакнат првите луѓе на Градскиот музеј на Крива Паланка и на Општината Крива Паланка со чија иницијатива и финансско покривање излезе оваа прекрасна книга и, се разбира, со сесрдна поддршка на директорката на Институтот за македонски јазик, како издавач на книгата. Авторката В. Миовска ја истакнува и непроценливата улога на нејзината менторка проф. д-р Олга Иванова, како заслужна за постојаната грижа по патеките на научноистражувачката работа. Но, она што не го рекла авторката Весна Миовска, а што ние овде ќе го истакнеме, тоа се повеќегодишните макотрпни заложби на самата авторка за книгата да излезе средена најдобро што може и содржински и технички.

Во *Предџворџи* се дадени сите главни карактеристики на кривоаланечкиот говор, како и на самиот регион на Крива Паланка, со сите битни историски податоци, но и топографски и демографски карактеристики, што е битно кога се истражуваат топоними. Потоа авторката Весна Миовска ги појаснува во кратки црти основните делови на трудот со осврт на неговата конципираност.

Топонимската анализа започнува со делот насловен *Ојконими (имиња на населени месџа)*, во кој се обработени по азбучен ред вкупно 52 ојконима заедно со називот на градот, Крива Паланка. Во обработката на ојконимите авторката Весна Миовска ги дава следниве податоци: 1) податоци за ојконимот (подредени хронолошки), 2) етимолошки толкувања на ојконимот (со користење на ономастичка литература, објавена или во ракопис), 3) паралела со други ојконими регистрирани во Македонија, а исто така паралела и со топоними за да се види распространетоста на дадена основа на целиот македонски ареал. Притоа, анализата е правена според сите современи принципи на обработка на ојконимски материјал со давање на сите можни варијанти за етимологија на даден ојконим и со упатување на дадените толкувања во релевантна научна литература. Само како пример ќе го наведеме ојконимот **Кркља** за кој авторката дава повеќе можни етимолошки толкувања: 1. 1. *Кркла* (= вџсь) : л.и. *Кркле* < *Крк* + суф. *-ле*, сп. *Кркле* изведено од *Крк* + суф. *-ле*, а *Крк* од тур. *kirk* ‘четириесет’, заштитно име ‘да живее 40 дена’, со значење како *Сарандо*, или од стсл. *крквз* ‘врат; грло, грлце’ (МА 237); 2. тур.

krkli '1. од четириесет дела 2. четириесетодневно (дете)' : *kirka* 'четириесет'; 3. срхр. *krklja* 'трупец; дрво'. (стр. 24).

За тоа со каква прецизност се набројуваат паралелите од други ојконими и топоними ќе дадеме само еден пример со упатувањата кај обработката на името на селото **Одрено**, којшто е доволно илустративен: „Спореди ојк. *Одри* (Тетовско), како и топ.: *Одарник* (*Горни, Долни*) – шума и ледина (Патеец, Кичевско), *Одарѝо* – тумба (Вељуса, Струмичко), *Одрáнски Лóзја* – лозја на синор со с. Одрено (Опила, Кривопаланечко), *Одраско* – ниви, ливади и овошки (Беловиште, Тетовско), *Одрéвица* – ниви (Смолари, Струмичко), *Одрен* – 1. ниви и шума (Звегор, Делчевско) 2. пасиште и шума (Габрово, Делчевско), *Одрен'ѝо* – поголема зелена полјана (Саракиново, Воденско), *Одрино* – шума (Куклиш, Струмичко)“ (стр. 30).

По комплетниот опис на ојконимите дадена е нивна семантичка класификација. Всушност се работи за систематизација на ојконимите според нивното значење, но, бидејќи за дел од нив има повеќе претпоставки за значењето, тие се класифицирани по два или три пати. Потоа се дадени еднокомпонентните топоними образувани од: 1) лични имиња (*Гиновци* од Гино < Глигориј, Георгиј и др...); 2) прекари (*Барайлија* од барат : тур. *barata* 1. беретка, капа итн.); 3) според природните услови и релјефот (*Косѝур* од **Косѝ* 'место со камења остри како коски'); 4) според растенија (*Борово* : *бор* 'вид зимзелено дрво'); 5) од особености на водата (*Длабочица* од прид. 'длабок'; 6) ојконими што ја карактеризираат населбата (*Градец* : град 'стара тврдина, крепост') и 7) други ојконими (*Меѝежево* од *меѝеж* 'безредие, бркотија, размирица, смут'). Двокомпонентните ојконими бидејќи се малку, само седум, за нив авторката В. Миовска дава само одделни објаснувања, при што како мошне специфично ќе го споменеме толкувањето на ојконимот *Подрж'и Коњ* образувано од *ѝодржи* + *коњ*, што метафорично се однесува на 'угорен, стрмен терен'.

Весна Миовска дава и структурна класификација на ојконимите, со акцент на суфиксираниите ојконими, потоа со осврт на несуфиксираниите ојконими и на еднокомпонентните и на двокомпонентните. На крајот на делот за ојконимите даден е детален опис на етниците и ктетиците, како на пример: *баѝѝевец* – *баѝѝевѝи* (:*Баѝѝево*), (со суфиксот -ец); *кркљáнец* – *кркљáни* // *кркљáнци* (:*Кркљá*), (со суфиксот -анец) и др.

Вториот дел од анализата се однесува на *Тоѝонимиѝе* (имиња на места) кои се класифицирани со структурно-семантичка класификација. Тука во одделни поглавја авторката се осврнува на анализа на топонимите од одделни типови суфикси најпрво за еднокомпонентните топоними: -ов, -ово/-ево; -овица, -евица; -овац/-овѝц, -евец/-евац итн., како на пример: *Вáлковац*, *Вáлковѝц*; *Змáјевец*,... *Сáнѝовци*, *Ивáнковци*, *Ивáновци*..., *Шљáѝорица*, *Шѝѝрбица* и др. На крајот на овој дел се дадени нејасните суфиксирани топоними (малку на број и главно прекари), по што следува анализа на несуфиксираниите топоними од типот; *Бук*, *Бунáр*, *Бѝс*, *Вáрош*, *Венц* и др. Авторката Весна Миовска по истиот принцип, редоследно ги анализира и двокомпонентните топоними, образувани

претставува прекрасен научен влог во македонската лингвистичка наука со која можеме да се гордееме и да посакаме и во иднина да имаме уште вакви ономастички трудови и за топонимија и за антропонимија.

Веселинка Лаброска¹

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, labroska@imj.ukim.edu.mk

СНЕЖАНА ПЕТРОВА-ЏАМБАЗОВА, РЕКЛАМАТА КАКО ТЕКСТ
(со посебен осврт на јазичните особености на телевизиската реклама),
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Посебни изданија, бр. 86,
Скопје, 2019, 187 стр.

Во 2019 година во издание на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје, во едицијата Посебни изданија, книга број 86, излезе од печат монографијата од д-р Снежана Петрова-Џамбазова со наслов *Рекламата како текст (со посебен осврт на јазичните особености на телевизиската реклама)*.

Ако првичниот импулс за секоја реклама е од економска природа, она во што мора таа реклама да се преточи тоа е креативна комбинација на јазик и слика, а за тоа да се направи успешно, потребно е да се познава убаво македонскиот јазик и неговата норма. Рекламата од јазичен аспект со сите нејзини јазични специфики, посебно телевизиската реклама, е тема на анализа на книгата *Рекламата како текст* од авторката Снежана Петрова-Џамбазова, книга во којашто за првпат комплетно се анализираат рекламите од јазичен, а не од маркетиншки аспект. За да ја реализира својата цел, авторката најпрво ексцерпирала повеќе од 400 рекламни пораки, од различни телевизиски медиуми и потоа направила комплетна јазична анализа на различни лингвистички рамништа.

Но да се осврнеме со ред на книгата којашто ги содржи следниве делови: I Увод со насловите: *Рекламата и нивното значење во современото живеење, Видови рекламни пораки според начинот на убедувањето (персуазијата), Манипулативноста на рекламните пораки, Рекламните пораки според функциите на јазикот (којшто ги исполнуваат), Кодот на рекламните пораки (пријадата: иконичен, вербален и звучен код), Видови реклами според нивната структура; II Фонетско-фонолошки белешки за рекламните пораки со насловите: *Од изговорот на гласовите, За акцентот, за акцентирањето, за акцентскиот целостен, Акцентски целостен, Акцентски целостен со енклитика, Акцентски целостен со проклитика; III Морфосинтаксички особености на рекламите со насловите: Именки и именски кајдегори, Придавки, Броеви, Глаголи, Прилози, Предлози, Сврзници, Партикули, Реченица, Сложената реченица во рекламните пораки; IV Лексиката во рекламните пораки со следниве наслови: *Поделба на лексиката, Професионализми, Лексичко влијание од другите јазици, Несандардна лексика, Скрајеници, Зборообразување, Фразеолошкиот изрази во рекламните пораки, Лексиката според значењето; V Рекламите како врзан текст; VI***

Рекламните пораки од реторички аспект со следниве наслови: *Троји*, *Фиџури на формати*, *Фиџури на додавање (ѿлеоназам)*, *Фиџури на испуштање (елиѿса и асиндеѿон)*; VII Од правописната норма; VIII Културната рамка на јазичниот израз во рекламните пораки; IX Заклучок; потоа следуваат *Литература* и *Реклами (ексципиран материјал)*. Од овој прелет преку насловите на оваа книга може да се извечат заклучоци за направената анализа од страна на авторката С. Петрова-Џамбазова, а ние сега ќе се задржиме на некои од насловите за да ја доближиме книгата до корисниците.

Рекламата како дел од секојдневието во современиот свет се базира на комбинација на јазикот како средство за комуникација со сите негови функции и можности за изразување и естетското обликување со слика и тон. Ваквиот спој на рекламата и нејзината улога во современото општество, со сите начини на убедување на луѓето што таа ги поседува, се предмет на опис во првата уводна глава на оваа монографија. Притоа, авторката Снежана Петрова-Џамбазова според структурата рекламите ги дели на: реклами со индуктивен метод („VIP“ за мене, *Виѿ за сѿѿе!*), реклами со дедуктивен метод (*Сѿѿе се добри, но само еден е најдобар!*), реклами со компаративен метод (...*Тоѿаш му се враѿив на „Ariel“*), реклами базирани на референцијален метод (*Понуда на која сѿѿе се леѿаѿ!*), реклами – сцени од животот што почнуваат со негативна слика, а се завршува со среќен крај и др.

Втората и третата глава од монографијата даваат анализа на рекламите на фонетско и на морфосинтаксичко рамниште, каде што се направени детални описи на овие три јазични нивоа во јазичните пораки од ексципираните реклами, а што се емитуваат на стандарден македонски јазик. На четириесетина страници текст наоѓаме примери за одделни јазични особености или отстапки од јазичната норма, како на пример, отстапки од акцентски целости: *за на̀с*, .. *за ва̀с*, *од мѐне* и сл.; присуство на вторичен акцент кај подолгите зборови: *ѿодоѿѿални*, *ко̀смодѿскоѿѿ* и др. спецификите на формите што се користат во рекламите кај именските зборови (лични имиња, измислени имиња и имиња на познати личности), спецификите на глаголските форми со употреба на категоријата *заѿоведен начин* со оглед на потребата за изразување на конативната функција, односно функцијата на пораката насочена кон примачот на пораката (*Уѿиваѿѿе со најдоброѿѿ „Rio Minas“ вкус*), употреба на пасивната дијатеза (*Инѿѿирирани од бебињаѿѿа, создадени од „Pampers“*), на реченично ниво употреба на желбените и заповедните реченици, како и безличните реченици од типот *Е, ова не се ѿроѿуѿѿѿ!*, различни видови сложени реченици во функција на пораката на рекламата и сл.

Следната четврта глава се однесува на лексичкото рамниште на рекламните пораки. Се разбира дека за да допре рекламата силно до оние на кои е наменета, таа треба да биде вистински осмислена и да биде направен правилен избор на лексиката што ќе се употреби и ќе биде во функција на поголемо привлекување на вниманието на гледачите. Токму во овој дел, авторката Снежана Петрова-Џамбазова прави поделба на лексиката според следниов принцип: *сѿѿѿанѿѿѿална лексика* (во голема мера именски зборови што

создаваат идеална слика за животот), *процесуална лексика* (глаголски зборови *чини, прави, сѝани, добиј* и сл.), *квалификативна лексика* (придавки, заменски придавки, прилози и броеви во сите можни степенувања и форми: *прекрасен, волишебно, експира бело, нејовиторливи, мојата, сѝо проценти*), деиктичка лексика (заменки и прилози), граматичка лексика (сврзници, честички) и модалните зборови со нивната специфична функција за изразување епистемичка модалност. Професионализмите, туѓите зборови, нестандартната лека и фразеологизмите се исто така обработени во посебни наслови, со што се дава комплетен увид во типовите лексика што се сретнува во рекламните пораки.

Авторката Снежана Петрова-Џамбазова, во петтата глава својата граматичка анализа на јазикот на рекламите ја направила и на рамниште на текст (супституција, елипса, референција и др.), со што има убаво заокружување на овој дел од монографијата.

Реторичкиот аспект на рекламните пораки изразен преку естетската улога на тропите и другите фигури е обработен во шестата глава. Фигурите на содржината како метафора, метонимија, синегдоха, синестезија, катахреза, споредба, хипербола и др. и фигурите на формата како асонанција, алитерација, повторување на зборови и изрази, анафора и други, се дел од современите рекламни пораки и ја даваат естетиката на краткиот текст којшто не само со својето значење, туку и со својата јазична форма треба да допре до потенцијалните корисници на производот што се рекламира.

Правописната норма и нејзината (не)застапеност во рекламните пораки е предмет на анализа во седмата глава на оваа книга од С. Петрова-Џамбазова. Тука, пред сѐ, е истакната неправилната употреба на интерпункцијата, на големата буква и на правописните знаци, при што е нагласена потребата не само од убаво изговорен текст на рекламата, туку и од убаво напишан текст, со почитување на правописот на македонскиот јазик.

Културната рамка на јазичниот израз во рекламните пораки е исто така обработена од страна на авторката Снежана Петрова-Џамбазова. Она што е битен елемент за една реклама е да допре до луѓето, а за тоа да се постигне треба при слушањето и гледањето на пораката, да се разбуди убаво чувство кај луѓето од правилната употреба на нивниот македонски јазик. Освен тоа, пораките треба да бидат вградени во вузуелен и аудитивен фон којшто е близок до корисниците и е дел од нивната сегашност или од нивното културно минато. Сето ова позитивно ќе влијае не само на гледаноста на рекламата, туку, и пред сѐ, на ефектот што треба да го постигне рекламата, а тоа е маркетиншката цел.

На крајот, во деветтата глава, д-р Снежана Петрова-Џамбазова дава убав концизен заклучок, потоа список на користена и прирачна литература, како и додаток со целиот ексцерпиран рекламен материјал, којшто е убав подлога на сето она што е претходно кажано и анализирано.

Овој краток приказ на монографијата *Рекламата како текст* (со посебен осврт на јазичните особености на телевизиската реклама), ќе го завршиме со цитат од заклучокот од авторката Снежана Петрова-Џамбазова:

„Многу чинители ја прават рекламата успешна, меѓу кои и познавањето и почитувањето на јазичната норма, со којашто ќе се долови целокупната убавина и безграничните креативни можности на македонскиот јазик“ (стр.140). Ние само ќе додадеме дека со објавувањето на оваа книга за јазикот на рекламите добиваме една значајна лингвистичка анализа на област што не била детално истражувана досега, а со самото тоа претставува не само пополнување на една празнина во лингвистичките анализи, туку и поттик за понатамошни вакви истражувања.

Веселинка Лаброска¹

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, labroska@imj.ukim.edu.mk

УДК 811.163.3'373.611:811.162.1'373.611(049.3)

УДК811.162.1'373.611:811.163.3'373.611(049.3)

**Марјан Марковиќ, Зузана Тополињска, МАКЕДОНСКИ ~ ПОЛСКИ
СЕМАНТИЧКА ДЕРИВАЦИЈА НА ОДБРАНИ ПРАСЛОВЕНСКИ
КОРЕНИ**

Скопје: МАНУ, 2019, 177 стр.

Во 2019 година во издание на МАНУ излезе од печат книгата *Семантичка деривација на одбрани прасловенски корени* од авторите Марјан Марковиќ, дописен член на МАНУ и академик Зузана Тополињска. По десет објавени книги со граматичка конфронтација на македонскиот и на полскиот јазик, ова е прва книга во едицијата на компаративните проучувања во којашто се прави компарација на лексичко- зборообразувачкиот систем, со обработка на лексеми деривирани од избрани прасловенски корени. Начинот на пристап кон анализираниот јазичен материјал, длабочината на анализата, како и откривањето на патиштата по кои се развивале лексемите, ја прави оваа книга не само прва од ваков вид во едицијата полски ~ македонски, туку и прва воопшто во македонската лингвистичка наука.

Книгата на 177 страници текст ги содржи следниве делови: *Вовед*, потоа една воведна статија од академик З. Тополињска: *Нови правци за исцрпување во доменот на зборообразувањето*, една воведна статија од Марјан Марковиќ: *Околу процесите на семантичка деривација и семантичка мотивација*, а потоа следуваат обработените прасловенски корени по следниов редослед: *sta-/*sto-, *sěd-/*sed-/*sad-, *leg-/*log-, *ved-/*vod-, *slěd-, *step-/*stop-, *pad-, *(j)ę-/*(j)ьm-, *bьr-/*ber-, *da-/*da-r-, *dьrž-, *met-(*mot-/*mōt-), *тъk-. На крајот е даден *Индекс на поважни македонски деривации* и *Библиографија*. Иако целата книга е плод на заедничка работа на двајцата автори, во *Воведот* е даден и список за поделба на обработените прасловенски корени според авторите. Академик Зузана Тополињска ги има обработено следниве корени: *sta-/*sto-, *sěd-/*sed-/*sad-, *step-/*stop-, *(j)ę-/*(j)ьm-, *bьr-/*ber-, *da-/*da-r-; а академик Марјан Марковиќ следниве корени: *leg-/*log-, *ved-/*vod-, *slěd-, *pad-, *dьrž-, *met-/*mot-/*mōt- и *тъk-.

А сега да се осврнеме реду на деловите од книгата.

Воведот ги дава суштинските податоци за мотивот што ги поттикнал авторите да ја напишат оваа книга и за начинот на којшто е избрана токму ваква уникатна концепција на обработка на лексичкиот материјал. Авторите поаѓаат од добро познатиот лингвистички но и антрополошки став дека во јазикот се вградуваат називи најпрво за она што е примарно поврзано со човекот и со неговата физичка активност во просторот што го опкружува. Токму затоа пристапот во изборот на прасловенските корени разработени во оваа монографија се оние корени што лежат во основата на предикатите што ги

изразуваат положбите и активностите на телото на човекот. Во првиот блок се работи за основните човекови позиции, како што се *сѝои*, *лежи*, *седи*, во вториот блок се обработени предикатите што ги означуваат видовите движења што ги прави човекот за совладување на просторот како што се *води*, *следи*, *сѝанува*, *паѓа*, а во третиот блок е направена анализа на оние глаголски корени што се однесуваат на основни човекови активности со раката како што се *моѝа*, *меѝе*, *маѝи*, *доѝира*, но и активности коишто се однесуваат на поседување на нешто, како што е глаголот *има*, но и глаголите *бере*, *дари* и нивните деривати, каде што имаме однос на поседувач и поседувано.

Во статијата со наслов *Нови ѝравици за исѝражување во доменои на зборообразувањеѝо*, академик Зузана Тополињска го објаснува пристапот на обработка на семантичките гнезда врз база на **семантичката деривација** односно врз база на создавање на нови предикати под влијание на семантички импулси за именување на нови нешта во светот што нè опкружува и што постојано се менува. Понатаму, истакнува авторката, бараме во нашиот вокабулар веќе постојна база и ја збогатуваме со назив за нов предмет, материјален или апстрактен, на тој начин што на постечки корен (или корен со афикси) додаваме нов афикс соодветен по функција за денотатите на новиот поим. Тополињска потоа дава и примери преку опишување на семантичка деривација од прасловенските корени **sta-/*sto-*, **sĕd-/*sed-/*sad-* и **step-/*stĕp-*. На крајот на статијата, авторката З. Тополињска констатира дека „...процесот на семантичката деривација е еден од основните фактори одговорни за темпото и правецот на еволуција како на граматичкиот така и на лексичкиот систем; повеќе: тој е клучен фактор за соработка на граматиката и речникот.“ (стр. 15).

Во воведната статија од Марјан Марковиќ *Околу ѝроцесииѝе на семанѝичка деривација и семанѝичка моѝивација* ги наоѓаме основните теоретски поставки на кои се базира оваа монографија, а тоа се, прво, антропоцентрично-спацијалната теорија за јазикот и второ, една понова теорија на физиката, а тоа е теоријата за комплексни адаптивни системи. Понатаму М. Марковиќ ја образложува подетално втората теорија за адаптивни системи со оглед на фактот што се работи за нов пристап, особено во јазичните истражувања и особено во македонската лингвистика. Од образложението може да се заклучи дека теоријата за комплексни адаптивни системи се базира на нелинеарната физика при што единките во системот се поврзани со нелинеарни врски со кои се создаваат системски групи, потоа тие групи се поврзуваат со други такви групи и сето тоа резултира со комплексен систем којшто наоѓа начини постојано да се адаптира на надворешните промени. Така и јазикот, разгледуван како комплексен адаптивен систем во којшто групите од јазични елементи се поврзани меѓу себе со семантичката компонента, но и со механизми за адаптација на лексичко и на граматичко ниво, успева постојано да ги изрази човековите погледи на светот што нè опкружува, а притоа создава начини за да ги вгради сите промени од надворешниот свет. Македонскиот јазик наоѓајќи се во центарот на балканската јазична заедница е типичен пример за комплексен адаптивен систем. Тој со својот непречен развој низ вековите

успеал својата словенска лексика максимално да ја прилагоди на онаа на соседните јазици за што поедноставно изразување на нештата од реалниот, а потоа и од мисловниот свет. Тоа резултирало со упростување на именскиот систем и со губење на падежните наставки, а усложнување на глаголскиот систем со голем број модални и темпорални категории. Притоа, експонентите на категориите претрпеле адаптации за да бидат појасни за другојазичното население. Пример: за разлика од старите вокални и консонантски алтернации во коренот на глаголите за промена на видот на глаголот, се наметнала поедноставна видска деривација со префикси и суфикси што појасно ќе ги означуваат разликите кај глаголите. Една едноставна споредба на македонскиот и на српскиот јазик ја покажува таа разлика: македонски: *донесе / донесува* : српски: *doneti / donositi*, при што вокалниот превој ја прави видската разлика во српскиот, а во македонскиот таа улога ја презел суфиксот *-ува*, надограден на само една (најчесто свршена) основа. Потоа следуваат споредби меѓу полскиот и македонскиот јазик, како на пример: полски: *dowieść / dowodzić* : македонски: *доведе / доведува*, при што во полскиот јазик видската разлика ја прави вокалната алтернација *е / о* во основата, додека во македонскиот јазик основата *-вод-* се специјализирала за именски деривати (*водство, водител* и сл.) додека основата *-вед-* е за глаголска деривација (*веде, доведе/доведува, преведе/преведува* итн.), а видската разлика се постигнува со префикси и суфикси. Авторот Марјан Марковиќ понатаму се осврнува на објаснување на терминот семантичка мотивација преку примери со словенските називи за ‘молив’ и за ‘тетратка’ објаснувајќи ги семантичките мотиви за влез на различните називи во одделните словенски јазици и дијалекти. Од дадените примери и за двата назива имаме извонредна прегледност за патиштата по кои се појавиле одделните називи, како на пр. називите изведени од ‘олово’ за коешто порано се сметало дека е ист елемент со графитот како именување на средството за пишување (*olovka, olivec, olovek, svinčnik, молив* (< *molibden - ѓрчкиот назив за олово*) од една страна, но и називи изведени од *камен, врвче, нишка* како различни предмети со кои можело порано да се пишува (*карандаш, lapis, lapeš, pencil, калем* и др.). Потоа е опишан и терминот семантичка деривација за којшто авторот истакнува дека овој процес „го отсликува системскиот карактер и континуитет на јазичната еволуција, при што основните семантички компоненти претставуваат нераскинлива врска во текот на формалниот развој на лексичкиот фонд.“ (стр. 30). Потоа Марковиќ дава примери за асоцијативни низи кои водат потекло од основните човекови дејства: ‘бере’ (човек) > **збор** (ментален свет) < прсл. *berq; bьrati; ‘води’ (човек) > **наводници** (ментален свет) < прсл. *vesti, voditi итн. На крајот на оваа воведна статија како суштински патоказ е истакнато дека претпоставената хронолошка низа на семантичка деривација би била следнава: човек – простор – животински и растителен свет – општествено цивилизациски свет (концептуализација на реалниот свет) проследена со паралелен развој на мисловното (концептуализација на менталниот свет).

Воведот и првите две статии повеќе од доволно ќе го поттикнат љубопитниот истражувач, јазичар или просто љубител на науката за јазикот да

ги открие понатаму низ книгата семантичките низи деривирани од овде обработените прасловенски глаголски корени. Јас ќе дадам само по неколку упатувачки податоци за секој прасловенски корен за да ги доближам до читателот.

Прасловенскиот корен **sta-/*sto-* ја покажува основната телесна човекова активност ‘останување во неподвижна положба’ или ‘останување во вертикална положба’. Во делот за деривати од овој корен З. Тополињска ги дава дериватите што се денес присутни во македонскиот и во полскиот јазик. Без да го образлагаме подетално тоа што е претходно истакнато во воведните статии дека правецот на семантичка деривација оди од конкретни кон поапстрактни значења, ќе наведеме интересни примери обработени во ова семантичко гнездо, со македонскиот јазик како појдовен во описот. На македонска страна тука ќе ги истакнеме: глаголот *сѝане* / *сѝанува* со дури 8 семантички варијанти и изведените номинални деривати: *сѝан*, *сѝанар*, *сѝанбен*, но и: *сѝаница*, потоа *восѝание*, *восѝаник*, *засѝане*, *насѝане*, *оѝсѝане*, *оѝсѝанок*, *ѝресѝане*, *восѝанови*, *ѝосѝановка* и многу други. Од основата *сѝои* тука се дериватите *досѝои*, *досѝоинсѝивен*, *засѝои*, *засѝој*, *насѝојува*, *насѝојчив*, но и именката *сѝава* (*виѝа сѝава*) и именката *сѝав*. На полска страна ќе истакнеме неколку впечатливи: *stanąć*, *stań* (перфективниот глагол) и *stawać*, *staje* (имперфективен глагол), со номиналниот дериват *stan* со дури 8 значења, и во сите нив имаме три деривациски линии: а) состојба, положба, б) место на престојување, в) она што стои, неподвижен дел од нешто. Без да го прераскажуваме целиот дел посветен на дериватите од овој прасловенски корен, ќе ги истакнеме само изведенките што покажуваат статус и лидерство и во двата јазика: *досѝоен*, *досѝоинсѝиво*, *досѝојник*, *ѝрисѝоен*, *восѝание* и др. / *dostojny*, *dostojnik*, *stanowisko*, *powstanie*, *powstaniec* и др.

Следниот прасловенски корен е **sěd-/*sed-/*sad-*, каде што се гледа разлика по квантитет во кореновите вокали. Она што треба посебно да се истакне кај оваа коренска морфема е дека компонентата ‘седечка позиција’ се јавила подоцна, а првична била компонентата ‘земање место за живеење, стекнување посед – земја’ (за свршените глаголи) односно ‘траење/живеење/седење на едно место’ кај несвршените глаголи. Тука се анализирани цела лепеза глаголи и номинални деривати и за двата јазика кои ги покажуваат правците на семантички и зборообразувачки развој карактеристични за македонскиот и за полскиот. Ќе дадеме само неколку примери: мак.: *седи*, *седело*, *седѝиѝе*, но и *село*, *селанец*, *сади*, *досада* / пол.: *siąść*, *siąde*, *siodło* (самар), *sad* (сад, овошна градина), *sadza* (саѓа), *zasada* (правило, принцип) и др.

Глаголските основи **leg-/*log-*, ја објаснуваат хоризонталната човекова положба, а потоа и пошироко хоризонтална положба на други суштества и предмети, а со метафора и на апстрактни поими (*Ми леѓна мислаѝа*). Основите *-leg-* *-log-* спаѓаат во старите основи кај кои со вокалниот превод се изведувале итеративи и каузативи: **lekti* **ložiti*, како **nesti* - **nositi* и др. Ќе дадеме примери и од двете основи за двата компарирани јазика: мак. *лежи*, *одлежи*, *лежалка*, *леѓне/леѓнува*, *леѓло*, *ложи*, *зложи*, *изложи*, *ѝолоѝ*, *ѝалоѝ*, *ѝрилоѝ* и

др. /пол. *lec, legnę / legnąć, legnę/ leżeć, leżę/ lożyć, lożę, złożyć* и др. Интересно е дека во полскиот јазик несвршените парници на свршените форми од основата *łoż-* како што е *złożyć* ‘1. основа, создаде, 2. облече’ и др. се изведува од основата **klad-* : *zakładać (się)* и сл. Затоа во главата посветена на овие прасл. корени е даден преглед и за дериватите од коренот **klad-* во полскиот јазик.

Прасловенските корени **ved-/vod-*, се две превојни глаголски основи на глаголот **vesti*, **voditi* од индоевропскиот корен **yedh-*, па така можат да се јават паралелни зборообразувачки јадра од двата корена: *производ, произведува* (од прасловенскиот корен) и *продукт, продуцира* од индоевропскиот корен. Коренот **vod-* во македонскиот јазик не бил продуктивен за нови глаголски форми (само основната форма *води*), но затоа бил продуктивен за именски форми: *вод, водство, водач, одвод, превод, водовод, далновод* и сл. Затоа пак од основата **ved-* со помош на суфиксот *-ува* како суфикс за имперфективизација изведени се бројни глаголски деривати: *овеведе / воведува, доведе, доведува, свеведе / сведува* и др. За разлика од македонскиот, полскиот јазик ги задржал сите три превојни основи: основите **ved-/vod-* и основата **vad-* со вторично вдолжување на **vod-*. Така ги имаме глаголите: *wieść* (свршен) / *wodzić* (несвршен), *dowieść / dowodzić, odwieść / odwodzić, uwieść / uwodzić, doprowadzać / doprowadzić* и др. Од основата **vad-* во македонскиот јазик се зачувани неколку лексеми: *вади / навади / навадува; вада* (бразда, канал); *вадар* (тој што вади). Што се однесува до првичната семантичка компонента ‘движење на човекот напред’, од претставенава анализа може да се заклучи дека ова значење потоа е основа за деривираниите значења ‘прв се движи (и води некого)’, како и ‘општо насочено дејство/реализација/остварување’, за што сведочат и називите: *вовед, наводно, наводници, развод, повод, превод* и др.

Следниот прасловенски корен е **slēd-* и неговото основно значење е ‘движење на човек зад друг човек’. Оваа глаголска основа има свои паралели и во балтичките јазици и потекнува од индоевропскиот корен **sleidh-*, а е поврзана и со значењето ‘гледа’. Ке наведеме примери изведени од овој корен во македонскиот и во полскиот јазик. Македонски: *следи, наслед, ипроследи, наследник, ипресијолонаследник, доследен, следствено, иоследница* и др. Полски: *śledzić, wysledzić, śledztwo, ślad, naśladować, poślad* и др. Од примериве јасно се гледа дека семантичката деривација од активност во реалниот свет се пренесла и во активности во менталниот свет, па оттука и следниве примери со употребени глаголи или друг вид зборови: *Го следи иечайиоѝ. Уиѝе еднаш ѝо ипроследивме доказниоѝ маѝеријал. Тој во неѝо ја иолагаше иоследнаѝа надеж. Следниоѝ иаѝи ке донесам колачи.*

Следниот анализиран прасловенски корен е **step-/stop-*, којшто е без паралели во балтичките јазици. Значењето на прасловенскиот глагол **stopiti* било ‘стави нога, направи чекор/зачекори/згази’, што следствено претпоставува семантика на ‘движење’ и ‘активност’. Еве дел од примерите на дериватите од овој корен во македонскиот јазик: *стапаѝи /стапаѝина/стапаѝиува, застапаѝи, истапаѝи, настапаѝи, оѝистапаѝи, стапаѝало, достапаѝи, ипристапаѝи, ипресѝаѝи* и др.; и во полскиот јазик: *stąpić* (архаичен и само во идиоматизирани изрази) и префиксираните: *dostaąpić/dostępować, nastąpić/następować, postąpić/postępować,*

zostąpić/zostępować и др. со бројни именски деривати (*następ*= *иџдало*, *zastępstwo*=*замена* и др.). И од примерите може да се заклучи дека и кај овој корен првобитната семантика на активност во просторот, се пренесла и на активност во социјалниот свет (*іпресііаіі*, *іпресііаіінік*, *przestępstwo*, *przestępca*), а потоа и во менталниот свет: *Поднесейіе барање за іприсііаіі до інформаціи*, *...се засііаііува за некоја идеја / Występuje w obronie jakiejś idei...*, со заклучок на авторката З. Тополињска дека „...патот на семантичката деривација е оној вообичаен за човековата сукцесивна концептуализација на светот: од совладување на природниот свет до поставување на социјалната организација, па до внатрешните ментални доживувања.“ (стр.114).

Прасловенскиот корен **pad-*, обработен од М. Марковиќ, е во основата на прасловенскиот глагол **pasti/*padnoti* (паѓа), од индоевропскиот корен **ped-*, од којшто во некои индоевропски јазици се развил поимот за *ноѓа* (сп. ги македонските називи добиени директно од оваа индоевропска основа: *іџшак*, *іџдал*, *велосііед*, *моіед*, *ііџедесііал* и др.). За зборообразувачките деривати од овој корен ќе ги наведеме следниве македонски примери: *доііаѓа / доііадне*, *исііаѓа*, *заііаѓа*, *іпроііаѓа*, *іпрііаѓа*, *сііаѓа*, *уііаѓа*, како и именските: *оіііад*, *іад*, *заііад*, *іадина*, *наііасіі*, *іпроііасіі* и др. Дел од полските деривати од овој прасловенски корен се следниве: *padać / paść*, *dopadać/dopaść*, *napadać/napaść*, *przypadać*, и именските: *przypadek*, *rozpad*, *odpad*, *upadek* и др. Во заклучокот М. Марковиќ констатира дека основната семантичка компонента е ‘резултат од движење на човек (од горе кон долу), од која со семантичка деривација во материјалниот и во менталниот свет се добило значењето ‘општо движење од горе кон долу’. Во дел од дериватите поврзани со човекот е вградена семантиката на губење на поволна позиција во реалниот или во менталниот свет (*іпроііадне*, *сііадне* и др.).

Следниот прасловенски корен е интересен од многу аспекти бидејќи на прв поглед е непознатлив за човек што не е лингвист, а тоа е коренот **(j)ę-/*(j)ьт-*, обработен од З. Тополињска, со појдовно индоевропско значење ‘земе, зеде’. Се работи за глаголите: *има* во македонскиот јазик, односно *тіеć* во полскиот јазик со семантичка константа ‘сопственост, поседување и стекнување имот, како во материјална така и во апстрактна смисла’. Овој глагол во македонскиот јазик всушност се појавува со четири значења: 1) полнозначен несвршен глагол со значење ‘поседува’, 2) безличен глагол со значење ‘постои’, 3) модален предикат со внатрешна и/или надворешна обврска како референт на вториот аргумент и 4) помошен глагол во спој со глаголска придавка. Во полскиот јазик *тіеć* се јавува со помалку значења: 1) полнозначен самостоен имперфективен предикат за поседување и 2) модален глагол со значење на внатрешна или надворешна обврска *Jutro tam zdawać matematykę*. ‘Утре имам да полагам математика’, како и со сомнеж во вистинитоста на пренесуваната информација: *Jan miał odrzucić ich propozycję*. ‘Јане божем го одбил нивниот предлог’. Во полскиот јазик овој глагол нема функција на помошен глагол како во македонскиот, но затоа има перфективна форма **jać* со стилски маркиран книшки карактер: *Wiatr jął ucichać*. ‘Ветерот почна да се стишува’. На крајот на анализата авторката З. Тополињска констатира дека овој корен има висока

позиција во вербалниот систем на словенските јазици како основна дијатетичка варијанта на односот *possessor~possessum*.

Следниот обработен прасловенски корен е **bьr-/*ber-*, којшто на некој начин се надоврзува на коренот **(j)ę-/*(j)ьm*, затоа што неговиот несвршен полски континуант *brać, biorę* е еквивалентен на македонското *зема*. Со основно значење ‘почнува да има нешто’ ситуацијата во однос на овој корен и неговите деривати е слична и во двата компарирани јазици, македонскиот и полскиот. Македонски примери: *бере, добира/добере, збира/збере, одбира/одбере, ѓребира/ѓребере, разбира/разбере, избор, одбор, набор, собор* и др. Полски примери: *brać, biorę, dobierać / dobrać, nabierać / nabrać, przebierać / przebrać, obierki, nabór, dobór* и сл.

Прасловенскиот корен обработен од академик З. Тополињска во следното поглавје е **da-/*da-r-*. За разлика од претходните два глаголски корени, чија семантика е стекнување посед, овде се работи за глаголски корен којшто има спротивно значење ‘отуѓување посед’ и има три референти, од кои двата се оние кои го разменуваат тоа што се поседува. Македонскиот основен глагол е *дава / даде*, а изведениот со проширена основа е *дару*, чија дополнителна семантика е желба на субјектот да покаже почит, симпатија и сл. кон другиот субјект којшто треба да стане поседувач на поседуваното. Полските еквиваленти се: *dawać, daje / dać, darować, daruje*. Примерите со дериватите од овој корен во македонскиот и во полскиот јазик покажуваат изразен семантички и формален паралелизам: *додава, раздава, издава, издавач* и др. / *dodawac, rozdawac, widawac, widawca* и др.

Коренот **dbrž-*, заложен во прасловенскиот глагол **drъžati*, потекнува од индоевропскиот корен **dher-*, со првично значење ‘зема во рака, извлекува нешто, стиска, поседува’. Именката *држава* е изведена токму од овој корен, и имала првично значење на посед, а потоа го развила значењето на ‘општествена заедница’. Основни деривати на македонски се: *додржи, издржи, ѓодржи, одржи, дршка, држалка, содржина, задршка, издршка* и др. а основни полски деривати се: *dzierżawa* ‘заем’, *dzierżawić* ‘зема под заем’, *dzierżawczy* ‘посесивен’ и др. Овде ќе ја истакнеме констатацијата дадена од авторот М. Марковиќ: „...македонскиот јазик покажува две универални тенденции, континуирање на прасловенските семантички компоненти зачувувајќи некои архаични форми, и една поопшта тенденција која ја верификува антропоцентрично-спацијалната теорија за јазикот, а тоа е дека прототипните човекови состојби, дејства и движења се основата за преносот на семантичките компоненти од материјалниот човеков реален свет, па сè до најапстрактниот – ментален свет.“ (стр. 138).

Прасловенските корени **met-/*mot-/*mqt-* обработени од М. Марковиќ, имаат основно значење ‘движење на раката во сите правци’. Дериватите од коренот **met* во македонскиот јазик се: *мејџе, измејџе, ѓомејџе, ѓремејџе, мејџла, смејџ, одмејџ, ѓромејџ, ѓодрмејџ, ѓредмејџ, оѓномејџ*, но и низа глаголи со формантот -н- (*мејџине*): *замејџине / замеејџнува, смејџнува, одмејџнува* и др. Деривати од превојните степени *tot-/*mqt-* се: *мојџа, замојџа, смојџа, мојџало, мајџи, смајџи, замајџи, мајџач, мајџало, смајџок, мајџносџи* и др. Полски

деривати од овие корени се: *mieść*, *miotę*, стар глагол денес заменет со *zamieść*, потоа *wymieść*, *zmieść*, *miotła*, *podmiot*, *przedmiot*, *podmiatać*, *zmiatać*. Од направената споредба и анализа на дериватите од трите превojни степени на овој корен, авторот донесува заклучок дека од основната семантика се издвоиле значења како ‘фрла, врти, се движи брзо’ како и ‘мете, чисти куќа’, со тоа што на полска почва компонентата ‘фрла’ ја презел друг корен, а македонскиот развил навистина цела лепеза значења и форми од овие корени.

Последното поглавје во оваа извонредна монографија е анализа на глаголскиот прасловенски корен **tǫk-*, корен којшто има семантика поврзана со движењата на човековата рака. Ќе наведеме само неколку специфични деривати од македонски: *војине*, *зайине*, *сиојине*, *зайика*, *йојийик*, *йочка*, *йикае*, *исйикае* и др.; како и од полски: *tknąć*, *tknę* и *tykać*, *tykam*, со многу префиксирани форми: *dotykać*, *potykać*, *przetykać*, *wtykać*, *tkać*, *tkacz* и др. За разлика од претходното деривациско гнездо (*мејие*, *мајии*), каде што македонскиот има побогат лексички слој, кај овој корен полскиот јазик е побогат и во глаголската и во именската деривација.

На крајот на оваа монографија има практичен индекс на поважни македонски деривати со кои на корисникот му се олеснува добивањето податоци за конкретна лексема, како и солиден список на користена литература од најкомпетентни автори за вакви лингвистички анализи.

Во сите обработени прасловенски корени, а кои ги илустриравме накратко во овој приказ, дадени се прецизни линии на поврзаност на глаголските и на именските деривати од соодветниот глаголски корен со податоци кои честопати ни го разоткриваат пред нас светот на нашите предци, нивниот начин на размислување и на поврзување на именувањата и предметите, а сето тоа поттикнато и со разликите својствени за културните зони во кои се развивале двата словенски јазика, македонскиот и полскиот, чувајќи ја сепак не само прасловенската нишка во секој збор, туку и развивајќи ја понатаму на начин којшто читателот може да го восхити, како од еден назив за конкретно дејство се развивале називи што ги покриваат современите потреби на интелектуалниот свет на човекот и неговиот социјален живот. Токму затоа книгата на Марјан Марковиќ и Зузана Тополињска е драгоцен извор на податоци за етимологијата и за семантиката, но и за едни поинакви погледи врз зборообразувањето како процес што низ вековите го граделе и го доградувале говорителите на еден јазик, а во овој конкретен случај, пред нас се открива цел раскош на словенска лексика осмислена во мудрите глави на нашите предци, Македонци и Полјаци.

Веселинка Лаброска¹

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, labroska@imj.ukim.edu.mk

УПАД ВО МАКЕДОНСКАТА ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА
Воислав И. Илиќ, БИТОЛСКИОТ ГОВОР
(приредувач и јаз. редактор Васил Дрвошанов)
Скопје: Бата прес милениум 2020, 258 стр.

На изненадување на македонската лингвистичка јавност, по седум децении од денот кога бил предаден докторатот за оцена на Филолошкиот факултет во Белград, излезе од печат монографијата „Битолскиот говор“ од Воислав И. Илиќ, виден и плоден поет, есеист и научник. Се публикува во едицијата Лингвистика, во книгоиздателство на „Бата прес милениум“. Нејзин приредувач и јазичен редактор е проф. д-р Васил Дрвошанов, а рецензент проф. д-р Стојан Ристески. Приредена е на македонски стандарден јазик со примери на битолски дијалект.

Стрпливо и со многу знаење и вештина е создаван овој драгоцен дијалектолошки труд, низ повеќе од една деценија во годините пред, за време и по Втората светска војна кога македонскиот народ ги поставил темелите на својата државност и го официјализирал својот јазик, кога започнале проучувањата на македонските дијалекти, главно, од македонските истражувачи, и се појавила првата генерација македонски дијалектолози. Во неа со извонредна прецизност е запишан битолскиот народен говор и е оформена како комплетен опис на јазичната структура на истражуваниот говор, што доволно зборува за нејзиното суштинско значење. Ова дело дава посебен печат, поради познатите негаторски односи на нашите соседи кон македонскиот јазик кој се наоѓа во коегзистенција со некој или со некои од другите балкански јазици. Односите, воопшто, не се смениле од тогаш до сега, сè уште македонското јазично прашање и македонските дијалекти се актуелна проблематика.

Посветуваме заслужено внимание, бираме и нижеме зборови, сè со една цел: да прикажеме значајно и бесценето дело за македонската дијалектологија.

Под насловот **Небранетата докторска дисертација „Битолскиот говор“ на Воислав И. Илиќ** (5–19) рецензентот проф. д-р Стојан Ристески со самоувереност на човек кој ја знае вистината и ги поседува доказите, низ пет целини сестрано нè запознава со животот и делото на проф. д-р Воислав И. Илиќ, со структурата и случувањата околу неговата прва докторска дисертација која е тема на нашиот интерес. Поради специфичноста на животниот и творечкиот пат, Воислав И. Илиќ оставил необјавени многу поетски, есеистички и научни трудови, меѓу кои и докторската дисертација „Битолскиот говор“. Неговата сопруга, Драгица (Сека), со приложување на писмена изјава преку проф. д-р Стојан Ристески, на 24 април 1989 година отстапила поголем

дел од оставината на нејзиниот сопруг на Архивот на МАНУ под услов десет години да не се дава на користење.

Стремежот за научно осветлување на битолскиот народен говор, кај Воислав Илиќ дошол до израз по добивањето на првите награди на конкурсот на Белградскиот универзитет од чехословачката влада во 1937 и во 1938 година за трудовите на компаративни теми, како и стипендијата на Чехословачка за понатамошно обработување на теми од таа област. Веќе во есента на 1944 година тој имал испишано две тетратки, нумерирани со римски броеви I и II, со наслов „Битољски дијалекат“, со тоа што кај втората тетратка првиот збор е скратен на „Бит.“. Во нив се запишани и библиографски единици од кои Воислав И. Илиќ препишувал извадоци/фрагменти и ексцерпирал примери. По писменото барање за помош на ЦК на КПМ до ЦК на КПЈ, Воислав И. Илиќ бил испратен за референт на Комисијата за македонски јазик при Президиумот на АСНОМ како филолошки стручњак кој би помогнал во совладувањето на поголемите потешкотии по прашањето на македонската азбука и јазикот. По ослободувањето, во 1945 и 1946 година, тој подолго престојувал во Битола и теренски го испитувал битолскиот народен говор, така што веќе во 1947 година, авторот В. Илиќ го оформил овој говор во дисертација и конкурирал за асистент на Катедрата за книжевност на Јужните Словени и на Катедрата за српски јазик на Филозофскиот факултет во Белград. Имено, Воислав И. Илиќ со готов труд отишол во деканатот на Филолошкиот факултет и со тоа не ја запазил постапката за официјално добивање одобрение за изработка на монографски труд, па не дошло до формирање на комисија за нејзина оценка. Процедурата се регулирала во 1950 година, кога целосно го преработил и дополнил текстот на готовиот ракопис и го сменил насловот со нов наслов „Битолскиот дијалект“, а по настојување на Александар Белиќ според неговиот „Галички дијалекат“.

Проф. д-р Стојан Ристески пишува приказ на ракописот на докторската дисертација „Битолскиот говор“ на Воислав И. Илиќ, која ги има вообичените компоненти, обработени на 352 страници А4 новинарски проред. Ракописот е поврзан во три дела/свески, поврзани меѓусебе со платнена лента со сивомаслинеста боја. Текстот на дисертацијата е на српскохрватски јазик, а примерите се во оригинал, на македонски јазик. Првиот дел, по општиот наслов и индикаторот за авторот и местото, го има делот „Увод“ и „Фонетика“, вториот дел е „Морфологија“, а во третиот дел се „Синтакса“ и „Текстови“. Тука ја дознаваме причината поради која не дошло до одбрана на оваа докторска дисертација. Имено, двајцата членови на комисијата брзо ја прегледале добиената дисертација и имале позитивно мислење, но Александар Белиќ иако ветувал дека скоро ќе го напише рефератот, тоа не го сторил, бидејќи за него македонскиот јазик е „јужносрбијански дијалект“ и прикажувањето на битолскиот народен говор како македонски, а не српски, не можел официјално да го прифати. Така Воислав И. Илиќ на 5 февруари 1956 година побарал друга тема за да му биде одобрена и да ја изработи и неа успешно ја одбрал на 1 април 1958 година. Докторирал на темата „Језик Бранка Радичевиќа“. Доколку Белиќ го напишеше рефератот за докторската теза „Битољски дијалекат“ и

Илиќ докторираше, тогаш ќе следеше САНУ да ја објави како посебна публикација.

Рецензентот проф. д-р Стојан Ристески упатува сериозни забелешки зошто досега ништо не е сторено за да се публикува готовата студија во Македонија, која „...има, не само историско-културно, туку и неодминливо научно значење.“

По рецензијата следи делот **Вовед** насловен „Говорен тип и материјал“ (21–30). Се истакнува дека македонскиот народ, благодарение на НОБ и Револуцијата, го раскинал националното и социјалното угнетување кое траело со векови. Македонскиот јазик, пак, низ годините формирал свои специфики во говорот со коишто се изделува од соседните јазици во словенското јазично семејство, што се докажува во говорот на масите, во нивната песна, приказна и во писмените споменици. Проучувањето на битолскиот народен говор е од голема важност. „Тој припаѓа на централномакедонските говори“ кои, пак, се основа на денешниот стандарден јазик, „но се наоѓа во нивната гранична зона спрема јужномакедонските, всушност, на дофат на појасот што претставува мешаница на два посебни говорни типа. Врз материјалот на битолскиот говор можат да се следат и да се утврдат многу изоглоси и да се објаснат многу меѓудијалектни појави.“

Јазичната анализа на дијалектниот материјал е спроведена на следниве јазични рамништа: **Фонетика** (31–108), **Морфологија** (109–195), **Синтакса** (197–240), а како придружен материјал понуден е делот **Текстови** (241–247).

Во делот **Фонетика** авторот доследно ги претставува фонетско-фонолошките особености на битолскиот говор. Особено е значајно што покрај современата состојба на фонолошкиот систем дава и преглед на историскиот развој на вокалите и консонантите, што претставува важен придонес за историјата на гласовниот систем на овој говор. Прво го анализира вокалниот систем преку вокалните појави (образување, губење, скратување, елизија, асимилација, дисимилација, контракција, промени врз база на потсилување на лабијализацијата), рефлексите на полугласовите и носовките од заден и од преден дел, дава преглед и за вокалите во тугите зборови. Потоа го анализира консонантскиот систем, посебно ги интерпретира консонантите: *k*, *ɟ*, *s*, *j*, *v*, *l*, консонантското и вокалното *p*, *x*, *f*, *ɟ*, *ɲ*, а потоа се обработуваат појавите: асимилација, палатализација, дисимилација, новото јотување, губење на согласките, упростување на согласните групи, развивање секундарни согласки, метатеза, согласките на крајот од зборот. Делот за фонетика авторот го заокружува со описот на акцентот и квантитетот.

Како поспецифични за овој говор ги издвојуваме следниве фонетско-фонолошки особености: самогласката *e* се сведува на несилабичен глас *i* во слогот по акцент: *ɛ'ojdo*, *ĩ'ejɯ*, *m'ojme*, *zn'aĩjɯe*, *d'ojɟol*, *ĩ'ojli*, *edin'aĩse*, *dvan'aĩse*; исто така, во положбата по акцентот вокалот *u* преминал во *i*: *s'ejɯ*, *'ojɯ*, *'oj*, *z'aĩsonɟe*, *ɛl'aĩɟa*, *l'aĩɟa*, *maɯĩ'ejɯɟa*, *ɛr'eoj*, *sn'eɟoj*; *v*̄ како предлог се јавува со самогласниот рефлекс *o* и без него: – кога се нагласува за истакнување на неговото специфично значење или не: Б'еше 'обесено *vo* 'оцако. *Vo* 'очите се к'олнеше, а не да р'ечиш *vo* н'ешто др'уго. С'едел *v* 'одаја и се си п'очинвал. Јас *v*

'оган вл'егвам, 'ама тоа не г'о-кажвам. – кога зборот пред кој стои е определен или не е: *Во к'ошо* 'имаше м'алку к'очани. *В 'иднина* м'ожи и то да доч'екаме; кога предлогот *въ* е без својот подвижен вокал *о*, се едначи по звучност со првата согласка од следниот збор: *в* б'аца, *в* д'укан, но: *ф ск'олија*, *ф ѝ'ојас*; веларен (тврд) изговор на гласот *л* (*ѝ*) пред самогласките од преден ред *а*, *о*, *у*: *Б'у'аџуна*, *ѝ'амба*, *ѝ'окум*, *с'и'аи'аѝо*, *џ'ѝуф*, *с'ѝуџа*; веларното *ѝ* ја чува својата гласовна вредност на крајот од зборот: *к'о'и'е'ѝ*, *с'о'ко'ѝ*, *ш'а'ѝ*; старото *л* во секвенците со полугласовите од преден и од заден ред има вредност */oʝ/*: *б'о'ѝва*, *в'о'ѝк*, *и'о'ѝчам*, *с'о'ѝза*; завршен процес на еволуцијата – вокалното **l* преминало во *-ол-*; фонемата *л'* како континуант на старото палатално **l'*: *н'едел'а*, *с'ел'анин*, *б'ол'ка*, *и'он'едел'ник*, *с'ол'*, *ч'ешел'*; палатализација на *к*, *џ* во *к'*, *џ'* пред предните вокали: *к'ер'амида*, *с'ек'ира*, *џ'ериз*, *џ'иди*; кај именките на *н-* и *и-*основа често се наоѓа *н*: *д'ечина*, *м'орина*, *и'елина*; губење на оклузивите во консонантските групи: *б'оџасво*, *ж'алослиф*, *ср'ела*, *џр'аско*; метатеза на именките на *-ница* во *-ѝнца*: *берб'аѝнца*, *виѝк'аѝнца*, *мачк'аѝнца*, *и'ѝу'аѝнца*, *ч'еѝнца*; акцентски целости: *вашеѝ'о-село*, *неѝрокоѝсан'а-жена*, *Тумб'е-кафе*, *Пекм'ес-ѝазар*, *сак'аѝ-чоек*, *друџ'а-манџа*, *как'о-одиш'?*, *чеѝ'ир-ѝаѝи*, *ѝрв'о-срѝско*, *ѝрн'о-сино*, *Аѝѝ-ѝазар*, *М'ас-ѝазар*, *н'а-душек*, *ѝ'оѝѝ-фусѝан*.

Делот **Морфологија** е значаен не толку по обем, колку според типот на информации што авторот ни ги презентира во врска со зборовните групи, како и начинот на интерпретација на граматичките категории што се утврдуваат кај именките, заменките, придавките, броевите, глаголите, како и употребата на прилозите и извиците. Посебно внимание привлекува процесот на упростување на граматичките категории и споредбата со состојбата во подетално испитаните западномакедонски говори, а особено со галичкиот говор што го констатирал проф. д-р Александар Велиќ, но и споредувањето со соседните говори од истиот тип – со централномакедонските.

Најпрво, е даден преглед на именската деklinација, односно на остатоците од падежните форми во овој говор. Тргувајќи од дијахронски аспект, авторот ги дава наставките кај именките, односно остатоците од падежните наставки. Како покарактеристична ќе ја споменеме наставката *-ена* место *-ина* во примерот *рамена*.

Членска морфема за машки род еднина во битолскиот говор е *-о*: *кашк'авало*, *н'ожо*, *ч'оeko(ф)*, *ѝ'амбазо(н)*; *срамежл'ививо*, *џол'емио*; *м'ојо*.

Во делот за заменска деklinација е даден преглед со остатоци од некогашните падежни форми. Кратка заменска форма за женски род еднина за датив е формата *(j)e*, *му*, додека за акузив е *(j)e* (покрај *ја*). Дативна форма за трето лице множина за трите рода е *му* (покрај *им*): *Му ѝ'аксав на друџ'ариѝе*. *К'ако м'ожеше на ж'ениѝе да му р'ечѝи 'оѝи се к'ако ѝаѝаџ'али*.

Според односот на презентската и претеритската основа, битолскиот говор покажува седум вида: 1) и : ø, 2) е : ø, 3) и : и, 4) и : е, 5) и : а, 6) а : а, 7) помошните глаголи. Во конјугацискиот систем на битолскиот говор влегуваат: а) времињата: презент, имперфект, аорист, перфект, плусквамперфект и футур; б) начините: потенцијал и императив; в) глаголската л-форма и глаголската придавка; г) глаголскиот прилог. Паралелно со некои од овие словенски форми

во употреба се и несловенски формации. Покарактеристични специфики во глаголскиот систем се: наставките *-ва*, *-ува* се употребуваат паралелно, но формите со *-ва* се пообични, и служат само за правење трајни глаголи од моменталните: *д'онесвам*, *н'ајдваш*, *к'уйваш*, *ѵр'есечваш*; употреба на наставката *-афне/-ефне* за прво лице множина во имперфект: *с'онвафне*, *р'асѵефне*, *д'уефне*; употреба на наставката *-офне* за прво лице множина во аорист: *дон'есофне*, *исѵр'есофне*; пофреквентна употреба на глаголските форми со *има / нема*: *'имам з'емено*, и со *сум*: *сум д'ојден*; глаголскиот прилог се јавува со наставката *-еќи* за глаголите од *a*-група и *-ееќи* за *e*- и *и*-група на презентска основа и со наставката *-ѵќи* со основа на имперфектот: *ѵрч'аеќи*, *ѵас'ееќи*, *мисл'ееќи*, *земв'ајќи*, *нос'ејќи*, *ѵрѳ'ајќи*.

Синтаксичкиот опис е исклучително важен заради создавање јасна слика на битолскиот дијалект, како и потполнување на претставата и дообјаснување на синтаксичките врски на ниво на реченица и на ниво на именска синтагма. Во овој дел се даваат поопшти податоци, низ примери, за употребата и значењето на: имињата, некои глаголски форми во говорот на Битола (презент, аорист, имперфект, перфект, футур, императив), предлозите, одделни прилози и одделни сврзници. Специфични сврзници кои се употребуваат се: *'арнома*, *дур*, *д'ими*, *ѳ'омѵи*, *ем*, *ја-ја*.

Во рамките на реченицата се разгледува согласувањето по род, број и лице, негациите и негативните реченици, како и редот на зборовите во реченицата.

Авторот не дава список на користена литература, бидејќи главната и споредната литература со којашто се служел при обработката е означена во самиот текст.

Преку шест илустративни текстови со фонетски запис се потврдуваат согледувањата на авторот претставени во монографскиот опис, но и се нуди отворен простор за понатамошни истражувања. Приложените текстови освен лингвистичка, имаат и фолклористичка вредност, со оглед на тоа дека или станува збор за народна приказна или за опишување на начинот на бојадисување на шајак или за случки од животот во определен историски контекст.

Последниот дел од монографијата под наслов **Пристап кон ракописот „Битолскиот говор“ на Воислав Илиќ од редакторски аспект** (249–253) го пишува проф. д-р Васил Дрвошанов со префинетост на прекален дијалектолог. На самиот почеток најсрдечно се заблагодарува на проф. д-р Стојан Ристески што му укажал чест да ја приреди оваа монографија. Во продолжение ги посочува корекциите што ги направил на одделни места за коишто Воислав Илиќ направил превид; застарената терминологија ја предава со современи термини кои ги прикажува по азбучен ред; ги прикажува скратениците коишто се користат во монографијата; ја предава и фонетско-фонолошката транскрипција со којашто се искажува дијалектниот материјал од битолскиот говор. Повикувајќи се на констатацијата од проф. д-р Стојан Ристески дека текстот е прв „од таков вид во историјата на македонската дијалектологија“, со жалење прашува: „Дали не зборува тоа дека на Воислав Илиќ му е одземено

правото на првенство на штета на авторот и на штета на македонистиката и на славистиката, воопшто?!“

Публикувањето значи раздиплување на тајната на знаењето, придонес во процесот на откривање, проучување и бележење на спецификите на битолскиот народен говор. Посебност во оваа многузначна и неодминлива монографија е сведоштвото за напорите да се биде кога веќе сте биле и кога не ве признаваат дека сте и дека ќе бидете. „Битолскиот говор“ од Воислав И. Илиќ, досега необјавуван и прескокнуван со молк, го најде своето место во македонската наука од областа на дијалектологијата. Тоа е текст што ве прави да сте горди и блажени што сте на страната на народот.

Дијана Петровска¹

¹ dijana_petrovska@yahoo.com

УДК 929:811.163.3-05]:654.197(049.3)

УДК 811.163.3-05:929]:654.197(049.3)

АНТОЛОГИЈА НА МАКЕДОНСКАТА ЛИНГВИСТИКА

(Иван Глигоровски, Македонски лингвисти, I и II дел, Скопје 2019)

Книгата „Македонски лингвисти“, прв и втор дел, од еминентниот новинар Иван Глигоровски на вкупно 844 страници ја претставува научната дејност на вкупно 55 лингвисти-македонисти од сите високообразовни и научни центри во државата, но најмногу од УКИМ. Половината од нив, односно 26, работеле или работат во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Авторот Иван Глигоровски, исклучително ценет новинар и публицист, во првиот дел го прикажува ликот и делото на десет познати и потврдени научни работници од областа на македонската наука за јазикот, а тоа се: Блаже Конески, Трајко Стаматоски, Благоја Корубин, Божидар Видоески, Коста Пеев, Лилјана Минова-Ѓуркова, Снежана Велковска, Атанас Николовски, Јелица Николовска и Блаже Ристовски.

Вториот дел, втората книга содржини текстови и информации за најголемиот број македонски лингвисти кои, секој на свој начин и според своите научни трудови и постигнувања си обезбедуваат место во македонската наука за јазикот. Како имиња се среќаваат: Васил Дрвошанов, Максими Каранфиловски, Снежана Веновска-Антевска, Људмил Спасов, Димитар Пандев, Емилија Црвенковска, Стојка Бојковска, Лидија Тантуровска, Живко Цветковски, Марија Коробар-Белчева, Мито Аргировски, Лилјана Макаријоска, Димка Митева, Елка Јачева-Улчар, Елена Јованова-Грујовска, Веселинка Лаброска, Весна Мојсова-Чепишевска, Лидија Аризанковска, Александра Ѓуркова, Гоце Цветановски, Георги Георгиевски, Петар Атанасов, Еленка Стоевска-Денчова, Снежана Петрова-Џамбазова, Стоја Поп -Атанасова, Радмила Угронова-Скаловска, Ружа Пановска, Ѓорѓи Поп-Атанасов, Ѓорѓи Трајков, Иван Глигоров, Зденка Рибарова, Наталија Андријевска, Светлана Давкова-Ѓорѓиева, Маринко Митков, Убавка Гајдова, Петре Ристујчин, Олга Иванова, Крум Тошев, Љубица Станковска, Круме Кепески, Оливера Јашар-Настева, Петар Х. Илиевски, Тодор Димитровски, Аритон Поповски и Маријана Киш. Посредно, преку нив се запознаваме со научната дејност на дополнителни педесетина имиња.

Да потенцираме дека монографијата „Македонски лингвисти“ во два дела, ја пишува, ја создава и ја публикува еден од нашите најпознати и најплодни ТВ новинари – хроничари, кој на најдобар и убедлив начин ги регистрира најважните настани од областа на историјата, развојот, примената и афирмацијата на македонскиот јазик, со посебен осврт на стандардниот јазик и неговата заштита. Тој е најдобриот познавач на македонистиката што секогаш беше присутен на

научните собири, на семинарите, на симпозиумите, на Славистичкиот конгрес и изворно и веродостојно ги регистрираше и ги презентираше најновите истражувачки остварувања на учесниците преку програмата на Македонската телевизија.

Иван Глигоровски е докажан, врвен професионалец со четиридецениско новинарско искуство, кој си поставува високи цели, а ги постигнува со лична скромност, темелност и систематичност. На крајот од втората книга тој вели: „чувствувам потреба да кажам и да „признаам“ дека не успеав да дојдам до контакти и податоци за некои македонски лингвисти, а кои, не само јас, туку и голем број од научните работници, па и дел од читателите, се убедени дека им е место во оваа книга. Причини за тоа има многу – за нив не бев во можност да собирам податоци, далеку беа од моите можности за контакт или пак, за нив и за нивното лингвистичко дело не дознав ништо повеќе. Многумина од нив доцна ми ги доставија своите најважни податоци. Друга причина, едноставно нема. Со цел да ја ублажам „болката“, моја и на оние научни работници што не успеав да ги забележам со поопширни сознанија, во продолжение им ги регистрирам имињата и презимињата.“

Новинарот Иван Глигоровски станува врвен публицист со објавените дела како: Современи собирачи на народни умотворби; Панаѓурите во Македонија; Учители на прогонетите деца од Егејска Македонија; Величината на странските лингвисти-македонисти; Школувањето на прогонетите деца од Егејска Македонија и Последниот Илинденец, со што остави траен белег во македонската културна ризница. За својот професионален ангажман добитник е на повеќе награди: награда за публицистика Мито Хаџи Василев – Јасмин (2007), плакета од Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје (2007), награда „13 Ноември“ (2008) ...

На крајот, да истакнеме дека објавувањето на оваа монографија има огромно значење за афирмацијата на севкупната македонистика. Двата тома од „Македонските лингвисти“ се своевидна богата библиографија за идните македонистички проучувања. Убедени сме дека содржините што Иван Глигоровски ги има оставено во ова дело, со текот на времето ќе имаат антологиски карактер и ќе бидат поттик за слични трудови од помладите новинари.

На авторот Иван Глигоровски му посакуваме да ги објави најавените 5 нови наслови и да продолжи неуморно како и досега.

Снежана Веновска-Антевска¹
Елена Јованова-Грујовска²

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, venovskas@yahoo.com

² Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, elenajovanovagrujovska@yahoo.com

УДК 811.163.3(081)(049.3)

ВАСИЛ ДРВОШАНОВ, ЈАЗИЧЕН МОЗАИК
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Посебни изданија,
88, Книгоиздателство „Бата Прес Милениум“
Скопје, 2020, 237 стр.

Во 2020 година во издание на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, во едицијата Посебни изданија, под број 88, и Книгоиздателство „Бата Прес Милениум“ како соиздавач, излезе од печат монографијата од проф. д-р Васил Дрвошанов со наслов *Јазичен Мозаик*.

Книгата *Јазичен мозаик* од Васил Дрвошанов, истакнат лингвист и македонист, претставува уште еден значаен труд од овој автор кој со ширината на интересот за различни лингвистички теми и личности, придонесува во збогатувањето на содржините од овој вид во лингвистичката наука. Како што истакнува самиот автор во Предговорот, „Јазичниот феномен, како елемент на опстанокот и продолжувањето на човечкиот род, е инкорпориран во сите општествени односи и дејности и претставува потврда за победата на човекот. Токму таквата мозаичност на јазикот е предмет на опсервација во ова дело“.

Како што кажува и самото име на книгата, таа содржи мозаик од написи, вкупно 43 библиографски единици, кои авторот ги публикувал последниве триесетина години. Материјата застапаена во овој труд е поделена во шест поглавја, и тоа: *I. Поводи, II. Погледи, III. Јазикот на ијасијелиите, IV. Јазикот во ијрактикајта, V. Дијалектни разновидности и VI. Јазикот и образованието*. На крајот е даден богат список на *Литература, Скрајеници за лингвистички изрази и Библиографски иреглед на засијениите ирилози*.

Објавувани по различни поводи и во различни публикации и книги (*Актуелните состојби во македонскиот јазик, Ојшисивениите иромени и јазикот, Македонскиот јазик во јавното ојшинење, XXVIII научна конференција на XXXIV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Загрозеноста и заштитата на македонскиот литературен јазик, Норма и речник, Македонскиот глагол – синхронија и дијахронија, Литературен збор, Јазикот во ијрактикајта, Македонски фолклор, Просветно дело, Образовни рефлексии, По што го зајаметив Конески и др.*), прилозите содржани во оваа книга се осврнуваат на различни теми во областа на лингвистиката со препознатливиот стил на авторот, а тоа е концизност, прецизност и, наместа, поетска вдохновеност, типична за лингвист кој истовремено е и книжевник.

На почеток, ќе се осврнеме на трите почетни статии во книгата во главата *Поводи* а тоа се следниве наслови: *Образец во лингвистикајта и во*

лингвистичката наука, Македонистиката Јуми Накаџима, Научната енерџија на проф. д-р Кирил Пенушлиски и неговите човекови доблести. Овие статии се посветени на Блаже Конески, Јуми Накаџима и Кирил Пенушлиски, во кои авторот со одбрани јазичен средства се осврнува на посочените лингвисти и на нивниот значаен придонес во македонската лингвистичка наука.

Во втората глава наречена *Погледи* авторот Васил Дрвошанов се осврнува на пет значајни теми од областа на социолингвистиката, а тоа се: *Самобитноста на македонскиот јазик, Рамноправни јазици – рамноправни народи и малцинства, Територијалниот фактор и факторот свесно насочување при нормирањето на зборовите, Фактори што го загрозуваат македонскиот дијалект, За некои јазични промени во Уставот на Република Македонија.* Од самите наслови може да се констатира дека се работи за сериозни прашања поврзани со меѓусебниот однос на јазикот и општеството, и посебно со истакнување на најзначајните факти за самобитноста на македонскиот јазик. Во втората статија од оваа глава, Дрвошанов дава цитат од Јосип Броз Тито, од неговиот говор одржан на 2 август 1949 година во Скопје, којшто го наведуваме овде: „Тоа што тие (Бугарите – н.з.) денеска зборуваат дека македонскиот јазик, што Македонците постојано го усовршуваат, не е никаков јазик, тоа е најподлата клевета фрлена на македонскиот јазик. Тие негираат дека постои македонски јазик. Денеска тоа упорно го тврдат и во своите резолуции и во својата пропаганда. Тие велат дека постои само бугарскиот јазик и ништо повеќе, а дека македонскиот јазик е само поинаков дијалект. А ние велеме и остануваме при тоа – што македонскиот народ досега веќе го потврди – дека Македонците нема да се откажат од својата националност и нема да дозволат некој да ги смеќава да ја усовршуваат и да ја подигаат на повисок степен својата култура и да го усовршуваат својот јазик.“ (стр. 28). Колку актуелно звучи овој цитат од Тито од пред седумдесет и една година!? Кон овој цитат ќе ги додадеме факторите што го загрозуваат македонскиот дијалект во истоимената статија, а што В. Дрвошанов прецизно ги подредил со цела тежина што тие ја носат, а тоа се: 1) белата чума, т.е. малиот прираст на населението, 2) иселувањето на македонскиот народ, 3) внатрешното раселување со оглед на конфликтот во 2001 година, 4) компјутерската технологија како загрозувач на македонската кирилица и македонскиот правопис, 5) светскиот капитал и наметнување на англискиот и други јазици како неопходни за успех во структурата. Ако сето ова се надоврзе на содржината на следната статија со наслов *За некои јазични промени во Уставот на Република Македонија*, каде што авторот Васил Дрвошанов, покрај примерите што ги анализира, дава и регистар на зборформи, со што го збогатува самиот прилог, а која од денешен аспект има само историска вредност, може да се заклучи дека ангажиран лингвист и македонист како В. Дрвошанов, активно работел и работи на истакнување на суштинските прашања поврзани со македонскиот јазик и неговото зачувување и негување во македонското општество.

Следната трета глава содржи четири прилога со следниве наслови: *За јазикот на Славко Јаневски: Кон маркираниите именски групи во поезијата за*

деца на Славко Јаневски, Дијалектизмиите како стилска ознака во говоречкиот чин на Васе Манчев во збирката раскази *Подгорен корен*, Креации на зборот – јазикот на Фазлија во романото *Шенко* од Киро Донеv и За некои јазични црти во јесниите на Благоја Корубин. Дрвошанов преку овие четири разиграни наслови нуди убави страници на јазична анализа на четворица македонски писатели, кои се вистински израз на модерните текови на македонската книжевност.

Сите прилози кои се осврнуваат на одделни лингвистички теми, а тоа се во следните две глави *Јазикот во практиката* и *Дијалектни разновидностии*, се поткрепени со бројни примери, како во прилозите: *Крайкиите форми на говорната замена*, *Сто на сто*, *Лексикализирање на збирната множина на -је во еден пример*, *Госпого министер или госпого министерке?*, *Кон хомофониите во македонскиот јазик*, *Лексичките колебања на називите примеририемач и примеририемашво*, *Цунамиите или цунамиото?*, *Богајството на македонскиот јазик*, *Од македонската дијалектна ризница*, *Зборување и молчење на илјада начини*, *Прекарот во македонските говори*, *Љубов на македонски начин*, *Зела парак па се реши*, *Паметии или помнии* и др. И од самите посочени наслови се гледа дека авторот В. Дрвошанов, освен што се осврнува на јазикот во практиката, како искусен дијалектолог се осврнува и на дијалектните разновидности на македонската територија и дава слика за дијалектното лексичко богатство. Тука ќе истакнеме некои специфични дијалектни лексеми што ги обработува авторот, како што се богатството на придавки за зборување и молчење (*зборлив*, *прикажлив*, *думежлив*, *лафчија*, *муабейчија* и др. /*куйлив*, *куйлија*, *кушешко* и др.); називите за глаголот *сака* во дијалектите (*сака*, *љуби*, *иска*, *мила*, *оке* и др.); називите за *чешел* во дијалектите (*чешел*, *гребен*, *суграна*, *грива* и др.), називите за *кар* во македонските дијалекти (*полза*, *аир*, *фајде*, *кар*, *интерес*, *печалба*) и други.

Во последната глава од оваа монографија има повеќе прилози кои се однесуваат и на јазикот и образованието, со што авторот Васил Дрвошанов дава свој влог и во таа сфера на употреба на македонскиот јазик, која претставува една од суштинските за квалитетот на употребата на стандардниот македонски јазик. Тоа се следниве прилози: *Јазикот и едукацијата*, *Јазичното образование на воспитувачот*, *Македонскиот јазик во образованието на училилото*, *Размисли за функцијата на македонскиот јазик во едукацијата на припадниците од малцинствата* и *Противречности во наставната програма на македонски јазик*. Овде ќе дадеме еден цитат од авторот В. Дрвошанов од претпоследната статија, за кој сметаме дека е треба да биде мото на сите македонски граѓани: „Функцијата на македонскиот јазик единствено ја гледаме како средство за образование и воспитание на сите граѓани од нашава земја, без разлика на националната припадност, на полот, на верата, на политичкото убедување и сл., функција за целосно сплотување на државјаните на Република Македонија.“ (стр. 220).

Како заклучок, ќе истакнеме дека авторот Васил Дрвошанов, со книгата *Јазичен мозаик* дава уште еден значаен прилог во науката за јазикот, а со разновидноста на прилозите застапени во оваа книга и со начинот на нивната

анализа, дава поттик за изработка на други вакви трудови во кои македонскиот јазик, како наше духовно богатство, ќе биде анализиран од различни аспекти.

Веселинка Лаброска¹

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, labroska@imj.ukim.edu.mk

УДК 398(=163.3):81(082)(049.3)
УДК 821.163.3.09:811.163.3'373(082)(049.3)
УДК 811.163.3'282(082)(049.3)

ФОЛКЛОР – ТРАДИЦИЈА – ЈАЗИК
(Зборник на трудови од меѓународниот научен собир
во рамките на манифестацијата „Денови на Благоја Корубин“
одржана на 17 и 18 мај 2018 година)

Традиционалната манифестација *Денови на Благоја Корубин* во 2018 се одржа на 17 и 18 мај на тема **Фолклор – традиција – јазик**. На Меѓународната научна конференција беа презентирани вкупно 37 реферати од сите лингвистички средини во Македонија, од Институтот за фолклор „Марко Цепенков“, како и учесници од Србија и од Хрватска. Своите трудови за печатење ги дадоа 30 учесници и ние срдечно им благодариме за исклучително квалитетните текстови.

Манифестацијата *Денови на Благоја Корубин* има традиционален организациски и редакциски одбор во состав: д-р Снежана Веновска-Антевска, д-р Олгица Додевска-Михајловска, д-р Катица Топлиска-Евроска и д-р Фани Стефановска-Ристеска (последниве години и д-р Елена Јованова-Грујовска), како и основоположникот и традиционален претседател на одборот д-р Снежана Велковска. А тимот што победува не се менува. Затоа, сите овие години оваа манифестација растеше и во квантитет и во квалитет и на едно место ги собра видните македонисти, филолози, фолклористи и социолози. Зборникот што е пред нас е уште еден доказ за тоа.

Зборникот започнува со текстот на Димитар Пандев „Меѓу касарната и фронтот“ во којшто авторот прави историско-социолингвистички пресек на пресоздавањето на народните песни на линијата на фронтот во „ерлангенскиот ракопис“ од Герхард Геземан составен околу 1720 година на територијата на некогашната Воена Краина под австриска управа и во „Народните песни од Егејска Македонија“ собрани од Паскал Паскалевски и објавени во 1959 година од Институтот за македонски јазик. Пандев нè доближува до народните песни собирани на балканските линии на фронтот во текот на три века.

Потоа следат текстовите поврзани со фразеологијата:

- Снежана Велковска ги разгледува фразеолошките изрази со компонентата *небо и земја* преку примери од народното творештво. Тргува од фолклорот и митолошките претстави за земјата, небото и небесните тела како нераскинливо единство во претставите за создавањето и постоењето на светот, преку когнитивната метафора до фразеолошките изрази кои произлегуваат од тоа.

- Снежана Петрова-Џамбазова прави преглед на имињата во фразеолошката употреба во Велес како градска средина.
- За жанровските одлики на *пословицајѝа* како анонимен и на *максимајѝа* како авторски исказ во пишаните фолклорни форми на епот пишува Кристина Димовска.
- Марија Леонтиќ ги дава карактеристиките на македонските и на турските пословици.

Следните наслови се поврзани со лексиката, семантиката, зборообразувањето:

- Елена Јованова-Грујовска се осврнува кон лексиката на „Шеќерната приказна“ од Славко Јаневски.
- Катица Топлиска-Евроска пишува за *Nomina instrumenti* во македонската кујна од традицијата до иновацијата.
- Јордана Марковиќ се осврнува кон информативноста на семантичката дефиниција врз примерите на Речникот на српскохрватскиот книжевен јазик и на Толковниот речник на македонскиот јазик.
- Низ призмата на лексиката, Лилјана Макаријоска зборува за традиционалното занаетчиство од етнолингвистички аспект.
- Потоа, Мери Цубалеvsка се осврнува на црковнословенизмите во творештвото на Јован Стрезовски.
- Виолета Николоvsка пишува за семантиката и погледот на светот преку семантичкиот развој на лексемите *сѝрасѝи* и *созерцање*.
- Марија Паунова го разгледува историскиот развој на графитите како дел од материјалната култура на македонскиот народ.

Од областа на дидактиката и методиката е текстот на Анита Штерјоска-Митреска за „Народното творештво и богатството на речникот кај учениците од одделенската настава“.

Љубица Станковска во својата ономастичка тема ја објаснува етимологијата на оронимите *Бабуна* и *Мукос*.

Потоа, во Зборникот се поместени четири дијалектолошки труда:

- Во трудот на Васил Дрвошанов се наведуваат називите на *плускавецојѝи* во македонските говори.
- Еленка Стоевска-Денчова пишува за дијалектната лексика од македонската градителска терминологија.
- Светлана Давкова-Ѓоргиева ја дава географската дистрибуција на лексемата *јака* во македонските дијалекти.
- Гоце Цветановски пишува за *бубамарајѝа* во традицијата на словенските народи и дијалектните именувања во македонскиот јазик.

Фолклористичките трудови во Зборникот се од следните автори:

- Весна Петровска, која што пишува за *скупчалчиџо* и *дејџеџо* во свадбените обреди.
- Катерина Петровска-Кузманова ја објаснува *фолклорнаџа драма* како терминологија и прави нејзино дефинирање.
- Стојанче Костов ги наведува имињата на ората во орската традиција во Македонија.
- Лидија Тантуровска прави свој осврт на митскиот лик *Баба Роџа*.
- Соња Новотни и Михајло Марковиќ ја објаснуваат улогата на фолклорот во зачувувањето на традицијата и говорот на Тетово.
- Ана Витанова-Рингачева се задржува на народната песна од Струмица и Струмичко како ризница на автохтониот јазичен израз (врз примери на љубовни песни и балади).
- За струмичкиот крај пишува и Иван Котев којшто ги разгледува лексемите *душа* и *судбина* во фолклорот на Струмица и Струмичко.

Последниот блок е посветен на јазичната (пред сè граматичка) анализа на различни текстови од народното творештво:

- Искра Пановска-Димкова ги дава начините на изразување вообичаеност кај Марко Цепенков.
- Татјана Гочкова-Стојановска дава социолингвистички пристап кон формите за обраќање во македонската народна хумористично-сатирична поезија.
- Лилјана Пандева се задржува на стилистиката на прилозите врз примери од Зборникот на Миладиновци и од народната приказна за Силјан Штркот кај Марко Цепенков.
- Михајло Марковиќ и Соња Новотни посочуваат дека традицијата е клучен елемент во континуитетот на македонскиот јазик (преку приказ на неколку лексеми ексцерпирани од Слепч, Оглед и Различ).
- На крајот од Зборникот „Фолклор – традиција – јазик“ Борче Арсов дава „Антитрадиционален пристап во преводите на Новиот Завет на современ македонски јазик од 19 век напишан со грчко писмо“ преку некои јазични согледувања.

На 310 страници Зборникот „Фолклор – традиција – јазик“ објавува 30 реферати со провокативни и продлабочени анализи и заклучоци. Некои од нив претставуваат симбиози и сумирања, други пак провокација и поттик за идни студиозни проучувања. Топло го препорачуваме Зборникот на сите лингвисти, фолклористи, филолози и други проучувачи на македонскиот јазик, традиција и фолклор.

Елена Јованова-Грујовска¹

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје,
elenajovanovagrujovska@yahoo.com

УДК 811.163.41'276.2:811.163.3'276.6(082)(049.3)
УДК 811.163.3'276.2:811.163.41'276.6(082)(049.3)

**ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
„ОПСЦЕНА И ДРУГА КОЛОКВИЈАЛНА ЛЕКСИКА У СРПСКОМ
И МАКЕДОНСКОМ ЈЕЗИКУ”
(Ниш: Филозофски факултет, 2019, стр. 463)**

Зборник радова „Опсцена и друга колоквијална лексика у српском и македонском језику”, који су приредиле проф. др Јордана Марковић и Надежда Јовић, а објавио га је Филозофски факултет у Нишу 2019. године, садржи радове саопштене на истоименом научној скуп, двојезичног наслова „Опсцена и друга колоквијална лексика у српском и македонском језику / Опсцена и друга колоквијална лексика во српскиот и македонскиот јазик”, одржаном 19. априла 2019. године у Нишу, у суорганизацији са Институтот за македонски језик „Крсте Мисирков” из Скопља.

Штампано је 29 реферата аутора из поменутих институција, али и са Института за националну историју из Скопља и са Филолошког факултета Универзитета „Гоце Делчев” из Штипа, са Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, са Института за српски језик САНУ у Београду и са Балканолошког института САНУ у Београду.

Резултат је зборник од 463 стране, А5 формата иза кога стоји уређивачки одбор који чине проф. др Јордана Марковић, иницијатор скупа; научни саветник/ проф. др Елена Јованова-Грујовска, директор Института за македонски језик, која је здушно подржала идеју о научној сарадњи и у овој заобилаженој области; проф. др Надежда Јовић, технички уредник Зборника и научни саветник / проф. др Катица Трајкова, која је лекторисала македонске текстове у Зборнику. Зборник су рецензирали водећи стручњаци из обеју средина: научни саветник/ проф. др Васил Дрвошанов, са Института за македонски језик, и – учесници прва два скупа о опсценој лексици одржана у Нишу 1994. и 2015. године – проф. др Недељко Богдановић, са Филозофског факултета у Нишу и научни саветник Биљана Сикимић са Балканолошког института САНУ. Тираж од 100 примерака требало би да задовољи почетно научно и стручно интересовање за ову до сада релативно мало

обрађивану лексику, а апстракти на оба језика да дају основне информације о свим прилозима и српским и македонским читаоцима.

Радови се баве експресивима – опсценом, колоквијалном и шатровачком лексиком – са различитих становишта науке о језику, науке о књижевности и фолклористике, као и начинима избегавања опсцене лексике у писаном језику и у свакодневной комуникацији.

Опсцена лексика у народним говорима предмет је неколико радова. Именовање семеме 'testiculus' у македонским говорима, на основу дијалекатског материјала из картотеке пројекта „Македонски дијалектен атлас” при Институту за македонски језик „Крсте Мисирков” – предмет је рада Васила Дрвошанова „Изражувањето на семемата 'testikulus' во македонските говори”. Представљена је разноврсност лексема са овим значењем на целокупном македонском језичком простору и дата су њихова етимолошка тумачења. Односом аутора дијалекатских речника према опсценој и вулгарној лексици бави се рад Недељка Богдановића „Опсцена лексика и вулгаризми у дијалекатским речницима”. Дијалекатски речници говора са тла југоисточне Србије били су полазиште радова: „Опсцена лексика са кореном *гуз-* и *дуп-* у номинацији човека” Јордане Марковић, где се констатује бројност ове лексике, специфичности њене творбе и њена претежно негативна конотација и „Називи за жену и човека лаког морала у *Црноотравском речнику* Р. Стојановића” Надежде Јовић, у коме се кроз доминацију назива за неморалну жену, који су претежно словенског порекла, одражава патријархални морал овога краја. Јелена Стошић бавила се опсценом лексиком у Рјечнику ЈАЗУ, начином њене лексикографске обраде, значењима и деривационим гнездима и закључује да је, без обзира на строже норме које су важиле за време које обухвата грађа за овај речник, опсцена лексика била присутна у изворима пошто је именувала и неопсцене садржаје.

Колоквијалну лексику, жаргонизме, обрађивале су Александра Јанић у прилогу под насловом „Синонимија и блискозначност именица у *Речнику жаргонизама јужне пруге*” и Марина Јањић у раду „Колоквијална лексика у говору нишких средњошколаца”. Оба рада указала су на убрзан прилив англицизама, будући да жаргон интензивно прати промене у друштву, али и на то да млади ипак контролишу употребу жаргонизама и да су свесни претње коју они представљају за матерњи језик.

Синтаксом псовки бавили су се Бранимир Станковић у раду „Слабата дефинитност и полиндефинитност на објектотот во македонските пцости – влијаније од српскиот јазик?” и прерано

преминула Маја Вукић, чије су хипотезе и закључке уобличио приређивачи под насловом „Ко шта коме или о синтакси псовке”. Бранимир Станковић примећује да псовке у скопском урбаном говору остају без удвојеног објекта или без одређеног члана и да се у њима употребљава преноминални експресивни маркер *тоа* и нуди три објашњења ових појава.

Опсцена лексика присутна је у фразеологији, пословицама, изрекама и малим фолклорним формама. О ситуацији у македонском језику говори рад Олгице Додевске-Михајловске и Гоцета Цветановског под насловом „Опсцената лексика во македонската фразеологија”, у коме се истиче стварање нових фразеологизама заменом наутралних лексичких елемената опсценим лексичким елементима. Они се јављају у експресивном говору, како у разговорном језику, тако и у књижевноуметничком стилу ради говорне карактеризације ликова. Биљана Сикимић у раду „Фолклорна инвектива: интерактивне римоване ругалице”, пише о две врсте вербалног двобоја, које су присутне у дечијем и адолесцентском јужнословенском фолклору. У првом се противник изазове да изговори неку реч на коју добије одговор римованом увредом, у другом римовани одговор следи после неке противникове спонтано изречене речи или неког клишетираног питања. Ирена Цветковић Теофиловић бавила се српским „срамотним” пословицама, са опсценом лексиком или са еротским садржајем, из 18. и 19. века, које су пронађене у збирци пословица Јована Мушкатиновића „Причте илити по простому пословице”, из 1787, као и у „Народним српским пословицама” Вука Стефановића Карацића, из 1836. године. Данијела Костадиновић представила је и по семантичком критеријуму разврстала опсцене пословице и изреке из лесковачког краја, преузете из књиге „Добра мисла оро игра”, коју је приредила.

Опсценим у ономастици бавили су се Голуб Јашовић, Мери Јосифовска и Татјана Трајковић. Голуб Јашовић из већ прикупљене ономастичке грађе са подручја Горње Топлице и из јужног Стига издваја јединице мотивисане опсценом лексиком и упоређује их, уз семантичку и творбenu анализу. Мери Јосифовска у раду под насловом „Прекари со опсцена мотивација во македонскиот јазик”, пише о различитој мотивацији, семантици и структури опсцених надимака као незваничних имена. Нешто шири захват у ономастику – ексцерпирани из различитих речника, а мотивисану опсценом лексиком – даје Татјана Трајковић у раду „Опсцено у српској антропонимији и топонимији”. Извршене су семантичко-мотивациона и структурно-творбена анализа, које упућују на

двојако или скривено значење неких антропонима и топонима, као и на најфреквентније основе и творбене моделе.

Функција опцене лексике у књижевности анализирана је у неколико радова. Ана Витанова Рингачева у чланку „Опцената лексика во функција на создавање универзални пораки во трилогијата *Вечна игра* на Митко Маџунков”, укажује на то да опцена лексика струмичког дијалекта коју изговара главни мушки лик, појачава мисли, емоције и универзалне поруке драме. Елена Јованова-Грујовска и Весна Костовска пишу о тенденциозно бираној колоквијалној и вишезначној стандардној лексици којом се потенцира секс као средство и циљ живота, у раду „Меѓу колоквијалното и еротското во *Сок од простата* на Јован Павловски (осврт на лексиката)”. Мирјана Бојанић Ћирковић сагледава функцију „шатровизирања” неких стандардних лексема у сигналистичком роману „Боли ме блајбингер” Мирољуба Тодоровића, разматрајући уз то и значај прозних шатровачких жанрова *слике* и *жваке*. Данијела Поповић Николић анализира прилоге опцене тематике фолклористе Тихомира Р. Ђорђевића, народне приповетке и кратке говорне форме, које је објавио у часопису „Anthropophyteia” Фридриха С. Крауса.

Употреба опцене лексике у медијима треба да привуче пажњу читалаца или слушалаца. О посебно повећаној експресивности оваквих речи и израза страног порекла у језику портала пишу Гоце Цветановски, Олгица Додевска-Михајловска, Катица Топлиска Евроска у раду „За употребата на некои српски опсени зборови и изрази во јазикот на македонските портали”. Драган Лилић истиче да „забрањена” лексика повећава сензационалност наслова таблоидне штампе, а Иван Јовановић у раду „Употреба и значење опцене лексике у српским новокомпонованим песмама”, са становишта лексичке и когнитивне семантике, анализира језичке механизме којима се до тих значења долази.

Компаративна анализа присутна је у већој или мањој мери у неколико до сада поменутих радова, али јој је у целини посвећен рад Лилјане Макаријоске и Мери Цубалевске „Називите за 'неморална жена' во македонскиот и српскиот јазик”, у коме се сагледава основно и пренесено значење ових речи, синонимски односи, лексикографска потврђеност у водећим речницима македонског и српског језика и употреба у свакодневној комуникацији и електронским медијима.

За науку је поред употребе опцене лексике подједнако интересно и њено избегавање и начини како се то постиже. Тако се Катица Трајкова у раду „Еуфемизмите за опценоста во романот *Фани*

Хил” бави метафорама за мушки и женски полни орган које, заобилазећи срамотне речи, богате речнички фонд. О ситуацији у свакодневној усменој комуникацији у македонском језику пишу Веселинка Лаброска и Лилјана Гушевска у раду „Избегнување или замена на опсцената лексика во секојдневната комуникација”, закључујући да је појава најчешћа када опсцено именују жене у присуству млађе особе. О истој појави у јавној комуникацији, у гласилима, писаним и електронским медијима, говори рад Лидије Тантуровске под речитим насловом „Три точки и биип”, у коме се даје преглед опсцене лексике по функционалним стиловима македонског језика и начини њеног избегавања. Ивана Митић у раду „Лингвостилистичка анализа лексовачких псовки без опсцених лексема” испитује синтаксичке поступке који доприносе остваривању опсценог значења у псовкама без експлицитних опсцених лексема, што се постиже скраћивањима или заменом. Ана Савић-Грујић бави се негативним метафорама у карактеризацији човека према физичким особинама на материјалу из сврљишких говора.

Разноврсност тема и ширина приступа опсценој и колоквијалној лексици које је показао зборник „Опсцена и друга колоквијална лексика у српском и македонском језику”, свакако завређују пажњу научне јавности и сугеришу да се о овом лексичком слоју има шта рећи и да ће он, након попуштања табуа које га прате, и у србистици и македонистици, тек бити предмет изучавања.

Надежда Јовић¹

¹ Универзитет у Нишу, Филозофски факултет – Ниш, nadezda.jovic@filfak.ni.ac.rs

УДК 811.163.41'276.2:811.163.3'276.2(082)(049.3)

УДК 811.163.3'276.2:811.163.41'276.2(082)(049.3)

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ОД НАУЧНИОТ СОБИР
„ОПСЦЕНА И ДРУГА КОЛОКВИЈАЛНА ЛЕКСИКА У СРПСКОМ И
МАКЕДОНСКОМ ЈЕЗИКУ“ / ОПСЦЕНА И ДРУГА КОЛОКВИЈАЛНА
ЛЕКСИКА ВО СРПСКИОТ И МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК“
(Филозофски факултет, Ниш, 2019, стр. 463)**

Зборникот на трудови со двојазичен наслов „Опсцена и друга колоквијална лексика у српском и македонском језику“ / „Опсцена и друга колоквијална лексика во српскиот и македонскиот јазик“ е резултат од одржаниот научен собир во којшто учествуваа српски и македонски лингвисти од повеќе институции од две држави.

Зборникот, што го приредија проф. д-р Јордана Марковиќ и проф. д-р Надежда Јовиќ, содржи 29 труда, дел од нив се напишани на српски, а дел на македонски јазик.

Институтот за македонски јазик „Крсте Мисрков“, кој беше координатор на Собирот што се одржа на Филозофскиот факултет при Универзитетот во Ниш, имаше чест да биде организатор на промоцијата на Зборникот во македонската научна средина, а промотори беа проф. д-р Надежда Јовиќ и проф. д-р Гоце Цветановски.

Со оглед на тоа што дел од трудовите ги промовираше колешката Јовиќ, во овој приказ ќе ги претставам трудовите што ги промовирав на таа промоција.

Во македонската лингвистика, за разлика од српската, оваа тема е сосема нова и непозната и ретко кој се задржал на теоретските прашања и практичната примена на опсцената лексика. Тука, пред сè, мислиме на поширокото и потесното дефинирање на поимите од интернационално потекло опсценост и вулгарност и нивната примена во македонските лексикографски трудови.

Големиот број учесници од македонската научна средина на Собирот во Ниш покажа дека оваа тема, и покрај тоа што не е обработувана во научните кругови од Македонија, сепак е привлечна за македонските лингвисти, а во македонската лингвистика се чувствува потребата од пополнување на празнините со ваква тематика.

Во трудот под наслов „Опсцена лексика и вулгаризми у дијалекатским речницима“ Недељко Богдановиќ дава преглед на односот на дијалектните речници на југоисточна Србија кон опсцената и вулгарната лексика, како и на причините за таквиот однос.

Васил Дрвошанов во трудот *Изразувањето на семемајта 'testiculus' во македонските говори* ги разгледува лексемите со такво значење на целата македонска јазична територија.

Називи за жену и човека како морала у Црнојравском речнику Р. Стојановиќа е следниот труд што го претставуваме, во кој авторката Надежда

Јовиќ прави семантичка, мотивациска, зборообразувачка и етимолошка анализа на околу 90 лексеми кои се однесуваат на жената, но и на мажот со лесен морал, ексцерпирани од Црнотравскиот речник.

Лилјана Макаријоска и Мери Цубалева во нивниот коавторски труд *Називиие за 'неморална жена' во македонскиот и српскиот јазик* даваат преглед на лексемите со значење на жена чие однесување не е во согласност со моралните норми. Посебно внимание посветуваат на нивната употреба во секојдневната комуникација, во електронските медиуми, портали, форуми, блогови.

Во трудот под наслов *Ојсцена лексика са кореном ѓуз- и дуј- у номинацији човека*, Јордана Марковиќ дава преглед на таквите номинациски единици, нивната семантика и зборообразувачките специфики на овие лексички модели, при што авторката го потврдува фактот дека со овие лексеми првенствено се именува човекот со несаканите особини.

Јелена Стошиќ во трудот *О Ојсценој лексички у Рјечнику ЈАЗУ* констатира дека ваквиот лексички слој е опфатен во овој речник, без оглед на строгите правила што владееле во времето што е опфатено со граѓата за Речникот на ЈАЗУ.

Во рамките на темата јазик и стил во книжевните дела, Мирјана Бојаниќ Ќирковиќ во рефератот *Мала сѝика – змај жвака: шайировачки језик као љоетички сигнал романа Боли ме блајбинѓер Миролуба Тодоровика* го истакнува значењето на шатровачкиот јазик во поетиката на сигнализмот.

Ана Витанова-Рингачева во трудот *Ојсцената лексика во функција на создавање универзални љораки во љрилогијата „Вечна иѓра“ на Миљко Маѓунков* се задржува на опсценото низ призмата на говорот на ликовите од споменатата трилогија.

Меѓу колоквијалното и еротското во „Сок од љросијата“ на Јован Павловски е коавторски труд на Елена Јованова-Грујовска и Весна Костовска, во кој е опфатена специфичната лексика во делото на Павловски. Авторките нагласуваат дека во овој роман се споени еротиката, порнографијата, социјалниот живот, психологијата и политиката, а специјално избраната лексика му служи на авторот на романот да го потенцира сексот како средство и како цел во животот.

Иван Јовановиќ во рефератот *Уљољреба и значење ојсцене лексике у српским новокомљонованим љесмама* низ призмата на лексичката и когнитивната семантика ја анализира употребата и значењето на опсцената лексика во новокомпонираните српски песни, како и јазичните механизми кои го индуцираат тоа значење.

Еуфемизмиите за ојсценоста во романот „Фани Хил“ е труд на Катица Трајкова во кој анализата е насочена кон именувањата на женскиот и машкиот полов орган. Авторката констатира дека во овој еротски роман се користат голем број еуфемизми со кои се избегнува директното именување на опсценото, а бројните метафори го збогатуваат речничкиот фонд на романот.

Во делот посветен на јазикот на печатените и електронските медиуми Драган Лилиц во трудот *Ојсцена лексика у насловима љаблоидне шѓамиие* ги анализира насловите од дневниот весник *Курир* во определен временски период,

при штој истакнува дека во насловите посебно место зазема токму експресивната, односно „забранетата“ лексика.

Даниела Поповиќ Николиќ во својот труд *Прилози Тихомира Р. Ѓорѓевиќа у часопису Антропофилија Фридриха С. Крауса* го разгледува опусот на Ѓорѓевиќ во кој има опсен материјал, а посебно ги анализира приказните и кратките говорни творби.

Трудот на Гоце Цветановски, Олгица Додевска-Михајловска и Катица Топлиска-Евроска под наслов *За употреба на некои српски опсени зборови и изрази во јазикот на македонскиот јазик* во кој е даден преглед на опсени зборови и изрази кои често се употребуваат од страна на македонските збоирувачи, а своја изворна основа имаат во српскиот јазик. Овие зборови и изрази се во функција на зголемена експресивност на текстот.

Последниов реферат ќе ни послужи како потврда на изнесениот став на колегите Предраг Мутавциќ и Ана Сивачки во трудот „Балкански језици и опсени дискурс“, дека во согласност со критериумот на непосреден однос кон опсената лексика, српскиот јазик спаѓа во категоријата на јазици со слободен, додека пак македонскиот јазик спаѓа во категоријата на јазици со релативен однос, а тоа се потврди и во рефератите кои имаа ваква тематика. За волја на вистината, во поглед на компаративните и контрастивните проучувања на српскиот и македонскиот јазик во доменот на опсената лексика, нашите колеги од Србија имаат поголем опит во односнава проблематика. Овој зборник треба да биде уште еден поттик за македонската лингвистичка средина да продолжи со посочените истражувања.

Гоце Цветановски¹

¹ Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, cvetanovskig@yahoo.com

УДК 811.163.3(062)(049.3)
УДК 821.163.3(062)(049.3)
УДК 930.85(497.7)(062)(049.3)

ЛШ ЛЕТНА ШКОЛА (17 – 28 АВГУСТ 2020 Г.) НА МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА

Во организација на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје и годинава, по 53. пат, на сите вљубеници во македонистиката од странство им беше овозможено да учествуваат во традиционалната *Летна школа*. Сепак, она по што годинешната школа ќе остане запаметена е начинот на којшто таа беше изведена. Имено, поради глобалната состојба со пандемијата на КОВИД-19, 53. Летна школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура беше одржана целосно на далечина (онлајн). Иако до последен момент постоеше надеж дека и оваа година пријавените учесници, по 53. пат, ќе имаат можност да се сретнат и да работат во Охрид, каде што секоја година се одржува летната школа, сепак, поради безбедносни причини, организацискиот тим, предводен од директорката на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, проф. д-р Весна Мојсова-Чепишевска и м-р Евдокија Илијевска, се одлучи на ваков чекор и сите активности беа организирани на далечина.

Поради споменатите услови, интересот за учество на далечина, очекувано, беше помал од оној за учество во живо. 53. Летна школа се одржа во скратен формат, односно беше со времетраење од 2 работни седмици (од понеделник, 17. 8. 2020 г. до петок 28. 8. 2020 г.), со вкупен фонд активна настава на далечина (лекторски вежби) од 30 часа. Лекторските вежби се изведуваа секој работен ден во периодот од 9 до 12 часот, при што, како придобивка од наставата на далечина, секој од лекторите, во договор со својата група имаше можност да го промени овој термин, во зависност од потребите.

На годинешната летна школа имаше вкупно 24 учесници од 10 земји: Грција, Полска, Руска Федерација, Словачка, Словенија, Србија, Украина, Франција, Хрватска и Чешка Република. Семинаристите беа поделени во пет групи водени од шестмина лектори: почетно рамниште А1/А2 (лекторка: м-р Биљана Стојановска), почетно рамниште А1/А2 (лектор: доц. д-р Борче Арсов), средно рамниште Б1/Б2 (лектори: м-р Бојан Петревски и Марија Пандева), средно рамниште Б1/Б2 (лектор: м-р Бобан Карапејовски) и напредното рамниште–лингвистика (лекторка: доц. д-р Гордана Алексова). Лекторските вежби се одржуваа на платформата „Зум“ (*Zoom*), а секој лектор имаше свој посебен начин за комуникација и за споделување материјали со семинаристите

од својата група. Во случајот со групата почетници A1/A2 предводени од доц. д-р Борче Арсов, освен основната комуникациска платформа „Зум“, каде што се користеа речиси сите можни алатки (Споделување на екранот/*Screen Sharing*, Разговор/*Chat*, Одделни соби за разговор/*Breakout Rooms* и сл.), за водењето евиденција од работата на часот и за споделувањето материјали и домашни задачи, главно, беа користени услугите за споделување на „Гугл“ (*Google*), односно „Гуглдрајв“ (*GoogleDrive*) и „Гуглдокс“ (*GoogleDocs*). Како основни учебници, и годинава, се користеа „Тешкото“ (почетно рамниште, автор: Симон Саздов), „Лозје“ (средно рамниште, авторка: Гордана Алексова), „Златоврв“ (напредното рамниште, авторка: Анета Дучевска) и „Везилка“ (прирачник за македонска литература и култура, авторка: Весна Мојсова-Чепишевска). Секако, поради природата на курсот, беа користени делови од електронските верзии на споменатите учебници.

Од голем придонес е и посебната интернет-локација именувана „53. Летна школа на МСМЈЛК“ што беше отворена на интернет-страницата на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, во делот посветен на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура: http://www.ukim.edu.mk/mk_content.php?meni=200&glavno=34. До оваа интернет-локација можеше да пристапи кој сака и кога сака, што е една од главните придобивки на ваквиот тип настава и организација. Овде уште од првиот ден беа објавени однапред снимени пригодни видеообраќања на г. Стево Пендаровски, претседател на РС Македонија, на проф. д-р Никола Јанкуловски, ректор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје и на проф. д-р Весна Мојсова-Чепишевска, директорка на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура. Понатаму, на истава интернет-локација беа објавени имињата на лекторите на летната школа и, најважно, сите предавања и курсеви предвидени со програмата на годинешната летна школа. Дел од предавањата и курсевите беа објавени со видеоснимка од предавачот, а дел со *Пауерпоинт*-презентација (*Powerpoint*) и/или во пдф-формат. Традиционално, курсевите и предавањата беа подготвени од страна на еминентни професори од областа на македонистиката.

Во рамките на годинешната летна школа на далечина, со цел сите учесници и лектори, барем накусо, да се запознаат меѓу себе, беше организирано и неформално дружење на далечина (повторно, на платформата „Зум“). Оваа средба траеше околу 30 минути, а за тоа време сите учесници неколку пати се поделија во помали групи (по случаен избор) и имаа можност да се запознаат и да поразговараат со учесниците и со лекторите со кои беа во тие помали групи. Уште една традиција, која не остана заборавена, без оглед на специфичните околности во кои се организираше 53. Летна школа е „Книгата на впечатоци“. Имено, беше отворена „Виртуелна книга на впечатоци“ (во *Гуглдок*-формат) до која учесниците имаа можност да пристапат на посебна интернет-врска и, на свој оригинален начин, да ги забележат своите впечатоци од годинешната летна

школа на далечина. Одсивот и интересот од страна на семинаристите беше одличен за двете споменати активности, а, по затворањето на летната школа, страниците од „Виртуелната книга на впечатоци“ беа отпечатени и додадени во традиционалната „Книга на впечатоци“, каде што многу години наназад учесниците на секоја летна школа ги впишуваат своите размислувања и искуства и каде што ја изразуваат својата благодарност до организаторите и до своите лектори и предавачи.

За специфичниот шарм на годинешната летна школа придонесе и секојдневното објавување на прилози поврзани со работата и со активностите на далечина на *Фејсбук*-страницата на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура. Овде секој ден беа објавувани фотографии и видеоснимки од лекторските вежби на сите групи, интернет-врски до предавањата и до курсевите, видеоснимки од поетско читање на македонски јазик направени токму за годинешната школа, но и многу поздрави и фотографии од поранешни учесници на летните школи одржани во Охрид.

Свеченото затворање на 53. Летна школа се одржа на 28. 8. 2020 г. и го водеше директорката на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура. На платформата „Зум“ беа поканети и се вклучија сите учесници и лектори. На затворањето, на учесниците виртуелно им беа доделени уверенијата за учество, а истите овие уверенија потпишани од директорката на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура и од ректорот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, како и од лекторите на соодветните групи, потоа им беа испратени електронски и по пошта.

Севкупниот впечаток на семинаристите беше многу позитивен и тие не ги штедеа зборовите за да го изразат своето задоволство од организацијата на летната школа и на лекторските вежби, особено земајќи го предвид фактот дека сè се случуваше на далечина (онлајн). Секако, сите годинешни семинаристи изразија желба да присуствуваат на некоја следна летна школа во живо, во Охрид. 53. Летна школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура помина многу успешно, без разлика на тоа што беше целосно одржана на далечина и, со тоа, ќе остане запаметена. Ова, секако, се забележува, пред сè, од задоволството и од позитивните впечатоци на семинаристите, но и на лекторите и на организаторите.

Борче Арсов¹

¹ Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје; borcea@imj.ukim.edu.mk

УДК 811.163.3'28(062)(049.3)

УДК 811.163.3'26(062)(049.3)

**XLVII МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА НА
МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК,
ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА
(4 септември 2020, Охрид)**

Во рамките на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, секоја година се организира меѓународна научна конференција, на којашто странските и македонските македонисти, слависти и балканисти ги соопштуваат своите истражувања од областа на јазикот и литературата.

Годинешнава, XLVII меѓународна научна конференција, се одржа во специфични услови поради пандемијата на КОВИД-19, со присуство на домашни лингвисти.

Интересот за лингвистичката секција беше голем, како од лингвистите од странство така и од домашните лингвисти. За тоа сведочи и вкупниот број пријавени учесници (45) со 38 реферати само за лингвистичката секција.

Координатор на лингвистичката секција беше проф. д-р Гоце Цветановски, научен советник во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, а темите на коишто требаше да се дискутира во рамките на XLVII меѓународна научна конференција беа:

1. Дијалектологијата – предизвик на 21 век (мост што ги поврзува историските и современите проучувања во јазикот);
2. 75 години стандарден македонски јазик.

Повод за првата тема е 100-годишнината од раѓањето на акад. Божидар Видоески (1920 – 1998), основоположникот на македонската дијалектологија.

Иако се смета за релативно млада наука, дијалектологијата спаѓа меѓу најразвиените дисциплини на македонската лингвистика и има специфичен однос кон појавите што се случувале во минатото, но и кон состојбите на современ план. Во таа насока чувствуваме потреба од дискусии за тенденциите во новите дијалектолошки проучувања, за новите пристапи и методологии во дијалектологијата.

Македонската дијалектологија во 20 век е опишана како генетсколингвистичка дисциплина во која централно место заема локалниот говор кој се опишува како потполна реализација на системот на мал ограничен простор. Природниот идиом е дефиниран како говор на една социјално цврста, етнички хомогена, затворена и дефинирана заедница, што значи говор на конкретно село или група поврзани села. Секој месен говор може да се смести во определена група говори, следствено на тоа и на група дијалекти или наречја. Меѓутоа, во денешно време на постојани миграции и урбанизација на населението тешко е да се најде идеален испитаник во духот на традиционалната

дијалектологија. Оттука се поставува дилемата дали современата дијалектологија треба да се занимава и со варијациите што се јавуваат во рамките на природниот идиом, или тоа да ѝ се препушти на социолингвистиката.

Втората тема е поврзана со два важни историски настани:

1) Решението на Президиумот на АСНОМ за македонската азбука и 2) официјалното усвојување на македонскиот правопис.

Донесувањето на азбуката и правописот претставува значаен придонес во чинот на кодификацијата на македонскиот стандарден јазик. Со тоа се олеснува стандардизацијата на јазичната норма во јазичната практика.

Конференцијата се одржа во Конгресниот центар на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Охрид, а ја отвори директорот на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура проф. д-р Весна Мојсова-Чепишевска. Потоа следуваше промоција на зборниците од областа јазик и литература од минатогодишната 36. Меѓународна конференција.

Работниот дел од лингвистичката секција почна со рефератот на Гоце Цветановски под наслов „Македонската дијалектолошка наука со нови предизвици за нови сознанија“.

Во овој воведен реферат беа нагласени неколку приоритети во македонската дијалектолошка наука:

1. Забрзана работа на Македонскиот дијалектен атлас, при што потребно е дополнителна верификација на терен;

2. Што поскоро собирање на теренскиот материјал од пунктови надвор од границите на РМ;

3. Почеток на работа на еден нов Етнојазичен македонски атлас, при што би се користела апликацијата ARCGIS (ArcMap), за да се согледаат можностите за користење на географски информациски системи (ГИС) во етнолингвистичкото истражување, конкретно во лингвистичката географија и етнологска картографија. Овде би се нагласила улогата на ГИС како компјутерска алатка за мапирање на просторни и непросторни, односно етнографски и лингвистички податоци;

4. Изработка на сеопфатна методологија за Речник на македонските дијалекти;

5. Утврдување на методолошки поставки (во соработка со социолингвистите) за претставување на варијететите во урбаните средини;

6. Во соработка со другите колеги-лингвисти почеток на работа над идниот Етимолошкиот речник на македонскиот јазик.

Веселинка Лаброска се задржа на еден од долгорочните проекти што се работат во Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Македонскиот дијалектен атлас.

Како актуелен раководител на Македонскиот дијалектен атлас, Лаброска ја истакна потребата од кадровска и финансиска поддршка од сите релевантни институции за финална реализација на овој проект. Меѓу другото, таа презентираше лексички карти, обработени од страна на колегите во Одделението, а што претставуваат основа на првиот лексички том на Атласот.

Емилија Црвенковска во трудот „Историската дијалектологија низ призмата на црковнословенските текстови“ се задржа на некои јазични појави во црковнословенските текстови кои имаат некаква дијалектна карактеристика. Ваквите појави овозможуваат локализација на текстовите.

Опсегот на појавите е различен. Некои ја зафаќаат целата македонска територија, како вокализацијата на еровите. Други појави зафаќаат определени подрачја од територијата, како чувањето на назализмот, додека деназализацијата се вршела различно во зависност од дијалектната припадност на текстовите.

Биљана Мирчевска-Бошева во рефератот „Македонска дијалектна фразеологија“ даде приказ на досегашните истражувања на дијалектната фразеологија кај нас, направи споредба со истражувањата на ова поле во други словенски земји осврнувајќи се посебно на важноста од собирањето и проучувањето на овој материјал.

„Охридскиот (градски) говор на социјалните мрежи“ е коавторски труд на Димитар Пандев и Марија Пандева. Во рефератот се проследуваат карактеристичните особености на охридскиот градски говор, според теориските и методолошките поставки на социјалната (урбаната) дијалектологија.

Во рефератот под наслов „Струшкиот говор во *Молитвеникот* на Димитар Миладинов“ Лиљана Гушевска низ призмата на историската дијалектологија даде преглед на јазичните особености во *Молитвеникот* од Миладинов. Авторката нагласи дека Миладинов го користи својот роден говор.

Станислав Станковиќ зборуваше за истражувањето спорведено на терен меѓу македонското население во Војоводина, поконкретно во Пландиште, Јабука и Качарево. Во неговиот реферат „О македонским населеничким говорима у јужном Банату у светлу социјалне дијалектологије“ се констатира дека кај припадниците на македонската етничка заедница во јужен Банат српскиот јазик се јавува како прв или дури и како единствен комуникациски код.

И втората тема 75 години стандарден македонски јазик предизвика голем интерес кај научната јавност, а од пријавените учесници свое излагање имаа 8 референти со седум реферати.

Људмил Спасов и Далибор Јовановски во рефератот „Резолуцијата на Инфорбирото и статусот на македонскиот јазик“ констатираат дека прашањето на статусот на македонскиот јазик во Резолуцијата на Инфорбирото од 1948 година е само делумно разгледувано во лингвистичките и во историските студии посветени на ова прашање. Оттаму авторите се трудат поблиску да го објаснат ова прашање и се стремат да докажат дека негирањето на македонскиот јазик од страна на бугарската политичка и научна јавност по оваа резолуција, не е само нејзина последица, туку е и една од причините за донесувањето на таквата резолуција.

„75 години стандарден македонски јазик, наставен македонски јазик и настава по македонски јазик“ е темата во излагањето на Гордана Алексова. Таа го потенцираше, од една страна, историцизмот – како творечки принцип насочен кон минатото и кон иднината, како сврзувачка сила помеѓу традицијата и новото и како сигурносен столб за сегашноста, зашто токму случувањата од секој актуелен момент ја создаваат историјата и од друга страна, ја нагласи

општествената функција на јазикот, јазичната активност, усна и писмена, на секој еден негов корисник и на сите негови корисници, како важен чинител во создавањето на колективната меморија на еден народ.

Снежана Веновска-Антевска се задржа на интерпункциските знаци во најновото издание на Правописот на македонскиот јазик. Таа, како дел од авторскиот тим и член на Редакцијата, даде еден преглед на начинот како се претставени правилата за пишувањето на: точка, три точки, две точки, точка и запирка и запирка. Наедно прашањето на интерпункциските знаци е поврзано со пишувањето на големата буква и со некои други правописни правила. Дистанцијата од последното издание на правописот дава можност да се види применливоста и практичноста во насоките што се дадени во овој дел од правописните правила.

По повод последното издание на Правописот на македонскиот јазик Симона Груевска-Маџоска, која е дел од авторскиот тим, но и член на Редакцијата, во рефератот „За некои правописни дилеми“ ја нагласи потребата од разрешување на некои дилеми кај големата буква, слеано и разделено пишување, итн. Имено, во новиот Правопис, во делот за големата буква каде што таа е коавтор, ја нагласи потребата од решение за употребата на голема или мала буква кај името на месецот на насловни страници. Се почнува со нов ред, и прашањето е дали месецот да се напише со голема или со мала буква. Правилото за, на пр., пишување на лектор, уредник итн. со голема буква, а звања со мала, според неа, треба повторно да се продискутираат.

Ирина Бабамова во нејзиниот труд „Преведување на македонски јазик на францускиот глагол *confiner* и на неговите деривати - во контекст на пандемија на Covid-19-“ понуди размислување околу можните начини на преведување на македонски јазик, или можните еквиваленти, на француската лексема *confiner*, како и на нејзините деривати *confiné*, *confinement*, *déconfiner*, *déconfiné*, *déconfinement*.

„Од фразеологијата на македонскиот и на српскиот јазик“ е наслов на рефератот на Марина Спасовска, во кој авторката го претстави богатството од фразеологизми во македонскиот и во српскиот јазик.

Биљана Стојановска во трудот „Усвојувањето и употребата на членот во македонскиот јазик кај изучувачи со прв хрватски јазик“ ги претстави резултатите од истражувањето на формалниот показател на категоријата определеност во македонскиот јазик кај студенти со прв хрватски јазик, кои го изучуваат македонскиот јазик како странски. Врз основа на анализата на резултатите се нудат насоки за полесно изучување на членот во македонскиот јазик кај изучувачи со прв хрватски јазик.

Како што нагласивме, поради пандемијата, бројот на учесници од страна на организаторот беше ограничен, па така, на годинешнава конференција учествуваа 16 референти со 14 реферати од двете предвидени теми. Но и во услови на пандемија се покажа потребата од одржување научни средби, а Меѓународната научна конференција е вистинското место за размена на научните достигања. Конференцијата во целост ги оправда ставовите на организаторот и

покажа дека е незаменлив дел од работењето на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура.

Овие и рефератите на учесниците кои не беа присутни ќе бидат печатени во зборник, што е традиција на Семинарот.

Гоце Цветановски¹

¹ Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, cvetanovskig@yahoo.com

УДК 811.163.3(062.552)(049.3)

УДК 821.163.3(062.552)(049.3)

ДВАЕСЕТ И ЧЕТВРТИ „ДЕНОВИ НА БЛАГОЈА КОРУБИН“
Меѓународен научен собир:
ЈАЗИКОТ ВО УМЕТНИЧКАТА ЛИТЕРАТУРА
(17-18 септември 2020 година)

Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, придружна членка на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, годинава по дваесет и четврти пат ја одбележа традиционалната манифестација со научен карактер „Денови на Благоја Корубин“. Годинава, поради објективно изменетите услови, манифестацијата, наместо традиционално напролет, се одржа во месец септември, во хотелот „Ла Тераца“, Дојран.

Собирот го поздравил и го отворил директорката на Институтот проф. д-р Елена Јованова-Грујовска, а потоа, пред почетокот на работниот дел на Собирот беа промовирани две нови изданија, Зборници од одржаните научни собири во рамките на манифестацијата „Денови на Благоја Корубин“. Директорката на Институтот проф. д-р Елена Јованова-Грујовска го промовираше Зборникот, *Фолклор – традиција – јазик*, којшто е отпечатен како книга 30 од едицијата „Јазикот наш денешен“, од научниот собир одржан на 17 – 18 мај 2018 година, а проф. д-р Снежана-Антевска го промовираше електронското издание, со најава за скорешното излегување и на печатената верзија на Зборникот на трудови од Меѓународниот научен собир со двоен наслов *Прейходниции како современици и Македонскиот јазик во споредбениите лингвистички истражувања*, одржан на 27 – 28 мај 2019 година, како книга 31 од едицијата „Јазикот наш денешен“.

Работниот дел на годинешниот Научен собир беше организиран во два дена, во две сесии: првиот ден, на 17 септември, попладневна сесија, со 9 референти и вториот работен ден на Собирот, 18 септември, една претпладневна сесија, со ист број на референти (9). Според програмата на Собирот вкупно беа пријавени 28 реферати, од кои беа прочитани 18, од нив 8 беа во коавторство.

Првиот реферат беше во коавторство на Људмил Спасов и Бранислав Мирчевски и носеше наслов *Јазична и стилска анализа на преводот од бугарски на македонски јазик на романот „Пројаси“ („Раздруха“) Владимир Зарев*. Од теориски аспект беше рефератот на Кристина Димовска којашто зборуваше за *Улогата на преводот на книжевните теории* реферираше, а коавторите Бобан Карапејовски, Марија Пандева во заедничкиот труд се фокусираа на *Интеријолации и/или меѓустил: Јазикот во*

творештво на *Риско Лазаров*. Следните три реферати од различни аспекти беа сосредоточени на еден автор, Славко Јаневски. Мери Јосифовска се осврна *Кон онимскиот корџус во циклусот „Кукулино“ од Славко Јаневски*, коавторките Марија Стојаноска, Виолета Јанушева зборуваа за *Упоредбата на предавките во творештво* на Славко Јаневски, а на *Фразеолошкиот израз во прозниот дискурс на Славко Јаневски* својот заеднички интерес го насочија коавторките Марина Спасовска и Марина Даниловска. Последните реферати од првиот работен ден на Собирот го обработуваа јазикот во поезијата на наши современи поети. Снежана Веновска-Антевска ги разгледуваше *Фонетичките од А до Ш (во поезијата на Марија Марковска и Лилјана Пандева)*, Симона Груевска-Маџоска направи *Лингвистичка анализа на збирките песни „Нерези“ и „Псалми“ на Михаил Ренџов*, а Ана Витанова-Рингачева се осврна на *Јазикот во поезијата на Иван Василевски* по чиешто излагање следувааше дискусија по рефератите од првиот работен ден на Собирот.

Вториот работен ден од Меѓународниот научен собир *Јазикот во уметничката литература* започна со излагањето на согледбите на Димитар Пандев кој зборувааше за

Идиолектот на исайелот или асиметричната граматика на Живко Чинџо. Снежана Велковска својот интерес го насочи на *Јазикот во романот „Снегот во Казабланка“ од Кица Колбе*, коавторките Лилјана Макаријоска и Мери Цубалеvsка зборуваа за *Јазичниот израз на Каја Мисиркова-Руменова*, а Олгица Додевска-Михајловска го опиша *Јазикот во романот „Девствена ирическа“ на Трајан Пејровски*, додека Лилјана Макаријоска во својот реферат се фокусираше на *Јазично-стилскиот особеност во прозата на Пејре Бицевски*. Елена Јованова-Грујовска и Елизабета Кузмановска понудија пристап кон еден драмски автор и неговото дело во заедничкиот реферат под наслов *Јазикот во драмата „Светилки во ноќта“ од Томислав Османли*. Двата следни реферата се однесуваа на сложените образувања во јазикот кај различни автори: Катица Топлиска-Евроска зборувааше за *Сложението образувања во „Горчлив австралиски патиоис“ од Трајан Пејровски*, а коавторките Лидија Аризанковска и Македонка Додевска се задржаа на *Сложението именски и придавски образувања во романот „Сестрајата на Зиџмунд Фројд“ од Гоце Смилевски*. Последниот реферат беше коавторски на Михајло Марковиќ и Соња Новотни кои дадоа преглед на *Сличности и разлики на народниот јазик на Кирил Пејчиновиќ - Тейоец во делото „Озледало“ со шејовскиот дијалект*. Плодната и конструктивна дискусија го одбележа и вториот работен ден од Собирот со што се заокружија годинешните „Денови на Благоја Корубин“.

Катица Топлиска-Евроска¹

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, katicatopliskaevroska@yahoo.com

**ОТВОРЕНИ ДЕНОВИ НА ИНСТИТУТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
(19 – 22 октомври 2020 г.)
МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА „МАКЕДОНСКИОТ
ЈАЗИК – ИЗВОР НА НАУЧНИ ИСТРАЖУВАЊА (ДОМА И НАДВОР)“
(20 – 21 октомври 2020 г.)**

Од 19 до 22 октомври 2020 г. се одржаа петтите *Отворени денови на Институтот за македонски јазик*. Годинава, поради специфичните услови со пандемијата на КОВИД-19, во кои се организираше и се одржуваше манифестацијата, Одборот одлучи дел од настаните да се одвиваат електронски или на далечина (онлајн). Сепак, без оглед на околностите, организаторот остана доследен во одржувањето на оваа манифестација и, годинава, се одбележа еден мал јубилеј – 5 години од првите *Отворени денови*.

Свеченото отворање на манифестацијата се случи на 19 октомври 2020 г. (понеделник) во Амфитеатарот на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, со почеток од 11 часот. Целиот настан беше организиран во согласност со препораките за заштита и за превенција од КОВИД-19 од страна на Владата на РС Македонија и на Светската здравствена организација. За жал, тоа значеше и значително помал и ограничен број гости, но организаторот се потруди и овозможи директен пренос на отворањето во холот на Институтот за гостите што не успеаја да присуствуваат во Амфитеатарот. На почетокот поздравни обраќања имаа: проф. д-р Елена Јованова-Грујовска, директорка на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје; проф. д-р Никола Јанкуловски, ректор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје и г. Стево Пендаровски, претседател на РС Македонија.

Во центарот на годишните *Отворени денови* беше одбележувањето на јубилејот „75 години од официјализирањето на современиот македонски јазик, азбука и правопис“, за што зборуваше проф. д-р Снежана Велковска. По нејзиното обраќање, следуваше промоција на најновите изданија на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје од страна на проф. д-р Веселинка Лаброска.

Посебен простор беше оставен за промоцијата на уште две изданија: книгата „Крсте Петков Мисирков – македонскиот меѓник“ од авторот Свето Стаменов“ (промотори: проф. д-р Људмил Спасов и проф. д-р Васил Тоциновски) и книгата „Македонски лингвисти“ од авторот Иван Глигоровски (промотори: проф. д-р Снежана Веновска-Антевска и проф. д-р Елена Јованова-Грујовска).

Вториот и третиот ден од *Опворение денови* ѝ беа посветени на Меѓународната научна конференција, која веќе традиционално, по петти пат, се одржува во рамките на манифестацијата. Годинава, Конференцијата го носеше насловот „Македонскиот јазик – извор на научни истражувања (дома и надвор)“, а свеченото отворање се одржа на 20 октомври 2020 г. во Амфитеатарот на Институтот. Повторно, поради специфичните околности, поради ограничениот број гости во Амфитеатарот и поради мерките за заштита од КОВИД-19, и овој настан беше директно пренесуван во холот на Институтот. На Конференцијата беа пријавени вкупно 52 учесници со 43 реферати од 5 земји: С Македонија, Австрија, Босна и Херцеговина, Полска и Русија. Меѓународниот организациски одбор на Конференцијата беше предводен од претседателката, проф. д-р Лидија Тантуровска, и беше во состав од проф. д-р Елена Јованова-Грујовска (директорка на Институтот), проф. д-р Борче Арсов (секретар на Меѓународниот организациски одбор), проф. д-р Катица Трајкова, проф. д-р Весна Костовска и проф. д-р Снежана Петрова-Џамбазова; членови на Одборот од странство: д-р Вера Смоле (Љубљана), д-р Емине Инанир (Истанбул), д-р Макеј Кавка (Краков), д-р Алан Калајџија (Сараево), д-р Жарко Бошњаковиќ (Нови Сад), д-р Наталија Бороникова (Перм), д-р Бранко Тошовиќ (Грац), д-р Станислав Станковиќ (Косовска Митровица) и д-р Борјана Прошев-Оливер (Загреб); почесни членови на Одборот: д-р Трајко Стаматоски, д-р Мито Аргировски, д-р Љубица Станковска, д-р Марија Коробар-Белчева, д-р Димка Митева, д-р Васил Дрвошанов, д-р Стоја Поп-Атанасова. За првпат во историјата Институтот организираше Конференција од мешовит тип, односно на учесниците што сакаа и/или не беа во можност да настапат со физичко присуство, им беше овозможено да учествуваат на далечина (онлајн).

На отворањето на Конференцијата поздравни говори имаа: проф. д-р Елена Јованова-Грујовска, директорка на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје; проф. д-р Лидија Тантуровска, претседателка на Меѓународниот организациски одбор на Конференцијата и г. Зоран Заев, претседател на Владата на РС Македонија. Гостинка беше и министерката за образование и наука при Владата на РС Македонија, г-а Мила Царовска. Во рамките на отворањето беше промовиран и Зборникот на трудови од минатогодишната Меѓународна научна конференција „Македонскиот јазик – извор на филолошки и на културолошки истражувања“ (проторка: проф. д-р Весна Костовска).

Присуството на големиот број медиуми на отворањето на *Опворение денови* и на отворањето на Меѓународната научна конференција „Македонскиот јазик – извор на научни истражувања (дома и надвор)“ им даде дополнителна важност на настаните и, со нивната помош, пошироката македонска јавност беше информирана за активностите во рамките на петтите *Опворени денови на Инстипиуипоип* за македонски јазик.

На 20 октомври 2020 г., според програмата на Конференцијата, во Амфитеатарот и во Салата за седници на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, своите реферати ги претставија пријавените учесници со

физичко присуство, и тоа во две претпладневни сесии и во две попладневни сесии. Времето на претставување на рефератите беше ограничено на 10 минути, а на крајот од секоја сесија имаше предвидено и време за дискусија.

Со првата претпладневна сесија (од 11 до 13 часот), во Амфитеатарот на Институтот, претседаваше проф. д-р Лидија Тантуровска, а своите 6 реферати ги претставија вкупно осуммина учесници: **Димитар Пандев** („Стилските синтети на Блаже Конески (меѓу теоријата за функционалните стилови и јазикотворечката дејност“), **Снежана Велковска** („Библиските фразеолошки изрази кај Марко Цепенков (посветено на 100-годишнината од смртта“), **Елена Јованова-Грујовска** и **Весна Костовска** („Сложенките во поезијата на Петре М. Андреевски“), **Лилјана Макаријоска** и **Мери Цубалевска** („Лексичките особености во романите на Кица Колбе“), **Еленка Стоевска-Денчова** („Јазичниот израз на Гоце Ристовски“) и **Лилјана Макаријоска** и **Бисера Павлеска-Георгиевска** („Јазично-стилски маркираните елементи во делата на Драги Михајловски“).

Истовремено, во Салата за седници на Институтот се одржуваше втората претпладневна сесија, а со неа претседаваше проф. д-р Катица Трајкова. Во оваа сесија се претставија вкупно осуммина учесници со 6 реферати: **Далибор Јовановски** и **Људмил Спасов** („Демократијата и самоопределувањето. Македонските емигранти во САД на почетокот на 20 век“), **Лилјана Пандева** („Јазикот на стилот на македонските поети во Австралија“), **Васил Дрвошанов** („Називите на *јазолои* во македонските говори“), **Олгица Додевска-Михајловска** („Македонската фразеологија во дијалектните текстови“), **Светлана Давкова-Ѓоргиева** („Лексемите со значење *колбаси* во македонските говори“) и **Лидија Аризанковска** и **Македонка Додевска** („Именските деривати со суфиксот -ар во обратниот речник на македонскиот јазик и нивната употреба во македонскиот стандарден јазик“).

Во терминот од 15 до 17 часот се одржаа двете попладневни сесии. Со првата попладневна сесија, во Амфитеатарот на Институтот, претседаваше проф. д-р Снежана Петрова-Џамбазова. Во оваа сесија учествуваа вкупно осуммина референти, а беа претставени 6 реферати: **Лидија Тантуровска** („Невербалната комуникација – важна компонента при учењето македонски јазик како странски и како немајчин“), **Борче Арсов** („Македонскиот јазик како странски – *настава со физичко присуство* наспрема *настава на далечина* (искуства, предизвици и перспективи“), **Бранислав Геразов**, **Веселинка Лаброска** и **Ирена Савицка** („Анализа на фонотактиката на македонскиот пишан и говорен јазик“), **Фани Стефановска-Ристеска** („Глаголската придавка во функција на предикативен атрибут“), **Катица Топлиска-Евроска** („Односот префиксираност – полисемантичност кај глаголите во македонскиот јазик (врз примери од толковниот речник на македонскиот јазик“) и **Снежана Петрова-Џамбазова** („Анализмот и правописните правила“).

Со втората попладневна сесија во Салата за седници на Институтот претседаваше проф. д-р Весна Костовска, а со своите 4 реферати се претставија

вкупно петмина учесници: **Виолета Николовска** („Концептите *дома* и *граница* од семантички, социолошки и аксиолошки аспект“), **Кристина Димовска** („Поговорки и пословици со зборовите ‘куќа’ и ‘дом’“), **Марина Спасовска** и **Марина Даниловска** („Македонскиот јазик како глумарче низ македонските медиуми“) и **Зоран Спасовски** („Историски развој на категоријата род во македонскиот јазик“).

Следниот ден, 21 октомври 2020 г., беше предвиден за учесниците на далечина, кои своите реферати ги претставија онлајн, на платформата „Зум“ (*Zoom*). Се одржаа две онлајн сесии.

Со првата сесија на далечина (од 10:00 до 11:30) претседаваше проф. д-р Борче Арсов. Во оваа сесија се вклучија вкупно деветмина учесници, кои ги претставија своите 7 реферати: **Irena Sawicka** („Długie samogłoski w macedońskim języku“), **Andrey N. Sobolev** („The Torlak Dialect Area“), **Виолета Јанушева** и **Марија Стојаноска** („Однадвор – дома: новите зборови (неологизмите) во македонскиот стандарден јазик“), **Искра Тасевска Хаџи-Бошкова** („Вдоменоста како социо-културен феномен во поезијата на македонските автори од 19 век“), **Катерина Петровска-Кузманова** („Истражување на билингвалното раскажување на приказните“), **Бобан Карапејовски** и **Марија Пандева** („Примената на некои современи лингвистички теории во граматичките проучувања на македонскиот јазик – определеност и модалност“) и **Alen Kalajdzija** („Standardološka bosnistika 1990–2020: sociolingvistički, politički i normativni problemi“).

Со втората онлајн сесија (од 12:30 до 14:00) претседаваа м-р Бобан Карапејовски и Марија Пандева. Во оваа сесија учествуваа шестмина референти со 6 реферати: **Славица Петровска-Ѓорѓевска** („Проблеми и предизвици при изучувањето на македонскиот јазик кај странските студенти во македонските универзитети“), **Барбара Јариш-Маркај** („Проучување на наставата на македонскиот јазик како странски на Универзитетот „Адам Мицкјевич“ во Познањ, Полска“), **Сашка Грујовска-Миланова** („За поговорките и пословиците во македонскиот и во германскиот јазик со компонентите *дома* и *надвор*, односно *Zuhause* и *Draußen*“), **Maria Stryszewska** („Przymiotniki odtonimiczne w języku polskim i macedońskim“), **Доца Цветкоска** („Стилското раслојување на македонскиот јазик како методска единица во наставата“) и **Петја Рогич** („Български, македонски и сръбски език – прилики и разлики“).

Веднаш по втората сесија на далечина, во 14:15 се одржа затворањето на Конференцијата, кое, исто така, се одвиваше на далечина, на платформата „Зум“. Затворањето беше снимено и е објавено на интернет-страницата на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, во делот посветен на Конференцијата, до којшто може да се пристапи на следнава интернет-врска: http://imj.ukim.edu.mk/mk/Институт/Научна_конференција.aspx.

На Меѓународната научна конференција „Македонскиот јазик – извор на научни истражувања (дома и надвор)“ учествуваа вкупно 44 учесници со 35 реферата. Од нив со физичко присуство се претставија 29 учесници со 22 реферата, а на далечина се претставија 15 учесници со 13 реферати. Земајќи ги

предвид околностите, Меѓународниот организациски одбор на Конференцијата ги охрабри и учесниците што не успеаја да ги презентираат пријавените трудови да ги достават своите реферати за печатење.

Во контекст на јубилејот „75 години од официјализирањето на современиот македонски јазик, азбука и правопис“, четвртиот, последен ден (22 октомври 2020 г.) од годинешните *Отворени денови на Институтот за македонски јазик*, на интернет-страницата www.imj.ukim.edu.mk беше објавена видеочеститка од научниот кадар на Институтот.

Со годинешниот мал јубилеј, односно со одржувањето по петти пат, *Отворените денови на Институтот за македонски јазик* прераснаа во традиционална манифестација, но и во еден од клучните настани, не само за Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје туку и за македонистиката, воопшто. На овој начин, и во услови на пандемија, Институтот за македонски јазик покажува дека неуморно работи, водејќи се по своите начела поставени уште од основањето: проучување, заштита и афирмација на македонскиот јазик во државата, но и надвор од неа.

Борче Арсов¹

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје; borcea@imj.ukim.edu.mk

За издавачот:
д-р Елена Јованова-Грујовска, директорка
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје

Лектура:
Редакцијата

Компјутерска обработка:
Александар Штерјев

Тираж:
300 примероци

Печат:
Винсент Графика